

K.K.T.C

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANA BİLİM DALI

**EBEVEYN KAYBI YAŞAYAN ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE KAYIP
SONRASI YAS DÖNEMİNİN EĞİTİM SÜREÇLERİNE VE RUHSAL
DURUMLARINA ETKİLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Demet Karakartal

Tez Danışmanı

Dr. Özhan Öztuğ

LEFKOŞA 2010

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

ait

.....

.....

..... adlı

çalışma jürimiz tarafından

..... Anabilim

Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul
edilmiştir.

İmza

Başkan

Doc. Dr. Cem Birol

Üye

Yrd. Doc. Dr. Engin BAYSEN

Üye

Dr. ÖZHAN ÖZTÜG

ÖNSÖZ

Bu araştırma K.K.T.C’de ebeveynini kaybetmiş çocuk ve ergenlerde kayıp sonrası yas dönemi etkilerinin incelenmesi amacıyla, nitel araştırma desenlerinden biri olan ‘bütüncül çoklu durum çalışması’ deseni yöntemi ile hazırlanmıştır.

Araştırma boyunca bana değerli fikirlerini vererek yardımcı olan tez danışmanım Dr. Özhan Öztuğ’a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

EBEVEYN KAYBI YAŞAYAN ÇOCUKLARDA VE ERGENLERDE KAYIP SONRASI YAS DÖNEMİNİN EĞİTİM SÜREÇLERİNE VE RUHSAL DURUMLARINA ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Demet Karakartal

Yüksek Lisans, Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Özhan Öztuğ

Şubat, 2010, 110 Sayfa

Bireylerin yaşamlarındaki önemli kayıplar (ölümler) değişik yas tepkilerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Kayıplar karşısında birçok birey, ortaya çıkan yas tepkileri ile farklı yollarla başederek mevcut durumlarına uyum sağlamaya çalışırlar. Bununla birlikte, bazı bireyler ise; kayıpları sonucu ortaya çıkabilecek yas tepkilerini çözümüleme ve yas süreci ile baş etme sürecinde değişik sorunlar yaşayabilmektedirler.

Ebeveyn kaybı, çocuk ve ergenler açısından önemli gelişimsel ve akademik sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Bu çalışmada, KKTC’de ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenlerin kayıp sonrası yas döneminin eğitim süreçlerine ve ruh sağlıklarına nasıl yansıdığı, yas süreci ile nasıl başa çıktıkları, kaybın çocuk ve ergenlere kim tarafından ve nasıl anlatıldığı ve kayıp sonrası yas döneminde okul yönetimi ve rehberlik hizmetlerinin müdahalelerinin ne şekilde olduğu incelenmiştir. Bu kapsamda genel olarak yas tepkileri ile yasin çocuk ve ergenler üzerindeki eğitim süreçleri ve ruh sağlığı üzerindeki etkilerine değinilmiştir.

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden olan ‘bütüncül çoklu durum çalışması’ deseni kapsamında yürülmüştür. Araştırmanın evreni, KKTC’de ilk veya ortaöğretim kurumlarından birinde eğitim görmüş ve son on yıl içerisinde ebeveyn kaybı yaşamış 18 yaş ve üzeri olan bireyleri oluşturmaktadır. Bu evren içerisindeki katılımcılar, kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Araştırma için gerekli olan

veriler, yarı yapılandırılmış ve açık uçlu sorulardan oluşan bir mülakat formu kullanılarak elde edilmiştir. Mülakatlarda, Ağustos 2009'da bireyler ile ayrı ayrı bir araya gelinerek bireylerin tercih ettikleri sakin bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Mülakat sırasında ses kayıt cihazı kullanılarak kişilerin verdikleri bilgiler banda kaydedilmiştir. Elde edilen veriler, araştırmacı tarafından öncelikle elde deşifre edilmiş, daha sonra toplanan verileri açıklayabilecek kavranmalara ve ilişkilere ulaşabilmek amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılarak ayrıntılı bir biçimde tanımlanan ve sunulan bulgular yorumlanmıştır.

İçerik analizi veri çözümleme yöntemi sonucunda elde edilen bulgular ebeveyn kaybı yaşamış katılımcılara, kaybın birinci derecede (anne,baba ve kardeş) yakınları tarafından, ikinci derecede yakınları tarafından (teyze, hala ve amca) veya yakınları sayılmayan bireyler tarafından (okul müdürü ve hemşire) anlatıldığı belirlenmiştir.

Kayıp sonucu bazı katılımcıların psikolojik yıkım olarak sınıflandırılan (umutsuzluk, isyan, kaybı inkar, suçluluk, sürekli olarak kayba yönelik zihinsel meşguliyet) durumları yaşadıkları belirlenirken, bazı katılımcıların ise normal yas tepkileri olan ile başa çıkmaya çalıştıkları (özlem duygusu, kaygı, üzüntü hali, ve korku) gösterdikleri saptanmıştır. Yaşanan bu duygusal durumların fiziksel sonucu olarak tükenme, ve güç kaybı yaşandığı belirlenirken, davranışsal olarak da uyku düzensizliği, iştahsızlık, ağlama ve motivasyon düşüklüğü gibi durumların yaşandığı göze çarpmaktadır.

Katılımcılar kayıp yaşantıları ile başa çıkmak için, bir kısmının uzmandan yardım alarak, bir kısmının ise kendi kendilerine yardım almadan başa çıkmaya çalıştıkları saptanmıştır. Okul süreçleri ile ilgili olarak elde edilen bulgular, kayıp sonrası yas sürecinin bazı katılımcıların okul başarılarına ve sosyal ilişkilerine etki edebileceğini göstermektedir.

Bu bulgular ışığında, kayıp sonrası süreçte hem ailelerin hem de okul rehberlik hizmetlerinin etkin müdahalelerinin mümkün kılınması için, okul-toplum işbirliğinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bireysel olarak kayıp durumu yaşayan öğrencilerin, kayıp sonrası yas süreciyle başa çıkabilmeleri için okul rehberlik hizmetlerinin,

psikolojik desteğin önemine ve rehberlik hizmetlerinin etkin kullanımı için öğrencilerin farkındalık düzeylerinin artırılmasına ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

ABSTRACT

INVESTIGATING EFFECTS OF BEREAVEMENT PERIOD AFTER PARENT LOSS ON EDUCATION PROCESSES AND PSYCHOLOGY IN CHILDREN AND ADOLESCENTS

Demet Karakartal

Master of Guidance and Pshchological Counseling Science

Süpervisor: Dr. Özhan Öztug

February, 2010, 110 Pages

Important loss(death) in individuals' life may cause various kinds of bereavement reactions. Most of the individuals cope with bereavement effects in various ways and they try to adapt themselves to the new situation. On the other hand, some individulas may have problems in coping with and analyzing bereavement period effects caused by loss.

Parent loss in this period, may bring serious developmental and academic problems in terms of children and adolescents. In this study, the fact that how the bereavement period affects education process and sanity of children and adolescents living in Northern Cyprus experiencing parent loss, how they cope with the bereavement period, by whom and how the loss is explained them and what schoolboards and guidance services do after the bereavement period caused by a loss, are investigated. In this sense, the effects of bereavement on children and adolescents' education process and sanity and bereavement reactions are included in general.

In the framework of the study done by the researcher, how parent loss bereavement period reflect their behaviours is investigated. In this way, it is found out that children and adolescents think of their death parents much more and longer than adults, their psychology, besides academic success and social relationship are affected negatively, as well.

The study done by researcher is carried out in multiple totalitarian case study method content which is a kind of qualitative search. The universe of the search includes individuals who has experienced parental loss in the last recent 10 years, at the age of 18 and above and studied in either one of the primary or secondary institutes in North Cyprus. The participants have been determined by case sampling method which can be easily reached. Data that is necessary for teh search is developed by semi-structured and open ended questions are included in an interview form and answers it is tried to answer the determined questions. The interview is established in august,2009 individually per each person and took place in a quiet atmosphere chosen by the participants. During the interview, sounds of individulas have been recorded. The gained data is deciphered by the searcher first, it is categorized then and the foundations which are defined and presented in detail, are interprete.

By means of content analysis and data gathering, it has been found out that the loss is explained to the individuals by their main relations(mother,father, sibling), by their members of outer family (aunt, uncle) and by others who aren't their relatives such as (principle of their school, nurses).

It was defined that after the loss, some people have psychological disappointment such as being hopeless, rebellion, denying, feeling guilty and thinking about the loss all the time while some of them don't experience such things and they try to handle with the situation according to their ages. As a result of these psychological situations, destroying, loss in power can be seen and as behavioral problems insomina, loss in motivation and nutrition problems have been reported.

In order to handle with loss, it was observed that some of the participants try to do it getting help from experts and some of them try to eliminate the bad situation on their own being strong. Data obtained related to school processes, it is seen that the loss may have negative effects on some people having loss , on their school success and social relationships. It is claimed that in order to provide efficient help of guidance services, there should be cooperation between the school and the society in the period after the loss. In order that the person can handle the loss individually, importance of guidance services should be grapsed, and so that of psychological support and their

awareness about these should be increased as a necessity. Besides, the importance of the fact that these people' life conditions should be improved and supported by specialist and expert people, is emphasized too.

İÇİNDEKİLER

JURİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VIII
EKLER LİSTESİ.....	XII

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı.....	2
1.3.Araştırmanın Önemi.....	3
1.4.Varsayımlar.....	4
1.5. Sınırlılıklar.....	4
1.6.Tanımlar.....	4

BÖLÜM II

KURAMSAL TEMELLER

2.1.Ölüm.....	6
2.1.1.Çocukta Ölüm Algısının Gelişimi.....	8
2.1.2.Ebeveyn Ölümü Ve Çocuktaki Etkileri.....	11
2.1.3.Ebeveynini Kaybeden Çocuk Ve Ergenlere Yapılması Gereken Yardımlar.....	14
2.1.3.1.Ebeveyn Kaybından Önce Yapılması Gerekenler.....	15
2.1.3.2.Ebeveyn Kaybından Sonra Yapılması Gerekenler.....	16
2.2.Travma.....	17
2.2.1.Travmatik Matem Ve Davranışlar.....	17
2.2.2.Çocuk Ve Ergenlerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu.....	18
2.2.3.Travmatik Durumda Olan Öğrencilere Öğretmenlerin Ve Okulun Müdahalesi.....	22
2.3. Yas Kavramına Yaklaşım Ve Yas Süreci.....	24
2.3.1.Çocukluk Matemi Ve Etkileri.....	27
2.3.1.1.Matemin Çocuklar Üzerindeki Kısa Süreli Etkileri.....	28
2.3.1.2.Matemin Çocuklar Üzerindeki Uzun Süreli Etkileri.....	28
2.4. Yas Süreci ve Kayba Yönelik Uyumu Etkileyen Faktörler.....	29

2.5. Okulların Matemli Çocuklara Müdahalesi.....	31
2.6. Kayıp Ve Matem Konusunda Öğretmen Eğitimi.....	33
2.7. Evde Çocuklara Destek.....	34
2.8. İletişim Bağları.....	35

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Modeli.....	37
3.2. Evren Ve Örneklem.....	37
3.3.Verilerin Toplanması.....	37
3.4 .Verilerin Çözümü Ve Yorumlanması.....	38
3.4.1.Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışmaları.....	38

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1.Katılımcıların Genel Özellikleri.....	39
4.2. Kayıp durumunun anlatılması.....	40
4.3. Yas Döneminin Ruhsal durumlarına Etkileri.....	43
4.3.1. Psikolojik Yıkım.....	43

4.3.2. Normal Yas Süreci Tepkileri.....	44
4.3.3. Davranış Özelliklerine Etkileri.....	46
4.3.4. Başa Çıkma Yöntemleri.....	49
4.4. Yas Döneminin Eğitim Süreçlerine Etkileri.....	52
4.4.1. Okul Başarılarına Etkileri.....	54
4.4.2. Arkadaşlık İlişkilerine Etkileri.....	57
4.4.3. Okul Yönetimi Ve Rehberlik Hizmetlerinin Müdahaleleri.....	59

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.Sonuçlar.....	63
5.2.Öneriler	65
5.2.1.Ebeveyn Kaybı Yaşamış Çocuk Ve ErgenlerÖneriler.....	65
5.2.2 Psikolojik DanışmanlarÖneriler.....	66
5.2.3.Ailelere Öneriler.....	66
5.2.4.Okul Yönetimi Ve Öğretmenlere Öneriler.....	67
5.2.4.Araştırmacılara Öneriler.....	67

KAYNAKÇA.....	68
----------------------	-----------

EKLER LİSTESİ.....	72
---------------------------	-----------

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Ebeveyn Kaybı Ve Kayıp Sonrası Yas Süreci bilgi Formu.....	73
Ek 2. Mülakat Formu.....	76
Ek 3.Mülakat Süreci.....	78
Ek 4.Örnek Mülakatlar.....	79

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın konusunu oluşturan problem durumu, problem cümlesi, araştırmanın amacı ve önemi belirtilmiş, sınırlılıkları açıklanmış ve araştırma terminolojisi tanımlanmıştır.

1.1 PROBLEM DURUMU

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) son yıllarda kanser vakalarının sıkça görülmeye başlaması ve trafik kazalarındaki artışla birlikte birçok çocuk ebeveynini kaybetmektedir (Kibrisgazetesi, 2009).

Her çocuk ebeveyn ölümü karşısında duygusal, davranışsal, fiziksel ve bilişsel tepkiler gösterebilmektedir. Normal olarak değerlendirilen bu tepkiler, çocuğun yaşına, kişiliğine ve çevrenin etkisine bağlı olabildiği gibi kaybedilen kişiyle olan ilişkisine göre de yoğun olarak görülmektedir (Nadeau, 1998; Dyregrov, 2000).

Ebeveynlerinden birini ya da her ikisini de kaybetmiş olan çocuk, yaşamının ileri yıllarında psikolojik sorunlar geliştirmeye yatkındır. Özellikle depresyon ve intihar düşüncelerinde artış olabilir (Dyregrov, 2000). Bu risk ölümün ani olması ve çocuğun ölen ebeveynin yerine koyabileceği yakın birinin bulunmaması durumunda daha da yoğun olarak yaşanabilir (Dyregrov, 2000).

Araştırmacılar ölüm olayının, çocukları sadece ruhsal açıdan değil; akademik başarı açısından da önemli derecede etkileyebileceğini belirtmektedirler (Papalia and Wendkos, 1987). Ebeveynlerinden birini ya da her ikisini de kaybetmiş öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada, bu çocukların tümüne yakınının okul başarısında ani bir düşüşün yaşandığı, derslere katılımlarının azaldığı, geri çekilme ve sosyal yaşamla daha az ilgilenme davranışlarının yaygın olarak görüldüğü belirtilmiştir. (Papalia and Wendkos, 1987).

1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, KKTC’de ebeveynini kaybetmiş çocuklarda ve ergenlerde kayıp sonrası yas döneminin eğitim süreçlerine ve ruhsal durumlarına etkilerinin incelenmesidir.

Bu genel amaç doğrultusunda, aşağıda yer alan sorulara yanıt aranmıştır.

1. KKTC’de birinci derecede kayıp yaşayan çocuk ve ergenlere, kayıp durumu kim tarafından ve nasıl anlatılmaktadır?
2. KKTC’de ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenlerin, ruhsal durumlarına etkileri ne şekilde olmuştur?

2.1. KKTC’de ebeveyn kaybı yaşayan çocuk ve ergenlerin, kayıp sonrası yas dönemi, davranış özelliklerine nasıl yansımıştır?

2.2. KKTC’de ebeveyn kaybı yaşayan çocuk ve ergenler, kayıp sonrası yas döneminde hangi başa çıkma yöntemlerini kullanmışlardır?

3. KKTC’de ebeveyn kaybı yaşayan çocuk ve ergenlerin, kayıp sonrası yas dönemi eğitim süreçlerine etkileri nelerdir?

3.1. KKTC’de ebeveyn kaybı yaşayan çocuk ve ergenlerin kayıp sonrası yas döneminin okul başarılarına etkileri nasıl olmuştur?

3.2. KKTC’de ebeveyn kaybı yaşayan çocuk ve ergenlerin, kayıp sonrası arkadaşlık ilişkileri ne şekilde etkilenmiştir?

3.3. KKTC’de ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenlere kayıp sonrası yas döneminde okul yönetimi ve rehberlik hizmetlerinin müdahaleleri ne şekilde olmuştur?

1.2 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenlerin ölen ebeveynlerini, yetişkinlere nazaran daha sık ve daha uzun süre düşünükleri, ruhsal açıdan etkilendikleri bunun yanı sıra akademik başarılarının ve sosyal ilişkilerinin de olumsuz yönde belirlenmiştir. Bununla birlikte ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenler yaşamlarının ileriki yıllarında psikolojik sorunlar geliştirmeye yatkın olabilirler (Dyregrov, 2000). Bu risk ölümün ani olması ve ölen ebeveyninin yerine koyabileceği yakın birinin olmaması durumunda daha yoğun olarak yaşanabilir (Dyregrov, 2000).

Bu araştırma sonrasında ailelerin, okullarda çalışan rehber psikolojik danışmanların ve okul yönetiminin ebeveyn kaybı sonrasında ve etkileri konusunda bilgilendirilmeleri umulmaktadır.

Türkiye’de ve dünyada yapılan çalışmalar incelendiği zaman çocuk ve ölüm konusunda bir çok araştırmanın yapılmış olduğu gözlemlenmesine rağmen kayıp yaşantısından sonraki yas sürecinin çocukların eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği yönünde herhangi bir araştırmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu araştırma bu konuda bulunan az sayıdaki bilimsel boşluğu doldurmak açısından önem teşkil etmektedir.

Bu araştırma, çocuklarda kayıp faktörüne dayalı olarak meydana gelebilecek problemlerin neler olabileceği konusunda ülkemizde başka araştırmaların yapılmasına da zemin hazırlamaktadır. Bu şekilde gerek ebeveyn kaybı yaşayan çocuklara gerekse kayıp sonrasında çocukların yaşayabilecekleri problemler ile ilgilenen aileler ve onlara yardımcı olan psikolojik danışmanlara ışık tutacağı düşünülmektedir.

1.4 Varsayımlar

Son 10 yıl içerisinde ebeveynlerinden birini ya da her ikisini de kaybetmiş bireylerin yaşananları doğru bir şekilde anımsadıkları varsayılmıştır.

Okul çağı döneminde ebeveynlerinden birini ya da her ikisini de kaybetmiş bireylerin yaşananlarla ilgili doğru bilgi verdikleri varsayılmıştır.

1.5 Sınırlılıklar

Bu araştırmanın evreni KKTC’de ilk veya ortaöğretim kurumlarından birinde eğitim aldığı dönemde ve son 10 yıl içerisinde ebeveynlerinden birini ya da her ikisini de kaybetmiş 18 yaş ve üzeri bireyler ile sınırlıdır.

1.6 TANIMLAR

Birinci Derecede Yakınlık: Anne, baba ve kardeşleri kapsamaktadır (Kuşcu, 1991).

Hümanist Psikoloji: İnsanın, kendi kararlarını verebilmesi ve sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmesi ayrıca kendine ait bir yaşam tarzı oluşturma yetisi olarak tanımlanabilir (Budak, 2005).

Logoterapi: İnsanın kendi yaşamını anlamlı kılma çabası veya bir anlam bulma çabası olarak tanımlanabilir (Budak, 2005).

İkinci Derecede Yakınlık: Hala, teyze, amca ve Kuzenlerden oluşan bireyleri kapsamaktadır (Kuşcu, 1991).

Psikoanalitik: Bir insan gelişimi ve davranışı teorisi olarak tanımlanabilir (Budak, 2005).

Psikolojik Yıkım: Kişinin duygu, düşünce veya davranışlarında ağır ve uzun süreli izler bırakabilen ve kişiliği yaralayan yaşantılar olarak tanımlanabilir (Budak,2005).

Sos Çocuk Köyü: Terk edilmiş, mahrum bırakılmış, ruhsal ve fiziksel olarak travma geçirmiş çocuklar için yaşam dengesini yeniden kurmak, onları desteklemek, çocukluktan yetişkinliğe giden yolda onların ellerinden tutarak bir aile ortamı içinde, gerekli güven, sevgi ve saygıyı görerek büyüebilmelerini ve sağlıklı gelişebilmeleri sağlayan yer olarak tanımlanabilir (soscocukkoyudernegi.org.tr).

Varoluşcu Psikoloji: Kişinin acıyı ve ölümü kabullenme ihtiyacını göğüslemeyi öne çıkaran yaklaşım olarak tanımlanabilir (Budak, 2005).

BÖLÜM II

KURAMSAL TEMELLER

Bu bölümde sırasıyla ölüm, çocukta ölüm algısının gelişimi, ebeveyn ölümü ve çocuktaki etkileri, ebeveynini kaybeden çocuk ve ergenlere yapılması gereken yardımlar, travma ve yas kavramları incelenmiştir.

2.1 Ölüm

Ölüm kavramına bakış açısı gelişim dönemi özelliklerine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Ölüme verilen anlam, insanların dünyaya bakış açılarına göre şekillenmekle birlikte bunun tam aksine yaşama verilen anlam da ölümün algılanış biçimini doğrudan etkilemektedir (Karaca, 2000).

Kastenbaum ve Aisenberg (1976), ölüm kavramıyla ilgili genel önermeleri şöyle sıralamaktadır:

- ‘Ölüm kavramı, her zaman görecelidir. Biz ölüm kavramının göreceliğini gelişimsel düzeyde vurguluyoruz. Gelişim düzeyi mutlaka bireyin kronolojik yaşı anlamına gelmez. Kronolojik yaşı bireyin düşünme biçimini kestirmede önemli ipuçları verdiği kesindir; ancak biz gelişim düzeyi ile ilgileniyoruz.
- Ölüm kavramı son derece karmaşıktır. Çoğu zaman ölüm kavramını bir-iki önermeyle dile getirmek yeterli olmamaktadır.
- Ölüm kavramları değişir. Bir insanın ölüm kavramını özel bir zaman noktasında belirlediğimizde, bu betimlemenin o kişi için sonsuza dek değişmez kalacağını bekleyemeyiz. (Kastenbaum ve Aisenberg, 1976).’

‘Psikoanalitik (insan gelişimi ve davranışı teorisi) kurama göre insan, doğuştan iki eğilimle dünyaya gelir. Yaşam içgüdüğü ve ölüm içgüdüğü. Yaşam içgüdüğü, insanın yaşama coşkusunu yansıtır ve cinsel içgüdüğü içerir. Ölüm içgüdüğü ise insandaki yıkıcı, yok edici eğilimleri içerir. Psikoanalitik görüşe göre; yaşayan her varlık, ilksel (inorganik) konumuna dönme amacını taşıyan yok edici içgüdüğüyle sahiptir (İsen, 1995). Buna karşın her insan bilinç dışında kendi ölümsüzlüğüne inanır. Bu inanç, insanın ölümlü olmaya karşı başlangıçta güçlü bir duygusal tepki vermesine yol açar. Ölüme

ilişkin bilimsel bilginin yetersizliği de buna eklenince, bireyde tutucu davranışlar gözlemlenir. Dolayısıyla, bu yaklaşıma göre, hiçbir insanoğlu ölümü gerçekten kavramaz ve bilinçdışı kendi ölümlülüğü düşüncesine gereksinim duymaz (Freud, 1999).’ Bu yaklaşıma göre; insanoğlu ölümün farkında olabilmekte ancak ölümün bilinmezliği olduğundan dolayı ölümü kabul etmekte yetersiz kalabilmektedir (Freud, 1999).

‘Logoterapi’nin (insanın yaşamını anlamlı kılma çabası) kurucusu ve hümanist bir psikolog olan Frankl (1996) ise; geçmişin bireyle birlikte yaşamaya devam ettiğini vurgulamıştır. Ona göre bir olasılık gerçekliğe dönüştükten sonra sonsuza kadar böyle kalacak demektir. Frankl’ın ölüme bakışı dinamiktir. Ölümle biyolojik varlık sonlanmakla birlikte ölüm anında tamamlanan yaşamın bütünlüğü geçmişte kalır ve kaybolmaz. Böylece logoterapide ölüm bir yok oluş değil aslında bireyin varoluşunu gerçekleştirmesidir.’

Frankl’a göre bireyin hayatta gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler, biyolojik olarak insan varlığının son bulmasından sonra devam edebilmektedir. Böylece logoterapide ölüm, bir yok oluş değil, insanın varoluşunu sürdürebilmesidir.

‘Hümanist (kendine özgü bir yaşam tarzı oluşturma yetisi) bir diğer psikolog olan Fromm (1995) ise, bireyin sahip olma davranışı arttıkça ölümden korktuğunu ve bunun akılcı bir açıklamasını da bulamadığını ifade etmiştir. Ona göre bu korku ölümden değil, sahip olunan şeyleri, bedeni, malı mülkü, benliği yitirmekten dolayıdır ve kişi hiçbir şeye sahip olamayacağı bir uçuruma, yok olmaya sürüklenmekten korkmaktadır. Ona göre, bireyin yaşam sevgisini artırması ve sevgi alanını genişletecek olan, başkalarının sevgisine karşılık vermesi bu korkuyu yenmenin çözüm yoludur. İnsancıl-varoluşçu bakış açısından bakıldığında insanın ölüme karşı tutumu, kişisel varoluşu ve anlam arayışını içeren bir deneyimdir. Ölüm farkındalığı bireyi, kendi kişisel yaşamı ve onu çevreleyen gerçeklik hakkında tekrar değerlendirmeye ya da yorumlamaya itmektedir. Bu değerlendirme ve yorumlama çabası, bireyin yaşamını anlamlı hale getirmesi açısından dikkate değerdir.’

From, bireyin sahip olma davranışının artmasıyla birlikte sahip olduğu kişisel varlıklarını yitirmekten korkabilmektedir. Ve birey bu korkunun önüne geçebilme yolu

olarak da başkalarının sevgisine karşılık vermeyi çözüm yolu olarak benimseyebilmektedir. Bireyin, ölümün farkında olması, kendi ve çevresindeki kişilerin yaşamını değerlendirmesi, yaşamını anlamlı hale getirmede önemli olabilmektedir (Fromm, 1995).

‘Rank (1954)’a göre yaşama isteminin atılımcı bir karakteri ve yaratıcı bir potansiyeli vardır. Bu insanı bireyleştirmeye doğru götürür. Bu nedenle, ortak yaşama dönüş, ölüm ve gerileme ya da bireyselleşmenin yitilmesi olarak yorumlanabilir.’

‘Varoluşçu psikolojiye (kişinin acıyı ve ölümü kabullenme ihtiyacını göğüslemeyi öne çıkaran yaklaşım.) göre ise ölüm, insanların içinde bulunduğu en büyük ikilemdir, insan isterse ölümü seçebilir, fakat istemese de ölümü yaşayacaktır. Ölüm varoluşun çözemediği fakat yaşamak zorunda olduğu belki de yaşamın anlamının içinde saklı olduğu en büyük gizemdir.’

Varoluşçu psikoloji, ölüm olayının hayatın bir gerçeği olduğunu kabul etmekte ve bireylerin ölümü kabullenmesini destekleyebilmektedir.

‘Yalom (2001)’a göre ölüm ilk anksiyete kaynağı ve bu sıfatla ilk psikopatoloji kaynağıdır. İnsanlar için doğumdan itibaren tek mutlak gerçek olan ölüm, varoluşun temelinde yatmakta ancak aynı zamanda varolmama tehdidi de temsil etmektedir.’

2.1.1 Çocukta Ölüm Algısının Gelişimi

Çocukların ölüm algılarını betimlemede bazı kavramlar öne çıkabilmektedir. Bu kavramlar evrensellik, geri döndürülemezlik, işlevlerin durması, nedensellik ve hayatın devamlılığına ilişkin algılarıdır. Evrensellik, ölümün her canlının başına geleceğinin çocuk tarafından anlaşılması, Geri döndürülemezlik, ölenin bir daha fiziksel bir beden olarak yaşama dönmeyeceğinin kesin olarak anlaşılması, İşlevlerin durması, canlı ve fiziksel bir bedene atfedilen bedensel işlevlerin bitmesinin anlaşılması, Nedensellik ise; ölümün dışsal ve/veya içsel nedenlerin bir sonucu olarak kaynaklandığını kavramak olarak tanımlanabilir. Bilişsel yeteneklerinin gelişmesine bağlı olarak çocukta ölüm kavramı netleşmeye başlamakla birlikte çocukta ölüm algısı her dönemde farklı biçimlerde görülebilir (Freeman, 2005).

2.1.1.1 Okulöncesi Dönemde Ölüm Algısı

Bu dönem 0-5 yaşları arasındaki dönemi kapsayabilmektedir. 0-3 yaşına kadar ki dönemde çocuk ölümüne ilişkin pek bir şey bilmeyebilir. Ancak, ilk ölüm algısının anneden ayrılmayla ilişkili olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır (Geçtan, 2005). Okulöncesi dönemde 3-5 yaşlarını kapsayan kesimde ölüm algısı, uyku ve ayrılık kavramları içinde hapsolmuş durumda olup, ölümü kabullenmeyebilirler. Ölüm, bu dönemde uyku gibi ya da ölümü farklı şartlar altında yaşamak olarak algılayabilirler. Bundan dolayı çocuklar ölümü geçici olarak düşünebilir ve ölen kişinin geri dönebileceği beklentisi yoğun olarak görülebilir. Bu yaştaki çocukların belirgin karakteristiklerinden biri de meraktır. Ölenin nereye gittiğini, nasıl yaşadığını, ne yaptığını sürekli olarak merak edebilirler, cenaze ve mezar hakkında bir sürü soru sorabilirler. Mezarın içinde tüm gün ve gece yatmanın çok sıkıcı olabileceğini; arkadaşlarından ayrı kalmanın sıkıcı ve acı verici olabileceğini düşünebilirler. Bundan dolayı da ölümün aslında eğlenceli bir şey olmadığını hissedebilirler (Carey, 1985).

2.1.1.2 İlköğretim döneminde ölüm algısı

Bu dönem 6-14 yaş aralığını kapsayabilmektedir. Bu yaşlarda çocuklar ölümün bir son olup olmadığını bilmek isteyebilirler ve ölümün bir son olmaması yönünde bir beklenti geliştirebilirler (Nagy, 1965). İlköğretim birinci kademedeki yani 6-11 yaşları arasında çocukların ölümü kişiselleştirdiklerinden söz edilebilir. Bu dönemde ölüm, insan şeklinde düşünülebilir.

Nagy (1965) bu dönem çocuklarının önemli bir kısmının ölümü iskelet adam ya da kendi kafalarında yarattıkları ölü adam imajı ile betimlemediklerini ifade etmektedir. Okulöncesi dönemdeki algılamaların aksine bu yaşlarda ölümün gerçek olduğu kabul edilir; ancak bu gerçek, çocuğun beklentilerine ters düşebilir. Ölüm istenmeyen bir şey olarak kabul edilebilir ve çocuk büyüdükçe bu sonuç daha da kesinleşebilir. Dokuz yaşına doğru çocukta, ölü insanın artık olmayan bir insan olduğu düşüncesi tam olarak gelişmeye başlayabilir. Ancak yine de ölümün bir dış etken nedeniyle belirlediği türünden bir anlayış sürebilmektedir (Carey, 1985). Bu dönemde çocukta nedensellik tam olarak anlaşılmadığı gibi ölümün herkes için geçerli bir şey olduğunu da kabul etmeyebilir. Ölümün sadece onun gelip yakaladığı kişiler olduğu düşünülebilir. Eğer yeterince

şanslı, zeki ve yakışıklıysanız ölmezsiniz. İlköğretimin birinci kademinin sonlarına doğru çocuk, ölümü önüne geçilmez biyolojik süreç olarak kavramaya başlayabilmektedir. Bu tür bir ölüm düşüncesi yaygın olarak 10-11 yaşlarına doğru ortaya çıkabilir. Çocukluk yaşlarından ergenliğe doğru ilerledikçe çocuğun yaşadığı korkularda değişimler meydana gelebilir (Carey, 1985).

2.1.1.3 Ortaöğretim döneminde ölüm algısı

Ortaöğretim dönemi 14-18 yaşları arasını kapsayabilmektedir. Bu dönem ergenliğin yoğun olarak yaşandığı yıllara denk gelebilmektedir. Ergenlerin yaşamlarında ölüm önemli bir yer tutabilmektedir. Ergenlerin ölümle ilgili tutumlarında dikkat çekilecek en önemli nokta, ergen için ölüm, anlamsız ve üstüne düşünülmemesi gereken bir durum sayılabilir. Dolayısıyla ergen, içten içe ölümlü olma ve zamanın ilerlemesi gibi düşüncelerin eşliğinde ölümü yoğun olarak gündeminde tutabilir (Koestenbaum, 1998). Ergenlik döneminde ölümü düşünmek çok sık gerçekleşebilir. Ölüme duyulan ilgi, ölüme meydan okuma ile birlikte ortaya çıkabilir (Karaca, 2000).

Yalom (2000)'a göre ölüme meydan okumak bir bakıma altta yatan ölüm düşüncesinden kaynaklanabilmektedir. Görünürde ergen, ölüme kayıtsız kalsa da aslında onun için ölüm, yaşamının önemli bir parçasını oluşturabilmektedir. Ancak, yapılan araştırmalar göstermektedir ki ergen, ölüm kaygısını dolaylı olarak ifade edebilmektedir. Bu açıdan ergen için korkunç görülen şey, ölmek değil ihtiyarlamak olabilir. (Karaca, 2000). Ergen, gelişimi açısından ölümü bir tehdit olarak algılayabilir. Bundan dolayı ergen için ölüm, sağlıklı bedeni yitirme; geleceğe ilişkin tasarımları tamamlama, yaşamı anlamlı kılma ve kendini gerçekleştirme yönündeki tasarımları olumsuzlaştıran ve bu yönlü kaygıları barındıran bir olgu olarak görülebilir (Geçtan, 2001). Ergenlerde ölüm düşüncesi, toplumsal destek, zihinsel olgunluk, bireysel deneyimler gibi değişkenlerden önemli ölçüde etkilenebilirler. (Çileli, 2004).

Ergenlik döneminin karakteristik özelliklerinden dolayı, ölüm düşüncesi, oldukça dolaylı olarak ifade edilebilir. Bu ifade etme biçimi, ergenlerde ölüm düşüncesinin yoğun olmadığı yönündeki algıyı destekleyebilir. Ancak ergen, ölümden önemli ölçüde kaygı duyabilir ve bundan korunmaya çalışmak için özel bir çaba gösterebilir. Bundan dolayı da ergen psikolojisi üzerinde ölümün, önemli bir etkisi

olduğu söylenebilir (Koestenbaum, 1998). Tüm bunlara karşın, kişiye özgü oluşan ölüm sistemi, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğeleriyle ölüm algısını biçimlendirebilmektedir. Böylece her bireyde ölümün görünümü ve yarattığı etki de farklılaşabilmektedir.

2.1.2 Ebeveyn Ölümü Ve Çocuktaki Etkileri

Her birey ölüm karşısında duygusal, fiziksel, davranışsal ve bilişsel tepkiler gösterebilmektedir. Bu tepkilere normal yas tepkileri adı verilebilir. Ebeveynini kaybeden çocuklarda da bu normal yas tepkileri görülebilmektedir.(Freeman, 2005). Duygusal yas tepkileri şok, öfke, suçluluk, kaygı biçimlerinde görülebilen, Fiziksel yas tepkileri, fiziksel hassasiyet, fiziksel acılar biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Karın ağrısı, nefes darlığı, kaslarda yorgunluk, enerjisizlik, ağız kuruluğu, uykusuzluk, yemek yemenin azalması ya da yememe, depresyonun fiziksel belirtileri, genelleştirilmiş kaygı, eğlence veren deneyimlerin yok olması, zaman içinde somatik belirtiler kişinin acısının çözülmediği tek göstergesi haline gelebilir. Bilişsel yas tepkileri, sürekli olarak ölen kişiyle geçirdiği şeyleri düşünmeye başlamasıyla ortaya çıkabilir ve bu zamanla obsesif bir düşünceye dönüşebilir (Nadeau, 1998; Dyregrov,2000).

Bireyin ölen kişiyle zamanla vedalaşması gerekmektedir. Ancak, bu olmadığı için kişi zihinsel olarak ölen kişiye takılı kalabilir. Bu durum içsel düşünceler şeklinde de görülebilir. Bunlar suçluluk duygusu ve çözülmemiş durumlarla alakalı olabilir. Ayrıca görsel ve sesli halüsinasyonlar da bireyin kayıplar karşında yaşadığı tepkiler olarak bilişsel alanı kapsar. Bunlar kayıplardan sonra bir kaç hafta ya da bir ay içinde görülebilir. Diğer bilişsel durumlar, kayba inanmama, kafa karışıklığı, pasif intihar düşünceleri şeklinde olabilir. (Nadeau, 1998; Dyregrov,2000).

Davranışsal tepkiler, ölen kişinin sık sık rüyada görülmesi şeklinde ortaya çıkabilir. Bu kaygıya ve rahatlamaya neden olabilir. Kimileri acı veren duyguları canlandıran mekanlardan ve nesnelerden uzak durmayı seçebilir. Bazıları da her gün mezarlıkları ziyaret etme ihtiyacı hissetmekte ve ölen kişinin fotoğrafını sürekli olarak yanında taşıyabilir. Ölen kişinin yüzünü unutma korkusuyla ölen kişinin eşyalarına ve onlardan uzak durmamaya özen gösterilebilir. Ancak bazı durumlarda ise boşverme,

sosyal geri çekilme, ağlama ve huzursuzluk gibi davranışlar da görülebilmektedir (Nadeau, 1998; Dyregrov,2000).

Yukarıda betimlenen tüm yas tepkileri bireyin cinsiyeti, yaşı, ölen kişiyle kurulan ilişkisine göre yoğun olarak görülebilir.

Ebeveynin ölümü sadece sevgi veren ve gündelik gereksinimleri karşılayan birinin kaybına değil, yaşam dengesinin bozulmasına ve gündelik yaşamın alt üst olmasına da yol açabilir. (Dyregrov, 2000). Çocukların çoğu, ölen ebeveynin geri dönmeyeceğini kabul etmede zorlanabilir, ve ölenle aralarında bir köprü kurabilmek için onun geri gelebileceği konusunda hayaller kurabilir. Olup biteni kendi dünyalarında ve oyunlarında yeniden canlandıracak hiçbir şey olmamış gibi her şeyi iyi bir şekilde sonlandırabilirler. Yeniden birleşme hayalleri yaygındır, ayrıca anne-babayla tekrar bir araya gelebilmek için ölmek istediklerini de belirtebilirler. Çocukları çevrelerine gösterdikleri öfke ve kızgınlık aracılığıyla da ana-babalarını yeniden yaşama döndürmeye çalışabilirler (Deits, 2004; Freeman, 2005).

Ebeveyninden birini kaybeden çocuk yaşamının ileri yıllarında psikolojik sorunlar geliştirmeye yatkın olabilir. Özellikle depresyon ve intihar düşüncelerinde artış olabilir. Bu risk ölümün ani olması ve çocuğun ölen ebeveynin yerine koyabileceği yakın birinin olmaması durumunda daha da yoğun olarak yaşanabilir (Dyregrov, 2000).

Ebeveynin ölümünü izleyen yıllarda çocukların psikolojik sorun geliştirme riski yüksek olmakla birlikte görülen rahatsızlıklar yıllar içinde azalma gösterebilir. Ancak çocuklar ölen kişileri, yetişkinlere göre daha sık ve daha uzun süre düşünebilirler. Bu durumda ölen ebeveynin ölümünden sonra sağ kalan ebeveyne, çocukların gereksinimlerini doğru biçimde karşılayabilmesi için yardım etmenin önemi anlaşılmaktadır. Ölen kişiyi yüceltme eğilimi, bazı çocuklar açısından o kişiye açıkça kızgınlık göstermelerini engellediği için özel bir sorun teşkil edebilir. Ölen kişinin sadece olumlu yönleri hakkında konuşmak çocuğun terk edilmişlik duygusu nedeniyle kızgınlık ifade etmesini önleyebilir. Ve çocuk bu öfkeyi çevresine yöneltebilir. Bu tür tepkiler geride kalan ebeveyninin veya her ikisi de ölmüşse onların yerine geçen kişilerin çocukla yeni bir ilişki kurmasını güçleştirebilir. Bu tür sorunlar, çocuklar

ailedeki alışkanlıkların, tutumların ve kuralların önceden olduğu gibi devam etmesini talep ettikleri zamanda ortaya çıkabilmektedir. (Dyregrov, 2000).

Bir ebeveynin ölümünden sonra bazı büyük çocuklar ve ergenler hazır olmadıkları halde yaşlarına uygun olmayan sorumluluklar üstlenmek zorunda kalabilirler. Birçok ergen küçük kardeşleri için anne ya da babanın yerini tutabilir. Dolayısıyla bu durum üstlendiği rolün baskın hale gelmemesi koşuluyla büyümeyi ve olgunlaşmayı teşvik edebilir. Anne veya babanın tek taraflı olarak yerine geçme veya destekleyici rol üstlenme, çocuğun kendi yaşı nedeniyle yetersiz kalmasıyla ve çocukluğunun önemli parçalarını kaybetmesiyle sonuçlanabilir. Öte yandan, çocuğun sağ kalan ebeveyniyle karşılıklı dayanışması, olgunlaşması ile bağımsızlaşmasını ve yetişkin rolüne doğru adım atmasını kolaylaştırabilir (Warren, 2004).

Anne ve babasından birisini kaybeden bazı çocuklar, kaybettiği baba ve/veya anne gibi davranmayı; ebeveynlere ilişkin kafasındaki imaja sahip olmayı deneyebilirler. Çocuk “babam nasıl birisiydi” diye sorar ve aynen onun gibi olmaya çalışabilir. Onun davranışlarını taklit edebilir. Hatta bazıları o kadar çok etkilenir ki, kaybettiği babası ya da annesi gibi yürümeye, onun gibi konuşmaya, onun gibi giyinmeye ve onun yarıda bırakmış olduğu işleri ve projeleri bitirmeye çalışabilir. Babasını kaybeden oğlan çocuğu, babasının yerini almaya çalışarak, kendisini ailenin reisi gibi görmeye başlayabilir, annesini kaybeden kız çocuğu da annesi gibi davranmaya çalışabilir. Ya da bazı durumlarda, anne ve babasını kaybeden çocuk, kaybettiği anne ya da babasını unutmaya ve onların yerine bir başkasını model almaya, onların yerine onu sevmeye ve ona ilgi duymaya çalışabilir (Walsh, 1980; Dyregrov, 2000).

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, ergenlik dönemindeki bazı psikolojik rahatsızlıkların, özellikle de intihar olaylarının ilk çocukluk yıllarındaki ayrılıklardan ortaya çıktığını ortaya koymaktadır (Noppe ve Noppe, 1997). Dolayısıyla anne ve babanın kaybının çocuklar üzerine olan olumsuz etkileri, sadece belli bir zamanla sınırlı olmayıp, bazı durumlarda yaşamı boyunca devam edebilmektedir. Suçlu kişiler üzerine yapılan bir araştırmada, tek anne ve babaya sahip olan çocukların ileride hem anne hem de babası olan çocuklara oranla çok daha fazla suç işlemiş oldukları belirlenmiştir (Papalia ve Wendkos, 1987).

Ebeveyn ölümünden sonra bireye sağlanacak sosyal destek büyük oranda bu tür sıkıntıların görülme sıklığını azaltabilir ancak çocuğun ebeveyn kaybından etkilenme derecesi yaşına bağlı olarak da değişkenlik gösterebilir. Erken yaşta ebeveynini kaybedenlerin ileriki yıllarda kaybetmeyenlere oranla daha fazla depresyona girme eğiliminde olabilirler. Ebeveyni kaybetme yaşı küçüldükçe ilerde depresyona girme oranı da artabilmektedir (Dyregrov, 2000). Bundan dolayı çocukluk döneminde ebeveynin kaybedilmesiyle ileriki yıllarda depresyonun gelişiminde, suça yönelmede önemli bir faktör olabilmektedir (Kaustenbaum ve Aisenberg, 1976). Dolayısıyla ebeveyn ölümünün ardından çocuğun, sevgi, ilgi, ihtiyaçlarının karşılanması suça yönelmesini engelleyebilir.

Araştırmacılar ölüm olayının, çocukları sadece ruhsal açıdan değil, akademik başarı açısından da önemli derecede etkileyebileceğini belirtmektedirler. Yakınlarını kaybeden öğrenciler üzerine yapılan bir araştırmalarda, bu çocuklardan tümüne yakınının okul başarısında ani bir düşüşün yaşandığı, derse katılımlarının azalması, geri çekilme, oyunlara katılmama, sosyal yaşamamla daha az ilgilenme davranışlarının oldukça sık görüldüğü gözlemlenmiştir. Her ne kadar çocuk için annenin ölümü daha yıkıcı gibi gelse de, akademik başarı açısından babaların çocuklar üzerinde daha etkili olduğu görülmüştür.

Bazı araştırma bulgularına göre, beş yaşından önce babasını kaybeden erkek çocuklarının matematik başarılarında düşüşler gözlemlenirken; benzer başarısızlık kız çocuklarında dokuz yaşında ortaya çıkmıştır (Papalia ve Wendkos, 1987).

2.1.3 Ebeveynini Kaybeden Çocuk Ve Ergenlere Yapılması Gereken Yardımlar

Ebeveynini kaybeden çocukların yaşaması olası sıkıntıların varlığı, bu çocuklara yapılacak yardımın önemini göstermesi bakımından dikkat çekici olabilmektedir.. Yardım süreci, ölüm olayının yaşanmasından önce ve sonra olmak üzere iki boyutta ele alınabilir. Ölümden önce yapılacaklar, çocuğun ölüm algısını normalleştirmesine yardımcı olabilmekte, ölüm sonrasında ise yapılacak yardımlar, yaşanan ölümün yarattığı yeni durumu kabullenmeye dönük olarak yapılacakları kapsayabilmektedir (Owen, 2007).

Okuldaki psikolojik danışmanlar, çocuğun ölüm sonrasında görülebilecek yas ile etkili olarak başa çıkabilmelerinde önemli yardımlar sağlamak durumundadırlar. Yas ve kayıplarla başa çıkmanın anahtarı, kayıpları reddetme değil, bunu tüm gerçekliğiyle kabul edebilmektir. Bundan dolayı da psikolojik danışmanların çocuğun ebeveyninin artık olmadığını anlamalarına yardımcı olmaları; ölen kişinin olmadığı bu yeni duruma uyumunu sağlamaya dönük çalışmaları yürütebilmeli ve çocuğun yaşadığı olumsuz ve acı duygularıyla da çalışabilmelidirler. Bundan dolayı ebeveynini kaybeden öğrencilerin kaybettikleri ebeveynlerinden özgürleşmelerini sağlayabilmek, ebeveynleri olmaksızın çevreye yeniden uyum göstermelerine yardımcı olabilmek ve bu öğrencilerin yeni ilişkiler kurmalarını destekleyebilmek yapılacak çalışmaların akışını biçimlendirebilmektedir (Owen, 2007).

2.1.3.1 Ebeveyn Kaybından Önce Yapılması Gerekenler

Çocuğun ölümü algılayışı, ölümden nasıl etkileneceğini önemli ölçüde biçimlendirebilir. Bu açıdan çocuğun ölüm hakkında doğru bilgilenebilmesi, ölümün yaşamın önemli ve önüne geçilemez bir gerçeği olduğunu anlaması oldukça önemli olabilmektedir (Morgan, 1995). Ölüm hakkında doğru bilgilendirmek, çocuklar yaşlarına bağlı olarak ölümün ne olduğu, insanların neden öldüğü ve insanların ölüm sonrasında yaşadıkları hakkında bilgi sahibi olmak isteyebilmektedirler. Çocuğun ölümle ilgili sorularına, çocuğun gelişim dönemleri dikkate alınarak dürüstçe cevap verilmesi gerekmektedir (Eubanks, 2006). Bu amaçla doğada meydana gelen diğer ölüm olayları önemli bir rol üstlenebilir. Doğadaki diğer canlıların (ağaç, kedi, köpek, kelebek vb.) ölümünden hareketle çocuğun yaşına uygun olarak ölüm hakkında doğru bilgiler edinmesi sağlanabilir (Turner, 1998).

Doğru yaşantılar geçirmelerini sağlama, günümüz dünyasında ölümün yeri başlığı altında ele alındığı üzere, günümüzde ölüm dışlanan, inkâr edilen, saklanan bir olgu olarak yaşanabilmekte, bundan dolayı da birey ölümün bütünlüğünü tam olarak anlamakta zorlanabilmektedir. Diğer taraftan çocukları bir şeyden uzak tutmaya çalışmak, onları daha fazla o konuda meraklı olmaya itebilir. Bu yüzden çocukları cenaze evlerini ziyaretten alıkoymak ya da sevilen bir kişinin ölümünden onları haberdar etmemeye çalışmak, gerçekte var olmayan bir ölüm korkusu da yaratabilir. Bunun için çocuğun gelişim özellikleri dikkate alınarak çocuğun cenaze törenlerine

katılımına izin verilmeli; hastaneleri ve mezarlıkları ziyaret etmeleri sağlanabilmelidir. Tüm bunlar, çocuğun ölüm algısının normalleşmesini sağlayabilir (Owen, 2007).

2.1.3.2 Ebeveyn Kaybından Sonra Yapılması Gerekenler

Çocukların acıyı ifade etmelerine imkân tanımak, ebeveyn kaybı sonrası her çocukta davranışsal, bilişsel, fiziksel ve duygusal tepkiler ortaya çıkabilir. Bu tepkilere normal yas tepkileri adı verilir. Ancak, normal yas tepkilerinin yaşanmaması, bastırılması durumlarında daha patolojik tepkilerin ortaya çıkması beklenebilir. Bundan dolayı, ölüm sonrasında çocuğun acısını yaşamasına ve bunu ifade etmesine izin verilmesi gerekebilmektedir (Deist,). Ayrıca çocuğun yas tepkilerinin ortaya çıkmaması durumunda ise, çocuğun yeniden yaslandırılması ve tepkileri yaşaması için uygun ortamlar sağlanabilir.

Çocuğun ölüm sürecine tanıklık etmesinin sağlanması yas tepkilerinin sağlıklı olarak yaşanması ve acının tüketilmesini sağlayabilir. Bu amaçla, çocuğun ebeveyninin cenaze törenine katılımı sağlanabilir. Böylece çocuğun acısını yaşamasında imkân tanınmış olunabilir. Diğer bazı çocuklar da üzüntülerini ve kederlerini doğrudan sözel olarak ifade etmek yerine, onu dış durumlara aksettirmeye çalışır. Bu ise şüphesiz çocuğun daha da saldırgan olmasına neden olabilir (Walsh, 1980). Ama sonuçta çocuğun ölen kişiye karşı tepkisi ne olursa olsun, o tepkilerini boşaltmaya imkân verilebilmelidir.

Kayıp sonrası duruma alışmalarını sağlamak, ebeveynin ölümüyle çocuk nesne ve rol kaybı olmak üzere iki türlü kayıp yaşayabilir (Freeman, 2005). *Nesne kaybı* çocuğun ebeveynini kaybetmesi, *Rol kaybı* ise, ebeveyninin ölümüyle ortaya çıkan, babasız ve/veya annesiz çocuk olma rol değişimi olarak tanımlanabilir. Çocuk üzerinde bazen rol kaybı, nesne kaybından çok daha etkili olabilmektedir. Bu açıdan, çocuğun ebeveynini olmadan yaşayacağı yeni rol durumlarına uyumunu sağlamak yapılması gereken yardımlar arasında sayılabilir. Bazı durumlarda çocuk, ölen ebeveynle ilgili olarak bazı yaşantılarını gözden geçirmek isteyebilir. İşte bu noktada çocuk, dinlenmeye ve kendini ifade etmeye ihtiyaç duyabilir. Çocuğun kendini ifade etmesi için okulda uygun ortam sağlanabilmeli ve öğretmenleri tarafından bunun için teşvik edilmesi gerekebilmektedir. Çocuk, evdeki işlevlerde beklenen değişikliklere uyumu için

hazırlanabilmelidir (Owen, 2007). Ebeveynini kaybeden çocuğun bu acılı süreci yaşamasına imkân verilmesi ve kendini ifade etmesine olanak sağlanması çocuğun ölüm sonrasına uyum sağlaması açısından oldukça önemli olabilmektedir (Owen, 2007).

2.2 Travma

Travma, canlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve etkili yaralanma belirtileri bırakabilen yaşantı, bir doku ya da organın yapısını ya da biçimini bozabilen ve dıştan mekanik bir etki sonucu oluşabilen yerel yara olarak tanımlanabilir. Psikolojide daha çok; bireyin gerektiği gibi bir tepki gösteremediği, üzerinde durduğu halde çözüme kavuşturamadığı, dolayısıyla bilincin dışına ittiği yaşantı olarak kabul edilebilir. Bilinç dışından bireyin ruhsal yapısı üzerindeki etkisini sürekli hissettirebilir, birey sanki hep söz konusu yaşantıyla yüz yüze geliyormuş gibi bir duygunun içinde bulunabilir. Travma seyrek olarak, örneğin savaş nevrozunda (gerçeklikle ilişkinin bir miktar çarpıtmaya uğraması sonucu henüz kaybolmayan ruhsal rahatsızlıkların ortak adı) olduğu gibi tamamen dış nedenlerle bağlantılı olabilmektedir. Daha çok içgüdüsel gerilimler, hoş olmayan cinsel yaşantılar travmaya neden olabilmektedir (Peter A. Levine, 2008).

Ruhsal travma kapsamına fiziksel ve duygusal tacizler (dövülme, gasp olayları, çocukluk çağından beri süregelen sevgisiz ortam, sağlık, eğitim, barınma ve beslenme gereksinmelerinin karşılanamaması gibi), cinsel tacizler, doğal afetler (deprem, sel, fırtına, gibi), yangınlar, trafik kazaları, savaşlar, çatışmalardan etkilenmek girebilmektedir. Ruhsal bir travmayı izleyerek bazı kişilerde önce stres bozukluğu, bazı kişilerde de bunun sonrasında travma sonrası stres bozukluğu ya da diğer adı ile post travmatik stres bozukluğu denilen bir durum gelişebilmektedir (Peter A. Levine, 2008).

2.2.1 Travmatik Matem Ve Davranışlar

Travmatik matem sonrası kişide oluşan travmatik davranışlar çeşitli olabilmektedir. Bilinen davranışlar arasında; korkmak, depresyon, öfke ve kötümser olma durumları sayılabilir. Örneğin, bir kazaya tanık olan veya kaza geçiren bir şahıs olaydan sonra onun etkisinde kalarak kendisi araba kullanmak istemeyebilir veya kullansa da çok yavaş sürebilir. Bu travmadan dolayı oluşan bir korku olabilmekte ve

her an kendinin de kaza yapabileceği endişesi biliçaltına yerleşebilmektedir. Çocuklar aile ferdlerinden birisini kaybettiği zaman depresyon ve korkuyu bir arada yaşayabilirler, hiç konuşmak istemeyebilir ve akıllarına her zaman sevdikleri başka bir insanı daha kaybetme düşüncesi yerleşebilir. Bu düşünce onları son derece endişeli ve mutuz yapabilir. Böyle durumlarda toplumdan kopma ve sosyalliğini kaybetme tehlike ve riskleri sözkonusu olabilmektedir (Judith A. Cohen, Anthony P. Mannarino and Esther Deblinger, 2006).

Öfkeli olma durumu ise; çocukların travmatik olayın adil birşey olmadığını ve kendilerinin bunu hakedecek hiçbirşey yapmadıklarını bilmeleriyle oluşabilir ve bu olay karşısında öfkeli ve saldırgan olabilirler. Bu durumdaki çocuklar ‘ben babamı kaybedecek ne yaptım, neden bu bize oldu, acaba annem neden öldü?’ Gibi sorular sorabilirler ve suçsuz oldukları halde bu olayı neden yaşamaya mecbur kaldıklarını sorgulayabilirler (Judith A. Cohen,Anthony P. Mannarino and Esther Deblinger, 2006).

Diğer bir travmatik matem davranışı da kötümser olup umudunu kaybetmek şeklinde görülebilir. Ailesinden birini kaybeden çocuk yaşadığı çaresizlik, endişe ve korku ile diğer aile ferdlerinin de ölüp onu savunmasız ve yalnız bırakacağını düşünebilir ve olaylar karşısında hep kötümser olabilir. Bundan dolayı aklından her zaman bir olumsuz fikir olabilir. Düşünce yapılarının bozulması yüzünden akıllarında hep yaşadıkları kötü olayı irdeleyen düşünceler ve sorular oluşabilir. Bunlar akıllarında oldukça mantıklı düşünemeyebilirler ve her zaman isyankar bir tutum sergileyebilirler. Mantıklı bir cevap bulamazlarsa ve söylenenler onlara ikna edici gelmezse çocuklar mantık dışı inanışlar üretmeye ve onları savunmaya başlayabilirler. Bu tip davranışlar matemli olan diğer şahısları örnek almaları ve onları model gibi görüp aynı davranışları sergilemeleri şeklinde ortaya çıkabilir. Şiddet ve saldırgan olan kız kardeşini örnek olan kız ablası gibi agresif davranabilir ve bu onu çevresiyle olumsuz iletişim kurmaya yöneltebilir (Judith A. Cohen,Anthony P. Mannarino and Esther Deblinger, 2006).

2.2.2 Çocuk Ve Ergenlerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu

Travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) kişinin yaşamını ve fizik bütünlüğünü tehdit eden bir travmayı yaşaması ya da buna tanık olması sonucunda gelişebilen

bilişsel, duygusal, davranışsal ve sosyal bozuklukları içeren psikiyatrik belirtiler olarak tanımlanabilir. DSM-IV'e göre TSSB tanısının konulabilmesi için yeniden yaşanan belirtilerden en az bir ölçütün, kaçınma ve genel tepki düzeyinde azalma belirtilerinden en az üç ölçütün, aşırı uyarılmışlık belirtilerinden en az iki ölçütün karşılanması gerekebilmektedir. Bu klinik durum bir aydan uzun sürmeli ve işlevsellikte bozulmaya neden olmalıdır. Belirtiler 3 aydan kısa sürerse akut, uzun sürerse kronik, stres etkeninden en az 6 ay sonra başlamışsa gecikmiş olarak tanımlanabilir.

Çocuklarda TSSB tanısını koymada DSM-IV (DSM-IV) tanı ölçütleri kullanılmakta ise de çocukluk çağına uygun tanı ölçütleri hala tartışmalıdır. Çocukların sınırlı bilişsel ve sözel anlatım yeteneklerinin olması düşünce ve duygularını ifade etmelerine engel olabilir. Bir çok yazar TSSB tanısı için gelişimsel döneme özgü tanı ölçütlerinin geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Cohen JA, BernettW ve Dunne JE, 1998).

Scheeringa ve arkadaşları (Scheeringa MS, Zeanah CH, Drell MJ ve Larrieu JA, 1995) bebekler ve küçük çocuklar için DSM-IV' e alternatif tanı ölçütleri ileri sürmüşlerdir. Travmaya maruz kalma her zaman klinik olarak işlevsellikte belirgin bozulmaya neden olmayabilir (Sack WH, Clarke G, Him C, 1993). Belirtiler zamanla azalıp çoğalabilir, aynı şekilde sürebilir ya da değişebilir (Sack WH, Clarke G, Him C, 1993). Travma ve çocuğun travmaya yanıtı normal beyin gelişimini bozabilir, çocuğun uyumunu, bilişsel işlevini, dikkatini, sosyal becerilerini, kişilik tarzını, kendilik kavramını ve dürtü kontrolünü etkileyebilir. Travmanın beyin gelişimi üzerine olan olumsuz etkileri katekolaminerjik nörotransmitterlerin ve steroid hormonların artışına bağlı olabilmektedir (Nader K, Pynoos RS, Fairbanks LA ve Frederick C, 1990). Küçük çocuklarda TSSB tanısını koymak güç olsa da, çeşitli çalışmalarda okul öncesi çocukların da travmadan etkilendikleri gösterilmiştir (Scheeringa MS, Zeanah CH, Drell MJ ve Larrieu JA, 1995).

Çocuklarda TSSB tanı ölçütlerinin hepsi karşılanmasa da, belirtilerden sadece bir kısmı görülebilir ve işlevsellikte bozulmaya neden olabilir. Bazen TSSB tanı ölçütlerinin zamanla karşılandığı gözlenmektedir. Bu nedenle TSSB için belirlenen üç gruptaki belirtilerin hepsini araştırmak önemli olmaktadır. Bu şekildeki araştırma, özellikle çocuklarda TSSB'nun kronik gidişini izlemek ve TSSB'nun çocuğun gelişimini

bozma olasılığı nedeni ile önemli olabilmektedir. Tanı ölçütlerinin hepsi karşılanmasa da işlevsellikte bozulma olduğu durumlarda tedavi düşünülmelidir (Cohen JA, BernettW ve Dunne JE, 1998). Genel olarak çocuk ne kadar olgun ise o kadar yetişkinlerin TSSB belirtilerine benzer bir tablonun olduğu gözlenebilir. Bebeklerin, yeni yürüyen çocukların ve okul öncesi çocukların yeterli bilişsel ve sözel anlatım yetileri olmadığından bu çocuklarda tipik DSM-IV tanı ölçütlerinden çok anksiyete belirtileri (ayrılma korkuları, yabancı anksiyetesi, hayvan yada canavarlardan korkma gibi), gerçek travma ile belirgin bir ilişkisi olan ya da olmayan durumlardan kaçınma belirtileri veya bazı kelimeler ya da sembollerle uğraşıp durma ve uyku bozuklukları görülebilmektedir. Çocuklar yeniden yaşama belirtilerini uzun süre gösterebilirler. Ergenler TSSB için DSM-IV tanı ölçütlerini tam olarak karşılayabilir (Terr LC, 1991).

Anne ve babalar çocuklarındaki belirtilerin hepsini aktarmayabilir ya da belirtilerin şiddetini hafif olarak gösterebilirler. Belirtiler öğretmenlerin de dikkatinden kaçabilir. Bu nedenlerden dolayı TSSB tanısı çocuklarda önemli oranda az konulabilmektedir. Kaçınma ve duygusal hissizlik çok yoğunsa, çocuk travmadan etkilenmemiş gibi görülebilir ya da travmatik olayı yeniden yaşama belirtileri maskelenebilir (Scheeringa MS, Zeanah CH, Drell MJ ve Larrieu JA, 1995). Yeniden yaşama belirtileri travmatik olayla ilgili tekrar edici ısrarcı hatırlamaları içerebilmektedir. Küçük çocuklarda travmatik temayı işleyen tekrar edici oyunlar oynama, travma ile ilgili ya da içeriği tanımlanamayan kabuslar görme, travmayı tekrar yaşıyormuş gibi hissetme ya da davranma, travmatik olayla ilgili rol oynama, travmaya benzeyen ya da travmayı sembolize eden ip uçları ile karşılaşma durumunda yoğun sıkıntı duyma ve böyle durumlarda fizyolojik belirtilerin ortaya çıkması gözlenebilir (Cohen JA, BernettW ve Dunne JE, 1998). Çocuklarda yeniden yaşama belirtileri özellikle gündüz düşleri ve fantezileri şeklinde görülebilir. Yatmaya direnç gösterme, gece terörleri ve kabuslar sık olarak görülebilir. Çocuklarda travmatik olayın anlatılması sözel anlatım ve flashback'lerden (olayın bir anda gözönüne gelmesi) çok travmatik olayın oynanması şeklinde olabilmektedir. Ancak akut travmalarda yetişkinlerde olduğu gibi görsel flashback'ler (olayın bir anda göz önüne gelmesi) görülebilir.

Travmatik oyunun, travmayı konu aldığı, anksiyeteyi iyileştirmediği, kompulsif (yineleyici davranışlar) bir şekilde tekrar edildiği, yaratıcılıktan ve düşlemden uzak

olduğu bildirilmektedir. Çocuklarda travma ile ilgili görülen diğer bir oyun, canlandırma (reenactment) oyunudur. Canlandırma tarzındaki oyunlarda yine travma teması işlenmekte ancak bu oyunun tekrar tekrar oynanması daha az olabilmektedir ve çocuğun travma öncesindeki oyunlarına daha çok benzeyebilmektedir.

Scheeringa ve arkadaşları çocuklarda yeniden yaşama ölçütleri için şu belirtilerden bir tanesinin olmasını yeterli görebilmektedir:

- 'Travmatik oyun, canlandırma (reenactment) oyunu,
- Oyunun dışında travmanın tekrar tekrar hatırlanması,
- Gece terörü, flashback ya da dissosiasyonlar,
- Olayı hatırlatıcı uyarılarla belirgin bir sıkıntı yaşama.'

Kaçınma davranışlarına duyarsızlık da eşlik edebilir. Bu durum travmadan sonra başlayabilir ve travma ile ilgili olan konuşmalardan, duygulardan, düşüncelerden ve travmayı hatırlatıcılardan kaçınma için çaba sarf etme, travmayı hatırlamama, ilgide ya da normal etkinliklere katılmada azalma, insanlardan uzaklaşma, duyguları yaşamada sınırlılık ve gelecek ile ilgili umutsuzluk hisleri şeklinde görülebilir. Çocuklarda oyun oynamaya ilginin yitirilebilmesi ile birlikte, daha çok travmatik oyunun oynanması, travmatik olayın resimlerinin yapılması ve sosyal içe çekilme gözlenebilir. İlkokul çağı çocuklarında travma ile ilgili amnezi (kısmi veya tam hafıza kaybı) ya da akut TSSB'nda kaçınma ve duyarsızlık belirtileri görülmeyebilir.

Travmatik olay sırasında zaman algısında değişiklikler, özellikle ergenlik öncesi çocuklarda uyku bozuklukları sık olarak görülebilir. Bu çocuklarda yüksek oranda "önbili oluşumu" (omen formation) görülebilmektedir. Önbili oluşumu çocuğun travma öncesinde travmanın olacağına dair bazı işaretlerin olduğuna ve eğer yeterince uyanık olursa gelecekte olabilecek afetleri tahmin edebileceğine inanması olarak tanımlanabilir (Scheeringa MS, Zeanah CH, Drell MJ ve Larrieu JA, 1995).

Scheeringa ve arkadaşlarına (Scheeringa MS, Zeanah CH, Drell MJ ve Larrieu JA, 1995) göre küçük çocukların TSSB tanısı için yanıt vermede duyarsızlaşma bölümündeki ölçütlerden de bir ölçüt gerekebilmektedir: Oyun oynamada sınırlılık (çocuk travma sonrası oyunu ya da canlandırma tarzındaki oyunları oynayabilir), sosyal

içe çekilme, duyguların kısıtlı yaşanması, uyarılmada artma tarzındaki belirtiler travmadan sonra başlamalı ve uyku güçlüklerini, irritabiliteyi, öfke patlamalarını, konsantrasyon güçlüğü, tetikte olmayı ve irkilme yanıtında artmayı içerebilmelidir. Olasılıkla tekrar edici travmaya maruz kalan kötüye kullanım öyküsü olan çocuklarda; kaçınma, tetikte olma, saldırganlık ve ağrı gibi belirtilere daha sık olarak rastlanabilmektedir.

'Scheeringa ve arkadaşları (Scheeringa MS, Zeanah CH, Drell MJ ve Larrieu JA, 1995) küçük çocuklarda TSSB tanısı için sadece bir aşırı uyarılma belirtisinin yeterli olduğunu ancak DSM-IV' de yer almayan yeni gelişen korku ve saldırganlık bölümündeki ölçütlerden de en az birisinin gerekli olduğunu ileri sürmektedirler.' Çocuklarda kazanılmış becerilerin gerilemesi (dilde gerileme, tuvalet eğitiminin kaybı gibi), öfke patlamaları, saldırganlık, gece uykusunun bölünmesi, karanlık korkusu ya da kabuslara bağlı olmaksızın yatmak istememe, ayrılma anksiyetesi, yalnız başına tuvalete gitmekten korkma ve travma ile ilgisi olmayan yeni korkuların gelişmesi görülebilir (Terr LC, 1991). Çocuk psikiyatrisi polikliniklerine yeni gelişen korku ve gerileme belirtileri ile başvuran çocuklarda TSSB belirtilerinin aranması gerektiği ileri sürülmektedir (Terr LC, 1991).

2.2.3 Travmatik Durumda Olan Öğrencilere Öğretmenlerin Ve Okulun Müdahalesi

'Murray and Schulte (1998) 'ın iddiasına göre; çocukların travma ile mücadelesine ailelerinin ve arkadaşlarının yardımıyla devam edebilmekte ve olayın etkilerinden kurtulup bundan ve etkilerinden kurtulmayı onların yardımı sayesinde başarabilmektedirler. Aileler, çocuğun bu süreçten kurtulma sürecini faaliyete geçirecek olan destekçiler olarak kabul edilir. Yapılan çalışmalar ve ileri sürülen varsayımlara göre sadece aile desteği ile değil de okullarda da destek gören ve bu alanda da öğretmenleri, okul ve arkadaşları tarafından desteklenen travmalı ve matemli çocuklar zor günleri daha kolay aşar (Murray and Schulte, 1998).'

Aileler çocukların gerekli ihtiyaçlarını karşılayıp onlara duygusal ve düşünce yönünden yardımcı olabilirken, okullarda da bu çocuklara arkadaşlar ve kaynaşabileceği öğrencileri sunabilmektedir. Ve bunların da yardımıyla çocuk kötü şeyleri unutup tekrar

normal yaşantısına döndürülmeye çalışılabilmektedir. Okullar velilerle işbirliği içinde olup öğrencilere fayda sağlayacak bir sistem kurabilirler ve bu gibi çocuklara daha fazla yardımcı olabilirler. Örneğin; gönüllü veliler okulda yapılan aktivitelerde yer alabilir ve hem öğretmen hem de okul yetkilileri ile iyi ilişkiler kurup, çocukları için bir tür referans olabilir ve çocuğun yaşadığı zorluk ve problemlerin daha kolay çözülmesinde katkıda bulunabilirler (Murray and Schulte, 1998).

Travma sonrası stres ve davranış bozukluğu gösteren öğrenciler gecikmeli olarak yenileme sınıflarında toplanabilirler. Bu tür sınıflarda eğitim yaparken izlenecek olan yol, normal sınıf ortamı ve müfredattan farklı olabilmektedir. Çocuklara daha fazla ilgi gösterilip onlar için uygun iletişim konuları ve modları belirlenip kaynaşmaları ve daha fazla konuşmaları için öğretmenlece desteklenebilmekte, cesaretlendirilebilmekte ve toplumdan izole olup hayattan kopması engellenebilmektedir (Avigdor Klingman and Esther Cohan 2004).

Çocuğun yaşadığı kayıp ve matemde olduğu durumu, öğretmenler ve danışman veya rehber öğretmene bildirilmesi gerekebilmektedir. Bu sadece duygusal yönden değil, bu tür öğrencilerin işlerine motive ve konsantre olup zorluklar yaşamaması açısından da önemli olabilmektedir. Çocuklara sınıfta ölüm hakkında birşeyler öğretmek bu onları bu olguya alıştırmak faydalı olabilir. Ailelerle birlikte okullar da çocukları eğitmekle ve sosyalleştirmekle sorumlu olan ilk kurumlar olarak kabul edilebilir. Bunu öğretirken, yapılan mevcut çalışmalara ölüm konusunu da ekleyip öğrencilere bunun hayatın bir parçası olduğu ve herkesin birgün öleceği anlatılabilir. Ölümün bağdaştırılabileceği konu ve ders olarak sağlık dersi veya hayatbilgisi dersi seçilebilir. Bu derslerde insan hayatının döngüsü, yaşayış, temel ihtiyaçlar ve hayatın olmazsa olmazları anlatılırken ölüm ve kayıp konuları da bunlara eklenebilir (Wass Miller 1990).

Öğretmenler bu gibi çocuklara yardım ederken ve onlarla ilgilenirken farklı stratejiler izleyebilirler. Örneğin 'kurtulma okuması' olarak adlandırılan ve öğrenciye okumayı gerektiren bir teknik kullanabilirler. Bu teknikte öğretmen tarafından seçilen uygun konulu ve dikkat çekici kitaplar, öğrenciye okutulup daha sonra bu kitap hakkında tartışmalar ve sorular sorarak onların okuyup okumadığını test edebilir ve

matemli çocuğu konuşmaya yöneltebilir. Seçilecek olan kitaplarda ve aktivitede şunlara dikkat edilmelidir;

1. Kitaplar öğrenciye tartışma soruları öıkabilecek olan ortamda yani sınıfta okutulur
2. Kitap diğerleriyle de paylaşılır
3. Çocuğa kendi okuması izin herhangi bir kitap verilir
4. Çocuğa var olan tartışmaya katılablmesi için bir takip kitabı verilir.

Kitabı seçen öğretmen, çocuğun olumsuz düşüncelerinin dağılmasına, onun stres ve baskıdan kurtulmasına yardım edebilir. Yaşanan kötü olayları düşünmek yerine matemli öğrenci kitaba motive olacağından oradaki güzel olayların işleyişini ve sevindirici sonucun elde edilmesini okumasıyla kötümser duygulardan kurtulabilir ve bu okuduklarını arkadaşlarıyla ve öğretmeniyle paylaşabilir (Eileen Helen Jones 2001).

Dyregrov (1990) matemli çocukla ilgilenmede ve ona yardımcı olmada kullanılan okul terapisinin basamaklarını şu şekilde sıralar;

1. ‘Fotoğraflar ve diğer semboller kullanmak ve yeni olgularla bütünlük sağlamak.
2. Yazma ve çizme: bu sözlü olarak anlatılması zor olan duygu ve düşünceleri kağıda dökme işlemidir.
3. Rahatlatıcı hayal etme etkinlikleri: bu gibi etkinlikler, panik, endişe ve fiziksel zorlukları aşmak için kullanılabilir ve kontrol ve ait olma ile yardım edilme duyguları elde edilir.
4. Ölü insanın hatırlanması ve anılması için sahte törenler ve dini etkinlikler yaratma ve çocuğun ölümü kabullenmesi.
5. Yeni durumlar için rol yapma oyunu ve aktivitesi
6. Düşünceleri tekrar inşa etme ve patoloji aktivitesi
7. Yazılı materyal kullanıp üzüntünün bastırılması.’

2.3 Yas Kavramına Yaklaşım Ve Yas Süreci

Genel anlamda yas, özellikle sevilen ya da kişiye yakın birinin ölümü sonrasında gösterilen normal ve doğal bir tepki olarak tanımlanabilir (Oates, 2003). Başka bir ifadeyle yas, sevilen birinin ölümünden sonra kayıp yaşayan bireyler tarafından

gösterilen fiziksel, duygusal, bilişsel ve davranışsal tepkiler olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte, yas tepkilerinde görülen kişiler arası farklılıklar ve yas sürecine etki eden faktörlerin çeşitliliği nedeniyle yas, kavramsal olarak normal yas, karmaşık yas ve travmatik yas olarak üç farklı şekilde tanımlanabilir (Worden, 2001).

Akut ya da tamamlanmamış yas olarak da ifade edilen normal yas, bir kayıp sonrası bireylerde gözlenen ve kaybın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan bir dizi ortak fiziksel, duygusal, bilişsel ve davranışsal tepkilerin varlığını tanımlayabilmektedir (Worden, 2001).

Karmaşık yas ise, kaybın ardından en az 6 ay geçmesine rağmen kayıp yaşayan bireyin kişisel, sosyal ve mesleki yaşam alanlarındaki işlevselliğinin giderek bozulması sonucu oluşan bir sorun olarak nitelendirilebilir (Zhang, 1998).

Travmatik yas, zamansız ve beklenmedik bir anda ve özellikle şiddet ya da korkunç bir olay sonucu meydana gelen ölümlerin ardından bireyde oluşan tepkiler (Parkes, 2001) ve bu tepkilere bağlı olarak bireyin yaşam alanlarındaki işlevselliğin önemli derecede olumsuz etkilenmesi olarak tanımlanabilir. Travma ve kaybın birey üzerinde yarattığı ikili etki, birey için temel bir psikolojik yük olabilir ve bireyin değerlerini, beklentilerini, dünyayı algılama biçimini ve baş etme mekanizmalarını ciddi oranda örseleyerek yas tepkilerinin çözülme sürecini uzatabilir. Ayrıca, travmatik yas yaşayan bireyler, yaşadıkları travmaya bağlı olarak travma sonrası strest bozukluğu gelişebilir. (Bonanno ve Kaltman, 2001).

Yas sürecinde bireysel farklılıklar olmasına rağmen, genel olarak araştırmacılar şok ve inkar, sosyal geri çekilme ve yeniden yapılanma şeklinde üç ayrı dönemden oluşan bir süreç modeli öne sürmektedirler (Freud, 1917).

Linderman (1944), yasa ruhsal ve belirtileri olan kesin sınırlı bir sendrom (hastalık) olarak yaklaşmakta ve yas sürecine ait bedensel sıkıntılar, ölene ait şeylerle uğraşma, suçluluk, düşmanca tepkiler ve sürüp giden davranış örüntülerinin değiştirilmesi şeklinde beş özellik tanımlayabilmektedir.

‘Engel (1961), yasin hastalık olup olmadığını sorgularken aslında bu sürecin beklenenin dışında gelişmesinin bir bozukluğa yol açabileceğini ileri sürebilmektedir.

Ve yas sürecini üç bölüme ayırmıştır bunlar; şok ve inkar, kayıp yaşantısının süreç içerisinde giderek kabul edilmesi ve yeniden yapılanma şeklindedir.’

Bowlby ve Parkes (1970), yas sürecine ait dört dönem tarif etmiştir. Bu dört dönem; ani bir öfke patlamasıyla kesintiye uğrayan genel bir tepkisizlik hali, ölenle ilgili arama-araştırma hali, ümitsizlik yaşantısı ve yeniden yapılanma ve yasın tamamlanması olarak kabul edilebilir.

Her ne kadar, araştırmacılar birbirine benzer süreç modelleri tanımlasa da yas sürecinde bireysel farklılıklar olabilir. Kişinin başetme yetenekleri, kişilik yapısı, yaşam deneyimleri, sosyal destek sistemleri, kişilerarası ilişkileri, ölen kişinin bireyin hayatındaki yeri, anlamı bu sürecin doğasını, gidişatını ve işlevselliğini belirleyebilir. Yas sürecinde bireysel faktörler kadar kültürel faktörler de önemli olabilir. Bizim toplumumuzda ölümün arkasından birtakım dini ve kültürel ritüellerle kayıp yaşantısı, yakınlar arasında paylaşılabilir (Bowlby ve Parkes, 1970)

Kaybın olduğu günden başlayarak 7, 40 , 52 , günlerde paylaşılarak yaşanan ritüeller süreç için kolaylaştırıcı faktörler olabilir. Ortalama 6 ay - 1 yıl yaşlı kişinin desteklenmesi ve sorunlarının paylaşılması söz konusu olabilir. Ama bir taraftan da yıl donumları gibi yaşantılar da bireyi bir kez daha zorlayabilir. Diğer kültürlerde de buna benzer onarıcı ve destekleyici tutum ve inançlar yaşanabilmektedir (Bowlby ve Parkes, 1970).

Genel olarak yas sürecinde birey birkaç hafta içinde iş yaşamına dönebilir, birkaç ay içinde sosyal rolleri ile denge kurmaya ve yaklaşık 6 ay-1 yıl içinde de yeni ve sağlıklı ilişkilerle hayatına yeni bir yön vermeye başlayabilir (Bowlby ve Parkes,1970)

Gelişimsel aşamalarla açıklanan yas süreci, bazen doğrusal bir şekilde gitmeyebilir. Zaman zaman aşamalar kendi içinde yer değiştirebilir veya farklılık gösterebilir. Dolayısıyla bireysel farklılıklar bazen aşamalar arası farklılıklara da neden olabilir. Yaşanan kayıplardan sonra bazı bireyler yaslarını tamamlamayı sürdürülebilir veya uzatabilirler. Matem sürecinin uzaması olumsuz bazı davranış kalıplarını da beraberinde getirebilir. Bazen de kayıp duygusu yok sayılarak reddedilir ve bir başka zaman yaşanmak üzere ertelenebilir (Thomas, Kenneth R. Ve Siller, Jerome, 1999).

Yas süreci ile birey sağlıklı bir şekilde başedebilmek, dış dünya ile ilişkiler ve bağlar kurabilmek sonucu umut ve yeniden bütünleşme sağlanmış olabilmektedir. Ancak birey sağlıklı yollarla bu süreci aşamıyor ve saplanıp kalabiliyorsa bu noktada patolojiden söz etmek gerekebilir (Thomas, Kenneth R. Ve Siller, Jerome, 1999).

2.3.1 Çocukluk Matemi Ve Etkileri

Yas tepkileri incelendiğinde, normal yas ile depresyon belirtileri arasında uyku ve yeme düzensizliği, derin üzüntü, çaresizlik, sosyal içe çekilme gibi birçok ortak nokta gözlenebilmektedir. Bununla birlikte, sözü edilen tüm bu belirtiler yas sürecinde kısa bir süre için ortaya çıkabilmekte, dolayısıyla bir kayıp sonrası görülen depresyon normal olarak karşılanabilmekte ve normal yas sürecinde zamanla azalarak ortadan kalkması beklenmektedir (Worden, 2001).

Birçok genç insan okula giderken aile içi ölümle yüzleşebilmektedir. Her ne kadar da boşanmalar kadar olmasa da okula giden öğrencilerin % 3 kadarı bu tür ölümleri yaşayabilmektedir (Cruse, 1989).

‘Holland; Humberside ilkokullarında yaptığı bir araştırmada öğrencilerin % 70’nin bu olayı yaşadığını ve bu okullarda % 70 seviyesinde matemli çocuk bulunduğunu ve bu gençlerin geçtiğimiz 2 yıl içerisinde aile için ölüm yaşadıklarını açığa çıkarmıştır. (Hollan, 1993).’

‘Branwhite; ortaokullardaki öğrencilerin örneklerine bakıldığında 2-3 öğrencinin yakın akraba ölümü ile karşılaştığı görüldüğünü ileri sürmüştür (Branwhite, 1994).’

‘Ward’a göre; bir babayı kaybetme olasılığının anneyi kaybetme olasılığından daha çok olduğunu ve aile içi ölümlerin % 80’nin baba ölümü olduğunu açıklamıştır. Bunun nedeninin ise; kadınların kendilerinden yaşlı adamlarla evlenmeleri ve adamların kadınlara oranla daha genç yaşta olması olduğunu ileri sürmüştür (Ward, 1994).’

‘Pickard; her okulda bir miktar matemli gencin olduğu, özellikle nene, dede ve diğer akrabaların ölümü de düşünüldüğü zaman bunun sayısının artacağını ileri sürmüştür. Ayrıca okulun felaket planı olsa da, bir aile içi ölüm karşısında yapabilecekleri şey ve gösterebilecekleri tepkinin okula bir uçağın çarpmasından farklı olarak başka hiçbir şey

yapamadıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle Stirling Kurulu acılı ve kederli öğrencileri hatırlama ve onlara ulaşmanın öneminin de vurgulandığı bir acil planlama kitapçığı üretmiştir (Pickard, 1999).'

2.3.2.1 Matemin Çocuklar Üzerindeki Kısa Süreli Etkileri

'Raphael; birçok öğrencinin okulda kısa süreli problemler yaşadığını ve bu kısa süreli problemlerin uzun vadeye de yayılabileceğini ileri sürmüştür (Raphael, 1982).

'Raphael yaptığı bir araştırmada ; 10 çocuktan 9'nun matemden sonra davranış rahatsızlıkları, öfke ve depresyon etkileri gösterdiklerini, bu acı ve üzüntüden dolayı çocukların full kapasitelerini yansıtamadıklarını, bu ölümün onların gelişimini engellediğini ve tam olarak duruma adapte olamadıklarını ortaya çıkarmıştır (Raphael, 1982). Okulların, bu tür öğrencilerin eğitimsel özel ihtiyaçtan çok manevi bir ihtiyaç olduğunu algılamaları gerektiğini savunmuştur. Çünkü bu olaydan sonra çocukların gereğinden ve potansiyellerinden daha düşük katılım sağlandığını bu yüzden konsantre olma ve odaklaşma problemleri ve yaşayabileceklerini ve bu onların öğrenmelerini etkileyebileceklerini vurgulamıştır (Raphael, 1982).'

'Diğer yandan ilkokulların 3 çeyreği fiziksel veya psikolojik matem sonrası etki ile karşılaştığını, okulların % 40'ındaki öğrenciler üzüntülerinden dolayı öfke ve şiddet davranışları gösterdiğini, olayların % 33'ünde ağlama, benzer olarak % 40 seviyesinde de depresyon gözlemlendiğini ve % 30 üzerindeki öğrencilerin ise güvende hissetmeme durumu olan çok fazla bağlanma durumu gözlemlendiğini ve saldırganlığın da farkedilebilecek olan bir diğer davranış olduğu belirtilmektedir (Raphael, 1982).

2.3.2.2 Matemin Çocuklar Üzerindeki Uzun Dönemli Etkileri

Yetişkinler, çocukların matem ve üzüntüyü atlatmak için ihtiyacı olduğu süreyi ve bunu atlatma zamanını çok düşük olarak bilebilir. Bu matemler ölüm veya boşanmadan meydana gelebilmektedir. Bu tür kayıpların etkileri hem eğitim hem de davranış problemi bakımından özellikle çocuk için bir destek olmadığı zaman gün ve haftalar yerine ay ve yılları bulabilir. Çocukluk döneminde aile içi ölüm yaşayan yetişkinler uzun süreli zorluklar yaşayabilir ve bu gibi şahıslar daha fazla sıkıcı davranış yapmaya meğilli olabilirler (Bowlby, 1963).

Yapılan araştırmalarda aile içi ölüm yaşayan yetişkinlerin % 20'inde yoğun depresyon ve bunalım gözlemlendiğini, bu olayları yaşayan çocukların, istem dışı ve rahatsız edici davranış göstermeye 2 kat daha yatkın olduklarını, 3-4 yaşındayken yaşanan ölüm ve 10-14 yaşında bunalım rahatsızlıkları yaşamak birbirine paralel ve bağlantılı olduğunu göstermiştir (Hiil, 1969).

'Lamers yaptığı bir araştırmada aile içinden bir şaşsın ölümünün getireceği etkinin, ocuk için oluşacak zorlukların artmasında anahtar rol oynadığını ve 11 yaşından önce annesini kaybedenlerle yetişkin depresyonu arasında bir bağ olduğunu, diğer çocuklarda da kendine güvenmeme ve suçluluk duygusunun görüldüğünü belirtmektedir (Lamers, 1986).'

2.4 Yas Süreci ve Kayba Yönelik Uyumu Etkileyen Faktörler

Worden (2001) yas sürecini etkileyen yedi temel faktör belirlemiştir. Bunlar;

2.4.1 Ölen kişinin kimliği: Kayıp yaşayan bireyin yasa yönelik tepkilerini anlayabilmek için öncelikle ölen kişinin kim olduğuna yönelik bilgiye ihtiyaç duyulabilmektedir. Yas tutan birey ile ölen kişi arasındaki akrabalık düzeyi (eř, ana-baba, ocuk, sevgili,kuzen, arkadaş vb.) ve aralarındaki ilişkinin niteliği, bireyin yas sürecini etkileyebilmektedir. Yaşlılık ve normal sebeplerden ölen bir büyükanne ile bir trafik kazası sonucu aniden ölen bir çocuğa yönelik yas tepkilerinde farklılıklar olabilir. Aynı zamanda, babaları ölen iki kardeşin yas tepkilerinde de önemli farklılıklar görülebilir. Bu farklılıklar, her iki çocuğun babaları ile olan ilişkilerindeki yakınlık düzeyi ile babalarına yönelik beklenti ve ihtiyaçlarının farklı olmasından kaynaklanabilmektedir.

2.4.2 Ölen kişi ile ilişkinin doğası: Ölen kişi ile ilişkisinin doğası da bireyin yas sürecini etkileyebilmektedir. Ölen kişi ile çatışmalı bir ilişkisi olan birey, geçmişte ölen bireyle ilişkisinde varolan bitmemiş işlerin de etkisiyle suçluluk duyguları yaşayabilir ve buna bağlı olarak yas sürecini uzatmaya çalışabilir. Aynı zamanda, kayıp sonrasında kendini rahatlamış, çatışmalı ilişkiden kurtulmuş hisseden birey zaman içinde pişmanlık, kaygı ve çökkünlük yaşayarak, i diyalogları ile ölen kişi ile olan çatışmalarını devam ettirebilir (Mestçioğlu ve Sorgun, 2003).

Çatışmalı ilişki kadar, bağımlı ilişkiler de yas sürecine olumsuz etki etmektedir. Ölen kişi, kayıp yaşayan birey için bir *bağlanma figürü* oluşturabiliyorsa, yas tutan birey kendini yalnız, çaresiz hissedebilir ve kolay incinebilir (Mestçioğlu veSorgun, 2003). Bu durumda birey kaçınma davranışı geliştirebilir ve artık ölen kişinin bulunmadığı bir dünyaya yeniden uyum sağlama konusunda güçlükler yaşayabilir. (Mestçioğlu veSorgun, 2003).

2.4.3 Ölüm biçimi: Genel anlamda ölüm biçimi, normal ölüm, kaza, özkıym ve cinayet sonucu ölüm olmak üzere 4 temel kategoriye ayrılabilir. Dolayısıyla, ölüm şekli doğal olarak bireylerin yas sürecini ve kayba yönelik uyumu etkileyebilmektedir. Bunun yanı sıra, kaybın travmatik biçimde ya da beklenmedik oluşu da yas sürecini etkileyebilmektedir. Ölümü önceden bilmek, bireyin kaybı sonrasında çekeceği acıyı azaltmayabilir ancak bireyin yas sürecine hazırlanmasına, sosyal destek ağının oluşturulmasına, ölen kişi ile o güne dek konuşamadıklarını dillendirmesine olanak tanıyabilir (Mestçioğlu ve Sorgun, 2003).

2.4.4 Geçmiş kayıpların varlığı: Kayıp yaşayan bireyin daha önce kayıplarının olup olmaması, bireyin önceki kayıplara gösterdiği yas tepkileri ve önceki kayıplara yönelik yas sürecinin tam olarak tamamlanıp tamamlanmadığı gibi etkenler de yas sürecini ve kayba yönelik uyumu etkileyebilmektedir. Bu noktada, bireyin geçmişinde herhangi bir psikolojik sorun yaşayıp yaşamadığının değerlendirilmesi önemli olabilmektedir (Mestçioğlu veSorgun, 2003).

2.4.5 Kişilik özellikleri: Yas sürecindeki bireyin kişilik özellikleri, (bireyin cinsiyeti, yaşı, zorluklarla baş etme biçimi, bilişsel yaklaşım biçimi ve bağlanma biçimi ile inanç ve değerleri) bireyin kayba yönelik tepkilerinin anlaşılmasında önemli olabilmektedir (Bowlby 1980),

2.4.6 Sosyal destek: Kayıp yaşayan bireyin, aile ya da çevresinde bir sosyal destek ağının olması, bireyin yas sürecini ve kayba yönelik uyumunu önemli derecede etkileyebilmektedir. Sosyal desteğin olmasının yanı sıra yas tutan kişinin, algıladığı desteğin derecesi de önemli olabilmektedir (Mestçioğlu veSorgun, 2003).

2.4.7 Yas sürecinde oluşan sıkıntılar: Bir kaybın ardından meydana gelen yaşam olayları, ani değişiklikler ve krizler yas sürecini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Kayıp sonrası bireyin yaşamında bazı değişiklikler gerçekleşebilir Bununla birlikte, yaşanabilecek ciddi ekonomik sorunlar, bireylerde ya da ailelerde önemli zorlukların deneyimlenmesine yol açabilmektedir (Mestçioğlu veSorgun, 2003).

2.5 Okulların Matemli Çocuklara Müdahalesi

Okulların matemli olan öğrencilere müdahalesi, bu gibi öğrencilerin akademik başarılarının ve sosyal ilişkilerinin olumsuz yönde etkilenmemesi bakımından önemli olabilmektedir.Okullar matemli olan gençlere ve öğrencilere hem reaktif hem de proaktif methodlar ve yaklaşımlarla yardım edebilir (Holland, 1997). Reaktif yaklaşıma göre, ailesi ölen çocuklara üzüntü ve matemlerinin ilk anında yardım edilebilir ve destek sağlanabilir. Bu, olayın çocuklara ileride daha fazla zorluk çıkarma riskini en aza indirmek ve yeni duruma adapte olup hayatlarına uyarlamaları için yapılan bir duygusal ilkyardım olarak kabul edilebilir. Okul ortamı, sosyal ağ'ın bir parçası olarak kabul edilebilir ve bundan dolayı matemli çocuklara destek vermeye yardımcı olmak için uygun ortam olduğu düşünülebilir. Bazı gençler ölüm ve ayrılık olaylarından sonra okulu güvenli bir sığınak olarak görebilir ve matem yaşayan kısım, ailesi boşanan kısımdan daha az öğretmen desteği aldığını hissedebilir (Lewis, 1992).

Öğretmenler böyle kriz anlarında bu öğrencileri desteklemek için yapılabilecek en iyi şeyin ne olduğunu algılayıp yapmaya çalışabilirler ancak gerekli becerilerden yoksun olabilirler. Öğretmenler, öğrencilerinin duygusal yaşamında önemli figürler olarak görülebilmekte ve bu şekilde çocuklara yardım konusunda önemli bir rol oynayabilmektedirler (Leaman, 1995). Çocukların kendilerini iyi hissedebileceği ve kayıp sonrası oluşabilecek zararların en aza indirilebileceği bir okul ortamına ihtiyaç duyabilmektedirler (Capewell, 1994). Öğretmenlerin, öğrencilerinin manevi refahı konusunda da sorumlu oldukları konusu da tartışılabilir (Ludford 1994). Dolayısıyla öğretmenlerin bu görev ve rolü tamamlayabilmek için gerekli beceriler ve isteğe sahip olması önemli olabilmektedir.

'Humberside çalışmaları, öğretmenlerin bu durum için ne uygun şekilde eğitildiğini ne de bu desteği verirken kendilerini rahat hissettiğini ve herhangi bir

travmatik olay yaşandığında okullarda aldıkları desteğin aynısını ailevi matem yaşandığı durumda alamadıklarını ortaya çıkarmıştır.’

Araştırmalar, okulların matemli öğrencilere yardım etmek için genellikle sistemleri olmadığını ileri sürebilmektedirler. Okullar, matemın kişisel bir şey olduğunu ve kişisel karşılık ve desteğe ihtiyacı olduğunu belirtmektedirler (Holland, 1997).

Okullar, çocuklara ileride yaşayacakları kayıp ve matemlere kendilerini hazırlamalarına müfredat programlarında matem ve kayıp unsurlarını içerip ele alarak yardımcı olabilir. Bu bir proaktif yaklaşım olarak kabul edilebilir ve genel olarak proaktif yaklaşım, ‘kayıp eğitimi’ olarak bilinir ve çocuklara küçük kayıplar yaşarken his ve duygularıyla onlara yardım edebilir. Ayrıca onlara ölüm kavramını daha iyi anlamaları, ilerideki kayıplarıyla ve matemle nasıl başedecekleri fikrini aşılabilmesi ve öğrencilerle öğretmenler arasındaki iletişimi geliştirebilmesi konusunda yardımcı olabilmektedir (Leaman, 1995).

‘Ölüm herkesi etkileyen bir olgu olarak kabul edilir ve gençlerin bu alanda eğitim almaları gerektiği iddia edilebilir (Leaman, 1995). Bu konu müfredat içerisinde yer alırsa ve özel öğretmenlerin katılımıyla bu konu işlenip hisler ve düşünceler araştırılırsa sessiz kalma durumu ve sessizlik azaltılabilir. Kayıp eğitimi çocukların yaşadığı aile boşanma, sınıftan sınıfa geçiş ve okuldan okula geçiş gibi birçok hayat değişikliğiyle alakalı olabilir.’

‘Belfast ilkokullarındaki öğretmenlerin %80’e yakını çocuklara ölüm kavramı ve olgusunu öğrenmede yardımda kendilerinin de bir rolü olduğunu düşünse de bu okulların sadece %30’ unda ölüm konusu aktif olarak müfredatta işlenmektedir (Leckley 1991). Bunun Humberside çalışmalarında yankıları olmuştur. Bunu yaptığını söyleyen okullar çoktur ama gerçekte kayıp eğitimi çok az ele alınmaktadır. Araştırma kayıp konusuna okullarda bazen değinildiğini fakat bunun birseysel okullarda gönüllü bir öğrenen ile yapıldığını göstermektedir (Abrams, 1993).’

‘Okulların yarısından fazlasında kayıp konusu din dersi olarak dinsel konular bazında ele alındığı öne sürülmektedir. Ölüm olgusu, müfredatın diğer alanlarında da yer almaktadır. Örneğin İngilizce. Hem din hem de İngilizce kişileri kendi duygusal

görüş ve tecrübelerinden uzaklaşmasına neden olabilir. Cenaze törelerini ve 1. Dünya savaşı sairlerinin kültürlerini öğrenmek gençlerin yüz yüze kaldığı ve yaşadığı tecrübelerle ingilenmekten farklıdır ve onların kendi duygu ve hisleriyle alakalı değildir. Öğretmenler için diğer bir konu da müfredattaki mevcut zaman ve okulların zaten çok sayıda müfreden ve baskı altında olduğudur. Öğretmenlere belli alanlarda konulara temas etmeleri zorunlu kılınır ve bu ulusal müfredat olarak adlandırılır ve kayıp, matem ve ölüm eğitimi konularında yeterli hale gelmek için zamanları olmayabilir (Abrams, 1993).’

Okulların matemli çocuklarla reaktif yönden ilgilenmesinde kaynak ve becerileri olabilir. Bu müfredatta, ölüm eğitimine yer vermekle sağlanabilir. Öğretmenler, matemli çocuklarla aileden birisinin ölümünü tartışma konusunda isteksiz olabilirler. Bu onların öğrencilerle aralarında olan profesyonel ilişkinin kişisel ve duygusal bir ilişkiye dönüşeceğini hissetmelerine neden olabilir (Abrams, 1993). Bazen öğretmenlerin ölüm konusunda çocuklara yardım etmekten alıkoyacak çözülmemiş problemleri olabilir (Sisterton 1983). Bazı öğretmenlerin tam toplum tafafından bilinmeyen ve desteklenmeyen acıları ve üzüntüleri olabilir (Rowling 1995).

Ayrıca, öğretmenler ölüm konusunu öğrenciye açmaktan çekinebilir ve bu konuda konuşmakta isteksiz olabilirler. Çünkü ölüm konusunda konuşmalarının üzüntüye sebebiyet verebileceğini düşünebilmektedirler. Öğretmenlerin matem sürecinde kendilerini rahat hissetmeye ihtiyaçları olabilir ve matemli çocukları etkili olarak desteklemeden önce ölümle ilgili kendi hislerini gözden geçirebilmelidirler (Martin 1983).

2.6 Kayıp ve Matem Konusunda Öğretmen Eğitimi

Bazı araştırmacılar, öğretmenlerin üzüntü ve matem konularında eğitim alma ihtiyacının olduğunu düşünebilmektedirler. İlkokul öğretmenleri sosyal eğitim ve danışmanlık alanında eğitim noksanlığı yaşayabilir (Charlton ve Hoyer 1987). ‘Humberside araştırması bunu şöyle destekler: sadece birkaç öğretmen kayıp alanında eğitim almıştır çoğu bu alanda hiç eğitim almamıştır. İlkokul ve ortaokullarda yapılan humberside araştırması da okulların daha fazla eğitim ve kaynağa ihtiyaç olduğunu düşündüğünü belirlemiştir.’ Yani, hazırlık eğitimi alan öğretmenlerin matemli

çocuklarla konuşmada ve onlara yardım etmede kendilerine daha çok güvenmeye yatkın olduğu söylenebilir (Urbanowicz 1994). Birçok sınıf öğretmeni genç olmakla birlikte tecrübe eksikliğine sahip olabilir ve kendileri de aynı tür bir matem ve üzüntü yaşamadıkça bunu yaşayan ve birebir bununla yüzleşen öğrencilere bunu kolayca izah edemeyebilirler.

Öğretmenler kayıp, ölüm ve matem gibi konularla ilgilenirken, bu konularda eğitim aldıkları zaman kendilerine olan güvenleri artabilir. Bu eğitim, yaşadıkları tecrübeleriyle ve çocukları anlamalarıyla da artabilir. 'Iceberg araştırmaları, bu alanın müfredatta daha fazla ele alınması ve öğretmenlerin yeterlilik ders ve kursları alması durumunda matemli çocuklara daha fazla yardım edebileceklerini ortaya çıkarmıştır.'

'Humberside çalışmaları okulların, ek eğitim ihtiyacı olduğu üzerinde durmuştur. Bu ihtiyacın okulların, matemli çocuklara ve öğrencilere destek konusunda diğer dış kurumlardan yardım alabilmenin yanısıra bilgili ve eğitim almış öğretmen kadrosu ile sağlanabileceğini öne sürmüştür.'

2.7 Evde Çocuklara Destek

Matemli çocuklar gerek proaktif gerek reaktif kayıp eğitimi bakımından üzüntü ve matemleri için bir ölüm sonrasında biraz okulda ve biraz da yetişkinlerin üzüntüden sıyrılma çabasında olduğu ve tüm dikkatlerini çocuğun ihtiyaçlarına yönlendirdiği yer olan evde de destek alabilirler. Ancak ölümden sonra çocuğa olan ilginin azaldığını gösteren kanıtlar da bulunabilmektedir. Örneğin; okul öncesi yaş grubu çocuklara ilginin %30 oranında azalma gösterdiği tahmin edilmektedir (Kranzler 1990). Aile içerisindeki yetişkinler, çocukların da matemden dolayı yas tutmaya ihtiyacı olduğunu tam olarak anlayabilecek ve taktir edebilecek durumda olmayabilirler. Bu matem, ev halkına egemen olan çocuğun üzüntüsünden çok, yaşayan aile ferdinin (anne veya baba) üzüntüsü olarak görülebilir (Wolff 1992). Anne ve babalar da matemlin çocuk üstünde oluşturacağı etkiyi küçümseyebilirler (Weller 1988). Ailedeki yetişkinler, çocuğun yas tutma ihtiyacının olduğunu farkında olup kabul etseler de çocuğun bunu yapma işlemini aktif hale getirmekte yetersiz olabilirler. Dolayısıyla yetişkinler, güzel ve yumuşak kelimelerle konuyu değiştirip çocukların ölümle bağlantı kurmasını engellemeye çalışabilirler.

Yetişkinlerin çocuklara bu konu hakkında yardım ederken onların düşünce ve hisleri ile hareket edebilmeleri, ona göre davranmaları gerekebilmektedir. Böylece hem matemli çocuğun üzüntüsünü azaltabilir ve yaşayan ferdleri koruyarak yetişkinler de kendi matem ve üzüntülerini bastırabilirler. ‘Kardeşini kaybeden ergenlerin ölümden sonraki bir yıl içerisinde ailelerine güvenmedikleri ve açılmadıkları hakkında deliller vardır (Balk 1983).’ Dolayısıyla çocuğun matemini atlatmasının sağlanamaması durumunda, ölümden sonra hem çocuk hem de yetişkinleri süreç içerisinde birçok zorluk bekleyebilmektedir. Çocuk uzun süre donuk ve sessiz kalabilir ve bunu ancak yetişkin birinin üzüntüden kurtulma çalışmasıyla atlatabilir (Goldman 1996). Çocukların matemlerini paylaşamamaları, gelecekte karşılaşılabilecekleri problemlerin temelinin atılmasına neden olabilir. Çözümlemeyen konular ve problemleri olan bu gibi matemli çocuklar da kendi çocukları için zavallı bir model örneği teşkil edebilirler. Çocukların matem sonrası sahip olabileceği en büyük korku terkedilmiş olmak ve diğer aile ferdini de kaybetme korkusu olabilmekte ve bu onlara güvensizlik duygusu katabilmektedir (Kubler-Ross 1983). Çocuklar üzüntüyü yetişkinlerden farklı olarak yaşayabilir, aralıksız, sürekli ve keskin yoklama ve yalanlama yaparak ölüm olmadığı hayalini kurabilirler (Hemmings 1995).

2.8 İletişim Bağları

‘Okul ve hayatta kalan aile üyeleri arasındaki iletişimin kurulması önemli olabilmektedir. Yaşayan aile üyesinin eşini kaybetmekten, çok derin bir şekilde etkilenmiş olabileceği hatırlanmalı ve etkili iletişimler matemli çocuklara faydalar sağlamalıdır (Holland, 2007).’

‘Pamela iç içe olduğu ilkokulun babasının ölümüne çok iyi ve hassas bir şekilde yaklaştığını ve bunun ona zor günler içinde yardım ettiğini söyler. Pamelanın algılayışı okulun babasının ölümü ile gerçekten ilgilendiğini ve bunun hem Pamela hem de ailesi üzerindeki etkisini de önemseydiği şeklindedir.’

Okulun ölüm sonrası cenazeye çiçek gönderme veya herhangi bir bireyin törene katılması çocuğa ölüm hakkında açık bir itiraf verebilir ve kabul edilebilir. Bu onların izole olmasını engelleyebilir ve öğretmenlerinden yardım isteme ve onlarla olanları konuşma şansını çoğaltabilir. Öğretmenler de yaşayan aile ferdlerine, öğrenciyi cenaze

sonrası okula dahil edip etmeme gibi kararlarla yardımcı olabilirler. Aileler ile çocukları dinsel konulara ve derslere dahil etmemenin sonucunda oluşabilecek problemleri, kontrol, güç ve anlama konularını tartışabilirler. Yapılan çalışmalara göre bu aileler tarafından hoşgörölür ve kabul görölür. Ayrıca öğretmenler, aileleri çocuğun izole olmuş hale gelip konu hakkında kimseyle konuşmama tehlikesi ile karşı karşıya olduğu konusunda da uyarabilirler (Holland, 2007).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın yöntemi, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin çözümü bölümlerine yer verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden biri olan ‘bütüncül çoklu durum çalışması’ deseni kapsamında yürütülmüştür. Bütüncül çoklu durum çalışması, her bir durumu içinde bütüncül olarak ele alıp, daha sonra da birbiri ile karşılaştırmayı amaçlar. Bu tür desende araştırmacı, tek bir problem durumundan yola çıkarak her durumda karşılaştırılabilir veriyi toplar. (Yıldırım&Şimşek, 2005).

3.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni KKTC’de ilk veya ortaöğretim kurumlarından birinde eğitim görmüş ve son on yıl içerisinde ebeveyn kaybı yaşamış 18 yaş ve üzeri olan bireyleri kapsamaktadır. Bu evren içerisindeki katılımcılar, 5’i kız ve 5’i erkek olmak üzere kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi, araştırmacıya hız ve pratik kazandırır. Çünkü bu yöntemde araştırmacı yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer (Yıldırım&Şimşek, 2005).

3.3 Verilerin Toplanması

Görüşme yapılmak için öncelikle hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Formun hazırlanma aşamasında ilgili literatür taranmış ve literatürdeki veriler doğrultusunda, denemelik görüşme maddeleri oluşturularak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu Mayıs 2009’da pilot çalışma olarak üç katılımcı ile yapılmıştır. Yapılan görüşmeler, araştırmacı tarafından görüşmenin kaydedilmesi amacıyla görüşülen şahısların bilgisi dahilinde ses kayıt cihazı

kullanılarak bireylerin kendi tercih ettikleri sakin ortamlarda yüz yüze yapılmış ve görüşmeler ortalama yarım saat sürmüştür.

3.4 Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Toplanan verilerin analizinde, içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. Mülakattan elde edilen bilgiler, araştırmacı tarafından öncelikle elde deşifre edilmiş, dinlenen ifadeler metne dönüştürülmüştür. Metinler birkaç kez satır satır okunmuş ve buna yönelik kodlamalar oluşturulmuştur. Ardından kodlar biraraya getirilerek ortak yanları bulunmuş böylece araştırma bulgularının ana hatlarını oluşturacak katagoriler ortaya çıkarılmıştır. Belirlenen katagoriler altındaki kodlar birbirleri ile ilişkili biçimde konmuştur. Bulgular katagorilere ayrılırken bireyler ile yapılan görüşmeler ayrı ayrı ele alınmış ve görüşmeler sırasında sorulan soruların sorulma amaçlarına ve içeriklerine göre katagorilere ayrılmıştır. Bulguların yorumlanması aşamasında kişilerin verdikleri bilgilerden yararlanılmıştır. Buna ek olarak bireylerin kimliklerini gizlemek amacı ile gerçek isimlerinin yerine takma isimler kullanılmıştır.

3.4.1 Geçerlilik Ve Güvenirlilik Çalışmaları

Nitel araştırmalarda geçerlilik araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesi olarak tanımlanabilir (Kirk ve Miiler1986). Nitel araştırmalarda güvenirlilik ise; araştırmacı tarafından varılan temel sonuçların, araştırmaya katılan bireylerle paylaşarak onların görüşleri alınması olarak tanımlanabilir (Kirk ve Miiler1986). Yapılan araştırmada araştırmacı, veri toplama ve analiz yöntemleri ile ayrıntılı açıklamalar yapmış ve araştırmacı tarafından varılan temel sonuçlar ile araştırmaya katılan Sinem, Osman ve İbrahim ile paylaşarak görüşleri alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma probleminin çözümü için, araştırmaya katılan bireylerden toplanan veri analizi sonucunda elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır.

4.1 Katılımcıların Özellikleri

Bu araştırmanın örneklemini, KKTC’de ilk veya ortaöğretim kurumlarından birinde eğitim görmüş ve son on yıl içerisinde ebeveyn kaybı yaşamış 18 yaş ve üzeri olan bireylerden oluşmaktadır. Bununla birlikte Katılımcıların 4’ü baba kaybı, 5’i anne kaybı, 1’inin ise her iki ebeveynini kaybettiği saptanmıştır. Ölüm nedenlerinden 3’ü trafik kazası, 5’i kanser hastalığı, 1’i kalp krizi ve 1’i de böbrek yetmezliği olarak belirlenmiştir. Görüşmeye katılan bireylerin, kayıp yaşantılarının üzerinden geçen süre 3 ve 10 yıl arasında değişmektedir. Katılımcıların demografik özellikleri ise Tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4.1 Katılımcıların Özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Ebeveynini Kaybettiği Dönemdeki Yaşı	Kaybedilen Ebeveyn	Kaybın Üzerinden Geçen Süre
İbrahim	E	13	Baba	10
Simge	K	16	Anne	3
Salih	E	13	Baba	10
Tanem	K	14	Baba	10
Süleyman	E	7	Anne-Baba	10
Ayşe	K	13	Anne	7
Burcu	K	14	Anne	7
Osman	E	13	Anne	3
Sinem	K	16	Anne	10
Umut	E	16	Anne	10

E:Erkek K:Kız

Tabloda yer alan isimler katılımcıların gerçek isimleri değildir.

4.2 Kayıp durumunun anlatılması

Yapılmış olan çalışmada ebeveyn kaybı yaşamış katılımcılara, kaybın birinci derecede (anne,baba ve kardeş) yakınları tarafından, ikinci derecede yakınları tarafından (teyze, hala ve amca) veya yakınları sayılmayan diğer şahıslar tarafından (okul müdürü ve hemşire) anlatıldığı belirlenmiştir. Ebeveyn kaybı yaşamış ve görüşmeye katılan Sinem kaybın kendisine babası tarafından anlatıldığını söylemekte ve ona nasıl anlattığını şöyle özetlemektedir;

“babam beni telefonla arayarak annemin ağırlaştığını ve hastahaneye gitmemiz gerektiğini söyledi. Hastahaneye gittiğimiz zaman, annemin yattığı odanın önündebirkalabalık vardı. Nenemler, halamlar, teyzemler hepsi ağlıyorlardı. Ben açıkcası ne olduğunu anlamaya çalışıyordum. Daha sonra babam yanıma gelerek anneni kaybettik şeklinde bir açıklama yaptı”.

Diğer taraftan görüşmeye katılan Tanem kaybın kendisine annesi tarafından anlatıldığı ve ona babasının kaybını nasıl anlattığını şu şekilde anlatılmaktadır;

“babam her akşam 17:00 gibi işten eve gelirdi. Olay günü saat 18:30 oldu. Babamı beklerken eve polisler geldi. Bende abim ve kardeşimle yemek yiyorduk. Annem polislerle konuşurken ağlamaya başladı. Biz açıkcası ne olduğunu anlamadık. Annem daha sonra yanımıza gelerek babanızı bir trafik kazasında kaybettik diyerek ağlamaya devam etti”

Görüşmeye katılan diğer bir katılımcı Osman’a ise annesinin kaybını kendisine kız kardeşlerinin anlattığını söylemekte ve bunu kendisine nasıl anlattıklarını şu şekilde özetlemektedir;

“okuldan eve geldim. Eve geldiğimde evde bir kalabalık vardı. Ablalarım, babam, halalarım ve teyzelerim hepsi ağlıyordu. Eve girdiğimde ablalarım hemen yanıma geldi bana sarıldılar ve annemizi kaybettiğimizi söylediler.”

Ebeveyn kaybı, üç katılımcıya da (Sinem, Osman ve Tanem) birinci derecede akrabaları tarafından anlatılsa da anlatılış şekillerinde bir farklılık olduğu saptanmıştır. Birinci derecede akrabaları sayılan kişiler, (anne,baba ve kardeş) Osman ve Tanem’e ebeveyn kaybı yaşadıklarını duygusal bir ifadeyle ve ağlayarak anlatırken, görüşmeye katılan Sinem’e ise ebeveynini kaybettiğini, soğuk kanlı bir ifadeyle anlatıldığı

saptanmıştır. Kaybın kendisine ikinci derecede akrabası sayılan halası tarafından anlatıldığını söyleyen İbrahim ise, kendisine nasıl anlattığını şöyle özetlemektedir;

“Olayın olduğu gün okuldan eve geldim. Evde bir kalabalık vardı. Birşey olduğunu anladım. Zaten annem, nenem evde ağlıyorlardı. Kardeşlerim küşük olduğu için onları evden uzaklaştırdılar. Halam, ben kapıdan girdiğimde yanıma geldi. Babamın bir trafik kazası geçirdiğini ve hastahanede olduğunu söyledi. Fakat benim ‘tamam hastahaneye gidelim babamı görmek isterim’ diye ısrar etmem üzerine baban öldü artık hastahaneye gitmenin bir anlamı yoktur şeklinde bir açıklama yaptı.”

Diğer taraftan görüşmeye katılan Salih ebeveyn kaybının kendisine amcası tarafından anlattığını belirtmiştir.

“annem ve babam, babamın tedavisi için Türkiye’ye gitmişti ve ordan babamın ölüm haberi geldi. Ben, ablamla birlikte amcamlarda kalıyordum. Babamın öldüğü gün, amcam birileri ile telefonda konuşuyordu. Daha sonra gözleri dolu bir şekilde yanıma gelerek babamın ölüm haberini bize verdi ve babanızı kaybettik dedi.”

Görüşmeye katılan Burcu ise ebeveyn kaybının kendisine teyzesi tarafından nasıl anlattığını şöyle özetlemektedir;

“annemin öldüğü gün okuldaydım, tenefüse falan çıkmıştık. Okul müdürümüz yanıma geldi ve benimle konuşmak istediğini söyledi. Odasına gittik. Odasına girdiğimizde teyzem orda oturmuş beni bekliyordu. Birşey olduğunu anladım. Teyzem bana döndü ve ağlayarak anneni kaybettik dedi.”

Ebeveyn kaybı kendilerine (İbrahim, Salih ve Burcu) ikinci derecede akrabaları tarafından anlatılsa da görüşmeye katılan İbrahim’e kayıp durumu ‘alıştırma alıştırma’ anlatılırken, Burcu ve Salih’e duygusal bir ifade şekliyle anlatıldığı belirlenmiştir.

Dolayısıyla bir çocuğa anne ya da babasını kaybettiğini söylemek zorlu bir görev olabilmektedir Genelde bu görevi aile içerisinde çocukla iletişimi ve etkileşimi iyi olan soğuk kanlı bireylerin üstlenmesi ya da çocuğa bu durumu geciktirmeden, sakın ve anlayabileceği bir şekilde hayatta kalan ebeveyni tarafından açıklanmasıdır (De Spilder, 1987).

Diğer taraftan Ayşe ve Süleyman'a kayıp durumu akrabaları sayılmayan yabancı kişiler tarafından anlatıldığı belirlenmiştir. Kaybın kendisine hastahane personeli tarafından anlatıldığını söyleyen Ayşe bunu şöyle anlatmaktadır;

“okuldan eve geldim olayın olduğu gün annem komşudaydı. Benim eve geldiğimi görünce o da eve geldi. Eve geldiğinde sarhoş gibiydi, terliyordu ne olduğunu sordum ama bana cevap bile veremedi. Ben komşulara çağırmaya başladım. Onlarda ambulansı çağırdılar. Ambulans gelene kadar annemin başında bekledik. Bu arada babam da acilen işini bırakıp eve geldi. Ambulans geldi annemi aldı ve babamla birlikte ambulansın arkasından hastahaneye gitmek için yola çıktık. Yolda giderken ambulansın srenlerini kısıtığını gördüm. Ancak hiçbirşey anlayamamıştım. Hastahaneye vardığımızda ambulanstaki hemşire yanıma geldi ve babamla bana dönerek hastayı kaybettiğimizi söyledi.”

Görüşmeye katılan Süleyman ise, kaybın kendisine okul müdürü tarafından söylendiğini ve nasıl anlatıldığını şöyle özetlemektedir;

“anne ve babamın trafik kazası yaptığı gün sabah beni okula bırakıp bir işlerini halletmeye gideceklerdi. Öğlen olduğu zaman beni okula almaya gelmediler. ben onları beklerken okul müdürü beni yanına aldı. Anne ve babamdan başka aile bireyimizde olmadığından dolayı akşama kadar okul müdürünün evinde kaldım. Okul müdürüm bana annem ve babamın bir trafik kazası geçirdiğini, yapılan tüm müdahalelere rağmen kurtaramadıklarını ve anne ve babamdan başka aile bireyimin olmaması nedeniyle beni sos çocuk köyüne yerleştireceklerini söyledi. Akşam saatlerinde ise beni SOS çocuk köyüne götürdüler.”

Kaybın kendilerine (Süleyman ve Ayşe) akrabaları sayılmayan yabancı kişiler tarafından nasıl anlatıldığına bakıldığı zaman her ikisine de doğrudan ve soğuk kanlı bir ifade ile anlatıldığı dolayısıyla aralarında bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

Kayıp yaşayan iki katılımcının (Umut ve Simge) da kayıp sırasında ebeveynlerinin yanında bulunarak, ebeveynlerin kaybını gördükleri belirlenmiştir. Kayıp esnasında ebeveynlerinin yanında olmaları Umut ve Simge için psikolojik bir yıkım (Kişinin duygu, düşünce veya davranışlarında ağır ve uzun süreli izler bırakabilen ve kişiliği yaralayan yaşantılar olarak tanımlanabilir) yaşamalarına neden olduğu saptanmıştır.

4.3 Ruhsal durumlarına etkileri

Yapılmış olan çalışmada ebeveyn kaybı yaşamış katılımcıların, kayıp sonrası ruh sağlıklarına etkileri incelendiği zaman İbrahim, Osman, Ayşe, Umut ve Tanem'in psikolojik yıkım (umuzsuzluk, kaybı inkar, üzüntü hali, suçluluk, sürekli olarak kayba yönelik zihinsel meşguliyet) yaşadıkları, Simge, Burcu, Sinem, Süleyman ve Salih'in ise normal yas süreci tepkileri (isyan, özlem duygusu, kaygı, ve korku) gösterdikleri saptanmıştır. Katılımcıların yaşadıkları bu etkilerin ruhsal durumlarına nasıl yansıdığı ise görüşmelerden alınan alıntılarla aşağıda belirtilmiştir.

4.3.1. Psikolojik Yıkım

Yapılmış olan çalışmada ebeveyn kaybı yaşamış katılımcıların, kayıp sonrası ruh sağlıklarına etkileri incelendiği zaman İbrahim, Osman, Ayşe, Umut ve Tanem'in psikolojik yıkım (umuzsuzluk, isyan, kaybı inkar, suçluluk, sürekli olarak kayba yönelik zihinsel meşguliyet) yaşadıkları saptanmış ve bu etkilerin ruhsal durumlarına nasıl yansıdığı aşağıda belirtilmiştir.

Görüşmeye katılan İbrahim, ebeveyn kaybının onun üzerinde psikolojik bir yıkım oluşturduğunu ve dünyanın sonunun geldiğini düşündüğünü belirtmiştir. Babasının kaybindan sonraki ruhsal durumunu şöyle anlatmaktadır;

“babamın öldüğünü öğrendiğim zaman üzuldüm, dizlerim titredi, dizlerimin bağı çözüldü tabi kabul etmek de istemedim. Büyük bir psikolojik yıkım yaşadım.”

Görüşmeye katılan Osman ise; ebeveyn kaybının onu psikolojik olarak olumsuz yönde etkilediğini ve kaybın üzerinden 3 yıl geçmesine rağmen yalnız kaldığı zamanlarda annesi ile birlikte geçirdiği anları düşündüğünü belirtmektedir. Ebeveyn kaybindan sonraki ruhsal durumundan şöyle bahsetmektedir;

“ebeveynimi kaybettiğim zaman çok üzuldüm, çok ağladım.uykudan ağlayarak uyandığımı ve annem beni bırakıp gitti diye bağırdığımı hatırlarım.”

Görüşmeye katılan diğer bir katılımcı Ayşe ise, ebeveyn kaybının onun üzerinde psikolojik olarak büyük etki yaptığı, geleceğe yönelik kendisinde kaygıların

oluşturduğunu ve annesine karşı büyük bir özlem duyduğunu anlatmaktadır. Kayıp yaşantısının ruhsal durumuna etkisinden şöyle bahsetmektedir;

“ebeveynimi kaybettiğim zaman çok üzıldüm, şok yaşadım, geleceğe yönelik endişelerim oldu ve aşırı bir özlem duydum.”

Kayıp yaşandığı sırada ebeveyninin yanında olan Umut kayıp yaşantısının onun için psikolojik bir yıkım olduğunu belirtmektedir. Kayıp yaşantısından sonraki ruhsal durumunu şöyle izah etmektedir;

“annemin öldüğü an şok oldum, üzıldüm ve ağladım. Annemle geçirilen zamanları düşünürdüm.”

Kayıp yaşayan diğer bir katılımcı Tanem ise; kayıp yaşantısından sonra geleceğe yönelik kaygı yaşadığını ve babasının onlar için çalışıp para kazandığını düşündüğünden dolayı büyük bir suçluluk hissettiğini belirtmektedir. Kayıp yaşantısının ruhsal durumuna etkilerini şöyle özetlemektedir;

“Babamın öldüğünü öğrenince ağlamaya başladım. Geleceğe dönük kaygı içerisine girdim. Bunun yanında suçluluk duygusuna kapıldım. Çünkü babam bize bakmak için işe gidiyordu bundan dolayıda kendimi suçlu hissettim.”

4.3.2. Normal Yas Süreci Tepkileri

Görüşmeye katılan Simge, Burcu, Sinem, Süleyman ve Salih'in ise normal yas süreci tepkileri (özlem duygusu, kaygı, üzüntü hali, ve korku) gösterdikleri saptanmıştır. Katılımcıların yaşadıkları bu etkilerin ruhsal durumlarına nasıl yansıdığı ise görüşmelerden alınan alıntılarla aşağıda belirtilmiştir.

Görüşmeye katılan Simge, babasının kaybindan sonra çok büyük bir üzüntü hali yaşadığını ve ve ileriki hayatı için büyük bir umutsuzluğa düştüğünü belirtmekte ve kayıp yaşantısından sonraki ruhsal durumunu şöyle özetlemektedir;

“Ebeveynimi kaybettiğim zaman çok büyük bir üzüntü hali yaşadım ve ileriye dönük umutsuzluğa düştüm.”

Diğer bir katılımcı olan Burcu, ebeveyn kaybının onun üzerinde olumsuz etki yaptığını, kendisinde ileriye yönelik kaygıların oluştuğunu ve annesinin ölümüne kendini hazırlasa da kayıp durumunu kabullenmekte zorluk çektiğini belirtmekte bunu şöyle izah etmektedir;

“Annemi kaybettiğim zaman, ileriye dönük kaygılarım oldu. İşte nasıl okuyacam ileride hayatım ne olacak gibi.”

Görüşmeye katılan Sinem ise kayıp yaşantısının kendi ruhsal durumu üzerinde olumsuz bir etki yarattığını belirtmektedir. Kayıptan sonraki ruhsal durumunu şöyle anlatmaktadır;

“annemi kaybettiğim zaman ilk önce bir şok durumu yaşadım. Gerçekten annemin öldüğüne inanmak istemedim.”

Kayıp yaşayan diğer bir katılımcı Süleyman ise, anne-baba kaybindan sonra yaşının da küçük olmasından dolayı büyük bir korku yaşadığını anlatmakta ve kaybın ruhsal durumuna olan etkilerini şöyle izah etmektedir;

“yaşımın küçük olmasından dolayı bir korku durumu içerisine girdim. Üzüldüm. Hatırladığım kadarıyla anne ve babamı isterim diye bağıırıyordum fakat ne çare?”

Diğer yandan Salih ebeveyn kaybı yaşadıktan sonra, ruhsal durumunun pek fazla etkilenmediğini çünkü babasının hastalık döneminde kendini babasının ölümüne hazırladığını söylemektedir. Ruhsal durumunu ise şöyle özetlemektedir;

“babamı kaybettiğim zaman ilk anda bir şok durumu yaşadım. Ardından da babam bizi bırakıp gitti gibisinden öfke halleri olduğunu hatırlıyorum.”

Psikolojik yıkım yaşayan katılımcılar, yas dönemini daha uzun sürede atlatabilen, normal yas tepkileri gösteren katılımcılar ise yas dönemini daha kolay ve sağlıklı atlatabilen katılımcılar oldukları saptanmıştır. Dolayısıyla psikolojik yıkım yaşayan katılımcılar ile normal yas tepkileri gösteren bireyler arasında farklılık olduğu belirlenmiştir.

4.3.3. Davranış özelliklerine etkileri

Katılımcıların davranışsal özelliklerine bakıldığı zaman, tümünün kayıptan sonra hem fiziksel (tükenme, güç kaybı) hem bilişsel (kabullenememe, inanmama, kayba yönelik zihinsel meşguliyet) hem davranışsal (Uyku düzensizliği, iştah düzensizliği, ağlama ve motivasyon eksikliği) hemde duygusal (Korku, şaşkınlık, şok, üzüntü, inkar, kaygı, isyan ve içine kapanıklık) tepkiler gösterdikleri saptanmıştır. Ebeveyn kaybı yaşamış katılımcıların davranış özelliklerine etkilerinin ne şekilde olduğu aşağıda belirtilmiştir.

Ebeveyn kaybı yaşamış olan İbrahim, ebeveyn kaybı yaşadktan sonra içine kapanık bir kişi haline dönüştüğünü, büyük bir depresyon yaşadığını, uzun zaman uyku ve yemek yeme problemlerinin oluştuğunu, büyük bir üzüntü içerisine girdiğini ve ileriye dönük kaygılar yaşadığını belirtmekte ve bunu şöyle anlatmaktadır;

“babamı kaybettiğim zaman davranışsal olarak, tepkilerim, Uzun zaman uyku problemi yaşadım. İştahsızdım yemek yiyemezdim bu şekilde. Fiziksel olarak problemlerim bir yorgunluk bir halsizlik durumu, duygularım, bir anda kabullenmekte zorluk çektim. Zamanla kabul ettim tabi bunu. İleriye dönük kaygılar yaşamaya başladım. Tabi 13 yaşındaki bir çocuk bunları düşünebilir. İşte ailem nasıl geçinecek, kardeşlerim nasıl okuyacak yönünde bende bir kaygı oluştu. Bilişsel olarak tepkilerim, İlk bir kaç ay babamla geçirdiğim zamanları düşünmek istemezdim. Düşündüğüm zaman kötü olurdum bu da kabul etmek istemediğimden dolayıldı. Fakat bir kaç yıl geçtikten sonra aradan o anları zaman zaman gözden geçirdim.”

Görüşmeye katılan Simge, ebeveyn kaybı sonrası yas döneminde uzun bir süre uyku problemi yaşadığını, iştahının kapandığını ve bu davranışlarının 1 ay sürdüğünü daha sonra fiziksel olarak eski düzenine geri döndüğünü belirtmiştir. Bunun yanı sıra Simge, babası ile geçirdiği zamanları yalnız kaldığı durumlarda sık sık düşündüğünü, kapı çaldığı zaman ki eğer bu kapı çalışı babasının işten eve dönüşü zamanlarına denk geldiğinde kapıyı çalanın babasının olduğunu düşündüğünü belirtmekte ve davranışsal özelliklerini şöyle izah etmektedir;

“babamı kaybettiğimde uzun süre uyku problemi yaşadım, iştahım kapandı 1 ay kadar da bu durum böyle devam etti. Daha sonra fiziksel olarak eski düzenime geri döndüm. Duygusal olarak tepkilerimse çok büyük bir üzüntü hali yaşadım ve ileriye yönelik umutsuzluğa düştüm. Bilişsel olarak tepkilerim ise; babamla küçüklüğümünden ölümüne kadar olan süre zarfında birlikte geçirdiğimiz anlar, her boş kaldığımda gözümün önüne gelmektedir. Bazen kapı çaldığında bu kapının çalma saati, babamın işten geldiği anlara denk geldiği durumlarda kapıyı çalanın babam olduğu hissi içimde uyanmaktadır.’

Ebeveyn kaybı yaşamış olan diğer bir katılımcı Salih, ebeveyn kaybı yaşadktan sonra fiziksel olarak bir sorun yaşamadığını, psikolojik olarak ise, babasının ölümüne kendini hazırladığı halde babasının ölüm haberini aldığı zaman ilk anda bir şok durumu yaşadığını, kayba inanmadığını ve babasının onu bırakıp gittiğini düşündüğünü bu nedenle de öfke halleri yaşadığını belirtmekte ve bunu şöyle izah etmektedir;

“ebeveyn ‘babamın kaybından sonra fiziksel olarak bir problem yaşamadım. Duygusal yönden ilk anda bir şok durumu yaşadım. Ardından da babam bizi bırakıp gitti gibisinden öfke halleri olduğumu hatırlıyorum. Bilişsel olarak tepkilerim ise, babamın öldüğüne inanmak istemedim ve kafa karışıklığı halleri yaşadım.”

Tanem, kayıp yaşantısından sonra babasıyla geçirdiği zamanların aklına geldiğini bunun dışında gece uykularının bölündüğünü ve iştahsızlık durumu yaşadığını belirtmekte ve bu davranışlarını şöyle özetlemektedir;

“Geceleri uykularımın bölündüğünü ve iştahımın kapandığını hatırlıyorum. Babamı kaybettiğim zaman geleceğe dönük kaygı içerisine girdim. Bunun yanında suçluluk duygusa kapıldım. Çünkü babam bize bakmak için işe gidiyordu bundan dolayıda kendimi suçlu hissettim. Sürekli olarak babamla geçirdiğimiz zamanlar aklıma gelmekteydi”.

Görüşmeye katılan diğer bir katılımcı Süleyman, ebeveynlerinin kaybından sonra 1 ay boyunca düzenli uyku uyumadığını, uykusundan uyanıp evde olduğunu sanıp anne-babasına çağırdığını, ve yemek yemek ismediğini belirtmekte ve bunu şöyle anlatmaktadır;

“1 ay doğru düzgün uyku uyumadığımı ve yemek yemek istemediğimi

hatırlıyorum. Büyük bir korku yaşadım. İleride ne olacak ben ne olacak diye korkuyordum. Anne ve babamın öldüğüne inanmıyordum. Geceleri uykumdan uyanıp evde olduğumu zannedip anne ve babama çağırıyordum.”

Ayşe, kayıp yaşantısından sonra çok fazla üzüldüğünü, İlk başta kayıp durumunu inkar ettiğini aylarca uyku ve yemek yeme sorunu yaşadığından kilo kaybettiğini söylemekte ve bunu şöyle ifade etmektedir;

“Günlerce, aylarca uyku ve yemek yeme sorunu yaşadım. Aşırı kilo kaybettim. Çok üzüldüm, şok yaşadım geleceğe yönelik endişelerim oldu ve aşırı bir özlem duydum. Sürekli olarak annemle geçirdiğim zamanlar aklımdaydı ve hayali evdeydi sanki ve ben onunla konuşuyordum.”

Burcu, kayıp sonrasında annesinin ölümüne kendini hazırladığı halde annesinin ölüm haberini aldığı zaman ilk anda bir şok durumu yaşadığını, günlerce düzenli uyuku uyuyamadığını, iştahsızlık yaşadığını ve sürekli olarak tansiyonunun düştüğünü belirtmektedir ve bunu şu şekilde özetlemektedir;

“Günlerce, uyku uyuyamadım ve doğru düzgün yemek yeğemedim ve sürekli olarak tansiyonumun düştüğünü hatırlıyorum. İleriye dönük kaygılarım oldu. İşte nasıl okuyacam ileride hayatım ne olacak gibi... Sürekli olarak annemle geçirdiğim zamanlar aklımdaydı ve hastalık durumunda kendimi ne kadar alıştırırsamda annemin öldüğünü uzun bir süre kabullenmekte zorluk çektim.”

Osman, kayıp sonrasında uyku ve yemek yeme sorunu yaşadığını, uykularından bazen ağlayarak uyandığını ve annesinin onu bırakıp gittiğini düşünerek isyan ettiğini belirtmektedir. Ve davranışlarını şöyle özetlemektedir;

“Günlerce, uyku uyuyamadım ve yemek yeğemedim. Çok üzüldüm, çok ağladım, uykudan ağlayarak uyandığımı ve annem beni bırakıp gitti diye bağırdığımı hatırlarım. Sürekli olarak annemle geçirdiğim zamanlar hep aklıma gelirdi. Şimdi bile yalnız kaldığım zaman aklıma gelmektedir”

Sinem kayıp sonrasında yas döneminde 1-2 ay uyku sorunu yaşadığını, iştahının kesildiğini ve mikren baş ağrısının sıklıkla tekrarlandığını belirtmektedir. Ayrıca Sinem, ‘Neden benim annem’ diyerek isyan ettiğini ve sürekli olarak annesi ile birlikte geçirdiği zamanları düşündüğünü belirtmekte ve bunu şu şekilde özetlemektedir;

‘‘1-2 ay uyku düzensizliği, iştahım kesilmişti. Küçük yaşlardan beri benim mikrenim olduğu için mikrenim arttı. bir şok yaşadım. Gerçekten annemin öldüğüne inanmak istemedim. İsyen ettim neden benim diye falan böyle. Onunla birlikte geçirdiğim anlar gözümün önüne gelirdi’’

Umut, kayıp sonrası yas döneminde uyku ve yemek yeme düzensizliklerinin ortaya çıktığını, annesi ile geçirdiği zamanları sık sık düşünmekte ve kayba inanmak istemediğini söylemektedir. Ayrıca üzüldüğünü ve ağladığını belirtmekte ve bunu şöyle anlatmaktadır;

‘‘Uyku düzensizliği oldu, yemek yeğemedim iştahım kesildi. Üzüldüm. Annemle geçirilen zamanları düşünürdüm.ilk anda ölümüne inanmak istemedim. Ondan sonra zaten inanmak zorunda kaldım. Çünkü hayat devam eder.’’

Katılımcıların davranış özellikleri incelendiği zaman, normal yas sürecinde gösterdikleri davranışlar (uyku ve yeme düzensizliği, derin üzüntü ve sosyal i e çekilme) ile depresyon belirtileri arasında ortak noktalar gözlenebilmekte ancak kayıp sonrası oluşabilen bu davranışların zamanla azalarak ortadan kalkması beklenir. Dolayısıyla görüşmeye katılan bazı katılımcılarda bahsedilen davranışların zamanla azaldığı, bazılarının ise daha uzun bir süre devam ettiği saptanmıştır.

4.3.4. Başa  ıkma yöntemleri

Katılımcıların kayıp yaşantıları başa çıkmak için kullandıkları yöntemlere bakıldığı zaman bir kısmının uzmandan yardım alarak, bir kısmının ise kayıp yaşantıları ile kendi kendilerine yardım almadan başa çıkmaya çalıştıkları saptanmıştır. Yardım alarak başa çıkmaya çalışanlar ile yardım almadan başa çıkmaya çalışanlar arasında farklılık olduğu saptanmıştır. Bu farklılık ise; yardım alarak başa çıkmaya çalışanların, yardım almadan kendi kendilerine başa çıkmaya çalışanlara nazaran yas döneminin daha kolay ve daha sağlıklı atlattıkları saptanmıştır. Katılımcıların kayıp yaşantıları ile başa çıkmak için kullandıkları yöntemler aşağıda belirtilmiştir.

İbrahim, ebeveyn kaybı yaşadıktan sonra bir uzmandan, okul psikolojik danışmanından hiçbir yardım almadığını, ne okulundan ne de ailesinden bu konuyla ilgili özel bir destek görmediğini ve bu durumla başa çıkmak için ailece içinde

bulundukları durumdan dolayı eve daha fazla bağlandığını, büyük biri olarak yaklaşip babasının rolünü üstlendiğini belirtmekte ve bunu şöyle özetlemektedir;

“kayıpla başa çıkmak için ne bir psikolog, ne bir psikiyatristen yardım almadım. Ne de ‘bu durumdayım, bana yardımcı olun’ şeklinde bir talebim olmadı. Sadece kayıp yaşantısından sonra ailece içinde bulunduğumuz durumdan dolayı eve daha büyük biri gibi olarak yaklaştım.”

Görüşmeye katılan Simge, kayıp sonrası yas dönemi ile başa çıkmak için 1 yıl süreyle okuldaki rehber öğretmeni ile görüştüğünü belirtmekte ve bunu şöyle özetlemektedir;

“Bir yıl süreyle okulumdaki rehber psikolojik danışman ile görüşmeye gittim. Böylelikle bu durumla başa çıktım.”

Diğer yandan Salih, ebeveyn kaybı yaşadktan sonra bulunduğu durumla başa çıkmak için 6 ay süreyle düzenli bir şekilde bir psikologdan yardım aldığını belirtmekte ve bunu şöyle anlatmaktadır;

“kayıp yaşantısından sonra bulunduğum durumla başa çıkmak için ablamla birlikte teyzemin arkadaşı olan psikolog ile 6 ay boyunca seanslara katıldım.”

Tanem, kayıp yaşantısı ile başa çıkmak için psikolojik olarak herhangi bir yardım almadığını, buna maddi gücünün yetmediğini ve hiçkimsenin ona böyle bir yardım talebinde bulunmadığını, okulu yarıda bırakarak ailesine ekonomik destek vermek için çalışmaya başlayıp biraz da olsa ev ortamından ve yaşadığı olumsuz duygularından kurtulduğunu belirtmekte ve bunu şu şekilde anlatmaktadır;

“Bu durumla başa çıkmak için herhangi bir yardım almadım. Yardım alacak ekonomik durumumda zaten yoktu. Başa çıkmak için kuaför yanında çalışmaya başladım. Kendimi işe ve aileme verdim bu şekilde.”

Görüşmeye katılan diğer bir katılımcı Sülayman, kayıp yaşantısı ile başa çıkmak için götürüldüğü sos çocuk köyündeki bir psikologdan yardım alarak başa çıkmaya çalıştığını belirtmekte ve bunu şöyle anlatmaktadır;

“Bu durumla başa çıkmak için sos çocuk köyündeki psikologdan yardım aldım ve bu yardım halen devam etmektedir.”

Ayşe, kayıp sonrası yas dönemi ile başa çıkmak için bir psikologdan yardım aldığını, düzenli olarak doğa yürüyüşleri yaptığını ve babasına daha fazla bağlanarak bu durumla başa çıktığını anlatmakta ve bunu şöyle özetlemektedir;

“Bu durumla başa çıkmak için psikolog ile düzenli olarak seaslara katıldım bunun dışında doğa yürüyüşleri yaptım ve babama daha fazla bağladım.”

Diğer bir katılımcı Burcu ise, ebeveyn kaybı sonrası yas döneminde psikolojik olarak herhangi bir uzmandan yardım almadığını, okul rehber psikolojik danışmanının sadece ÖSS sınavları ile ilgilendiğini bu nedenle ona yardımcı olmadığını anlatırken, bu durumla başa çıkmak için kayıp durumunun hayatın bir şartı olduğunu, herkesin bu kaybı yaşayabileceğini, herkesin üzülebileceğini ve bunu atlatabilmek için herkesin zamana ihtiyacı olduğunu belirtmekte ve bunu şöyle anlatmaktadır;

“Bu durumla başa çıkmak için kimseden bir yardım almadım. Zaten okuldaki rehber öğretmenimden ya da başka birinden böyle bir talep de gelmedi açıkcası bende böyle bir talepte bulunmadım çünkü okuldaki rehber öğretmenimizin yaptığı işte öss sınavları, okullara yerleştirmeler falandı. Bu yüzden bende yanına gidip benim kayıp yaşantımla ilgilenin demedim. Ölümün herkesin başına gelebileceğini ve hayatının kuralı olduğunu düşündüm ve böylece başa çıkmaya çalıştım.”

Görüşmeye katılan Osman ise; kayıp sonrası yas dönemi ile başa çıkmak için bir uzmandan yardım almadığını arkadaş ve öğretmenlerinin desteği ve nasihatleri ile kendini toparlamaya çalıştığını anlatmakta ve bunu şöyle özetlemektedir;

“Bu durumla başa çıkmak için birinden yardım almadım. Kaybın olduğunu öğrenen öğretmen ve arkadaşlarımin desteği ve nasihatleri ile kendimi toparlamaya çalıştım.”

Görüşmeye katılan Sinem kayıpla başa çıkma yöntemi olarak herhangi bir uzmandan yardım almadığını ve herkesin bu durumunu yaşadığını, bu sorunu ile yalnız olmadığını düşünerek başa çıkmaya çalıştığını anlatmakta ve bunu şöyle izah etmektedir;

“Bu durumla başa çıkmak için herhangi bir yerden bir yardım almadım. Yani kendi kendime bu hayatın bir gerçeğidir, her insan doğduğu gibi ölür de düşünerek başa çıkmaya çalıştım öyle da oldu yani. Ama Kayıp olmasaydı belki üniversiteyi bitirmiş bir meslek sahibi olabilirdim tabi.”

Diğer bir katılımcı Umut, kayıp yaşantı yas dönemi ile başa çıkmak için bir uzmandan yardım almadığını, bu durumu kabullenerek başa çıktığını belirtmekte ve bunu şöyle özetlemektedir;

‘Kimseden bir yardım almadım. Bu durumu sadece kabullendim’.

4.4 Yas döneminin eğitim süreçlerine etkileri

Katılımcıların, kayıp sonrası yas döneminde eğitim süreçlerine etkilerine bakıldığında zaman görüşmeye katılan Umut, Burcu, Sinem, Tanem ve İbrahim’in eğitim sürecinin olumsuz yönde etkilendiği, diğer taraftan görüşmeye katılan Osman, Simge, Süleyman, Ayşe ve Salih’in ise eğitim sürecinin etkilenmediği belirlenmiştir. Eğitim süreçleri olumsuz yönde etkilenen bireylerin, genelde okul başarılarında değişiklik, derslerinde bir düşüş, derslere katılımın azalması, okula devam etmeme ve ölen ebeveynlerinin rolünü üstlenme gibi davranışlar görülürken, eğitim süreçleri etkilenmeyen bireylerin ise okul başarılarında bir değişiklik olmadığı ve derslerinde herhangi bir düşüş yaşanmadığı saptanmıştır. Eğitim süreçleri olumsuz yönde etkilenen ve eğitim süreçleri etkilenmeyen katılımcıların anlattıkları aşağıda belirtilmiştir.

İbrahim, kayıp sonrası yas döneminin eğitim sürecini olumsuz etkilediğini, okula kendini adapte edemediğini ve eğitiminin yarım kaldığını söylemekte ve bunu şöyle dile getirmektedir;

“bu kayıp yaşantısından sonra en başta okuyamadım. Kardeşlerimin büyüğü olduğum için babamın yapması gereken bazı sorumluluklar bana düşmüştü. Babam da olmadığı için bunları ben yapmaktaydım. Dolayısıyla eğitimim de bu şekilde yarım kaldı.”

Görüşmeye katılan diğer bir katılımcı Sanem kayıp sonrası yas döneminin eğitim sürecini olumsuz etkilediğini ve babasının kaybından sonra okulu bırakmak zorunda kaldığını belirtmekte ve bunu şöyle izah etmektedir;

“babamın ölümünden sonra okulu bıraktım ve kuaför yanına gidip meslek öğrenmeye karar verdim.”

Sinem, kayıp sonrası yas döneminin eğitim sürecini olumsuz yönde etkilediğini ve annesinin evde yapması gereken görevleri yerine getirmek durumunda kalması nedeniyle liseden sonra okula devam edemediğini belirtmekte ve eğitim sürecinin nasıl etkilendiğini şu şekilde ifade etmektedir;

“Kayıp yaşantısından sonra liseye kadar ancak okuyabıldım. Ee çünkü babamın ve benden yaşça küçük bir erkek kardeşimin olması ve onlara bakacak kimsenin olmaması ve işte evde annemin yapması gereken işlerin başka birinin olmaması nedeniyle ben yapmak zorundaydım. Ve liseden sonra onlara bakmak için okuyamadım.”

Görüşmeye katılan Burcu ise, kayıp sonrası yas döneminin eğitim sürecini olumsuz etkilediğini ve liseden sonra okula devam edemediğini anlatmakta ve bunu şöyle dile getirmektedir;

“bu kayıp yaşantısı ilerideki kariyer hayatımı olumsuz yönde etkiledi. Çünkü içimden derslerime çalışmak, ödev yapmak gelmiyordu bu yüzden derslerimde düşüş yaşandı. Ancak öğretmenlerim durumumu bildikleri için derslerimden beni kendi gönül rızaları ile geçirdiler.”

Eğitim süreci olumsuz yönde etkilenen diğer bir katılımcı Umut ise, liseden sonra Üniversiteye devam edemediğini söylemekte bunu şöyle açıklamaktadır;

“kayıp yaşantısı eğitim sürecimi olumsuz yönde etkiledi Notlarım düştü. Zaten önümde askerlik falan vardı. Okumak yerine de askere gitmeyi tercih ettim.”

Görüşmeye katılan Simge ise, babasının ölümünün ilerideki kariyer hayatını etkilemediğini belirtmekte ve bunu şöyle izah etmektedir;

“Babamın ölümünün derslerim üzerinde kötü bir etki yarattığına inanmıyorum. Çünkü depresyon halinden kurtulmak için zaten ben kendimi okula verdim. Bunun yanında psikolog olan komşumuz, okuldaki öğretmenlerim ve rehber öğretmenim yas sürecimi erken atlatmam konusunda yardımcı oldu. Bu yüzden okul hayatımda kariyer hayatımda kötü yönde etkilenmedi”

Görüşmeye katılan Osman ise; kayıp sonrası yas döneminin ilerideki kariyer hayatını olumsuz yönde etkilemediğini, halen daha okuyor olduğunu ve başarılı bir öğrenci olduğunu anlatmakta ve bunu şöyle dile getirmektedir.

“Annemin ölümünden sonraki ilk 1 yıl derslerimde düşüş yaşandı. Ama öğretmenlerimin desteği ve ilgisi ile daha sonra kendimi toparladım ve şimdi derslerim ve notlarım iyi durumda.”

Diğer bir katılımcı olan Süleyman ise kayıp sonrası yas döneminin onun eğitim hayatını etkilemediğini belirtmekte ve bunu şu şekilde anlatmaktadır;

“ Kayıp yaşantısı ilerideki kariyer hayatımı pek etkilemedi çünkü okulumu devam ettim ”

Görüşmeye katılan Ayşe ise; kayıp sonrası yas döneminin eğitim sürecini olumsuz yönde etkilemediğini anlatmakta ve bunu şöyle izah etmektedir;

“kayıp yaşantısı ilerideki kariyer hayatımı pek etkilemedi çünkü düzenli olarak bir psikolog ile görüşmelere devam ettim. Okula motive olmam konusunda ve okumam konusunda bana destek verdi.”

Görüşmeye katılan Salih ise, ebeveyn kaybının onun eğitim hayatını olumsuz etkilemediğini söylemekte ve bunu şöyle özetlemektedir;

“kayıp yaşantısının ilerideki kariyer hayatımı etkilediğine inanmıyorum”

4.4.1 Okul başarılarına etkileri

Katılımcıların kayıp sonrası yas döneminde okul başarılarına etkilerine bakıldığı zaman, Umut, Burcu, Sinem, Tanem ve İbrahim’in kayıp yaşantısından sonra okul başarılarının olumsuz yönde etkilendiği, dikkat ve konsantrasyonlarının azaldığı ve babasını kaybedeb çocuk ve ergenlerin akademik başarıları üzerinde daha etkili olduğu, derslerinde düşüş yaşandığı bu nedenle eğitimlerinin de yarım kaldığı saptanmış ve görüşmecilerin anlattıkları aşağıda belirtilmiştir.

Görüşmeye katılan Tanem, kayıp sonrası yas döneminin okul başarısını olumsuz etkilediğini, babasının ölümünün ders çalışmasında ve okula devam etmesinde olumsuz etki yarattığını bu nedenle okula gitmediği için başarılarının düştüğünü anlatmakta ve bunu şöyle dile getirmektedir;

“Ders notlarım büyük oranda düştü. Derslerime ve ödevlerime babam yardım ederdi. Babamın ölümü ödev yapma ve ders çalışma konusunda büyük bir eksiklik yarattı.”

Umut ise; kayıp sonrası yas döneminin okul başarısını olumsuz etkilediğini, okula gitmek istemediğini, annesinin ölümünün ders çalışmasında büyük bir eksiklik yarattığını ve bu nedenle derslerinde ani bir düşüş yaşadığını ve derslerinin bir çoğundan zayıf not aldığını söylemekte ve bunu şöyle izah etmektedir;

“Derslerimde düşüş yaşandı. Sınav dönemi derslerime annemle birlikte çalışırdım. Annemin ölümü notlarıma yansımaya sebep oldu. Annemin ölümü ödev yapma ve ders çalışma konusunda bir eksiklik yarattı. Çünkü annem küçük yaştan itibaren benim derslerimle yakından ilgilenirdi.”

Görüşmeye katılan İbrahim ise; kayıp sonrası yas döneminin okul başarısına olumsuz etki yaptığını, babasının kaybından sonra kendini derslerine adapte edemediğini ve okula ilgisi zayıf olduğunu söyleyerek başarılarının düştüğünü anlatmakta ve bunu şu şekilde özetlemektedir;

“ Derslerimde motivasyon ve konsantrasyon bozukluğu yaşadım. Öğretmen ders anlatırken ben babamın ölümünü düşünüyordum. Eve gittiğimde ders çalışmak yerine annem ve kardeşlerimle vakit geçirmek istiyordum. Derslerimde düşüş yaşadım. İlk dönem notlarım yüksekken ikinci dönem notlarım yarıya düşmüş hatta bir kaç dersten de kırık not almıştım. Ders çalışırken babamdan yardım alırdım. Onun ölümü ders çalışmak konusunda ise büyük bir eksiklik yarattı.”

Diğer taraftan Sinem, kayıp sonrası yas döneminde motivasyon ve konsantrasyon bozukluğu yaşadığını bu yüzden de derslerinde düşüş yaşandığını belirtmekte ve bunu şöyle anlatmaktadır;

“ annemin ölümünden sonra ev işleriyle de ilgilendiğim için derslerimde konsantrasyon ve motivasyon bozukluğu yaşadım. Kendimi derslere veremediğim için notlarım düştü.”

Burcu ise,kayıp sonrası yas döneminin okul başarısını kötü yönde etkilediğini, derslerinde belirgin düşüş yaşandığını ve derslerine devamsızlık durumu olduğunu belirtmekte ve bunu şu şekilde özetlemektedir;

‘Okulda ders esnasında annemle geçirdiğim zamanları düşündüğümde derslerde konsantrasyon ve motivasyon bozukluğu yaşadım.notlarım da belirgin oranda bir düşüş bunun yanısıra derslerime devamsızlık durumu oldu.’

Diğer yandan katılımcı Salih, Ayşe, Simge ve Süleyman'nın okul başarılarında bir değişiklik olmadığını ve derslerinde düşüş yaşamadıklarını belirtmektedirler. Osman'nın ise kayıp yaşantısından sonra ilk 1 yıl derslerinde düşüş yaşandığı ancak öğretmenlerinin ve arkadaşlarının desteği ile kendini toparlayarak tekrar okula ve derslerine adapte olduğu belirlenmiş vekatılımcıların anlattıkları görüşmelerden alınan alıntılarla aşağıda belirtilmiştir

‘Salih: derslerimde konsantrasyon ve motivasyon eksikliği yaşamadım. Derslerimde bir düşüş yaşanmadı. Ödevlerime ve derslerime babam yardım ederdi. Ancak onun ölümü ödev yapma ve ders çalışma konusunda bir eksiklik yaratmadı.’

‘Ayşe: derslerimde motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadım ancak psikolog yardımı ile bunu kısa sürede atlattım. Derslerimde herhangi bir düşüş yaşanmadı. Ödev yaparken ve ders çalışırken babamdan yardım alırdım. Ebeveynimin ölümü ise ödev yapma ya da ders çalışma konusunda bir eksiklik yaratmadı.’

‘Simge: Derslerimde ve ödevlerimde bir konsantrasyon ve motivasyon eksikliği yaşamadım. Derslerimde bir düşüş yaşanmadı. Ödev yaparken ve ders çalışırken hem annemden hem de babamdan yardım alırdım. Babamın ölümünün ödev yapma ya da ders çalışma konusundaki eksikliğini ise annem telafi etti.’

‘Süleyman: derslerimde konsantrasyon ve motivasyon eksikliği yaşadım. Fakat profesyonel yardım alarak bu durumu 4-5 ay gibi kısa bir sürede atlattım. Derslerimde bir düşüş yaşanmadı. Anne ve babamın ölümü ödev yapma ya da ders çalışma konusunda bir eksiklik yaratmadı çünkü anne ve babamın ölümünden sonra SOS çocuk köyünün velayetine alındım. Ve orda ders çalışırken bize yardımcı olan öğretmenlerimiz vardı.’

“Osman: annemin ölümünün ilk bir kaç ayında derslerimde motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadım. Fakat bu durumu kısa sürede atlattım. Derslerimde ilk bir yıl düşüş yaşadım ancak bunu öğretmenlerim ve arkadaşlarımdan desteği ile atlattım. Ödev yaparken ve ders çalışırken babamdan yardım alırdım annemin ölümü ise çdev yapma ya da ders çalışma konusunda bir eksiklik yaratmadı.”

Okul başarıları olumsuz yönde etkilenen bireyler, derslerinde düşüş yaşayıp eğitimleri yarım kalırken, okul başarıları etkilenmeyen bireylerin ise derslerinde herhangi bir düşüş yaşamadıkları ve eğitimlerine devam ettikleri saptanmıştır. Dolayısıyla eğitim süreçleri olumsuz yönde etkilenen bireyler ile eğitim süreçleri etkilenmeyen bireyler arasında farklılık olduğu ortaya çıkmıştır.

4.4.2 Arkadaşlık ilişkilerine etkileri

Görüşmeye katılan bireylerin kayıp sonrası okula dönüşlerinde arkadaşlık ilişkilerinin etkilerine bakıldığı zaman katılımcı Salih, Ayşe, Simge, Sinem, Burcu Umut, Süleyman ve Osman'nın arkadaşlık ilişkilerinin etkilenmediği, katılımcı İbrahim ile Tanem'in olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. Arkadaşlık ilişkileri etkilenmeyen katılımcıların, genellikle arkadaşlarından sosyal destek gören bireyler olduğu saptanmıştır. Arkadaşlık ilişkileri olumsuz yönde etkilenen katılımcıların ise; arkadaşlarından destek görmeyen ve kayıp yaşantısından sonra içine kapandıklarından dolayı arkadaşlarından uzaklaşan bireyler oldukları belirlenmiştir. Bireyler kayıp sonrası okula dönüşlerinde kendilerine yardımcı olabilecek ve destek çıkabilecek kişilerin varlığına ihtiyaç duyabilmektedirler (Owen, 2007). Bu ihtiyacı karşılanmayan bireylerin arkadaşlık ilişkilerinin olumsuz yönde, bu ihtiyacı karşılanan bireylerin ise arkadaşlık ilişkilerinin etkilenmediği saptanmıştır. Arkadaşlık ilişkileri etkilenmeyen ve arkadaşlık ilişkileri olumsuz yönde etkilenen katılımcıların anlattıkları aşağıda belirtilmiştir.

Görüşmeye katılan İbrahim, kayıp sonrası yas döneminin arkadaşlık ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini, arkadaşlarından uzaklaşıp içine kapanık bir öğrenci olduğunu söylemekte ve bunu şöyle anlatmaktadır;

“Arkadaşlarımla kaynaşma sıkıntısı yaşadım onlarla ilişkilerim kopmuştu.

Onlar birbirleri ile sohbet ederken, oynarken ben yalnız başıma bir kenara çekilmeyi tercih ettim.''

Görüşmeye katılan bir diğer katılımcı Simge, kayıp yaşantısından sonra okula dönüşünde arkadaşları ile ilişkilerinin her zamanki gibi devam ettiğini ve hiçbir şekilde arkadaşlarıyla kaynaşma sıkıntısı yaşamadığını belirtmekte ve bunu şöyle dile getirmektedir;

‘‘okula gittiğim zaman arkadaşlarım bana baş sağlığı dileğinde bulundular. Onlarla herhangi bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.’’

Salih ise, kayıp sonrası yas döneminin arkadaşlık ilişkilerini etkilemediğini ve kayıp yaşantısından sonra arkadaşlarından gördüğü büyük bir destek üzerine arkadaşlarına daha fazla bağlandığını belirtmektedir.

‘‘okula gittiğim zaman, arkadaşlarım tarafından teselli edici ve samimi bir şekilde karşılandım. Onlarla herhangi bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım’’

Görüşmeye katılan Tanem, kayıp sonrası arkadaşlık ilişkilerinin olumsuz yönde etkilendiğini ve eskisine nazaran onlardan uzaklaştığını söylemekte ve bunu şu şekilde izah etmektedir;

‘‘okula gittiğim zaman, arkadaşlarım baş sağlığı diledi. Arkadaşlarımla kaynaşma sıkıntısı biraz yaşadım. Eskiye nazaran bir uzaklaşma yaşadım.’’

Görüşmeye katılan Süleyman, kayıp sonrası arkadaşlık ilişkilerinin etkilenmediği ya da olumsuz etkilendiği yönünde bir açıklama yapamamıştır. Çünkü ebeveynlerini kaybettikten sonra yanında ona sahip çıkabilecek birilerinin olmaması üzerine eski okulunun değişip sos çocuk köyüne götürüldüğü yönünde bir açıklama yapmıştır. Ve bunu da şu şekilde anlatmaktadır;

‘‘kayıp yaşantısından sonra tekrar eski okuluma gitmedim. Çünkü eski okulum köydeydi. SOS çocuk köyünde yaşamaya başladıktan sonra eğitim aldığım okul değişti.’’

Görüşmeye katılan Ayşe, kayıp sonrası okula dönüşünde arkadaşlık ilişkilerinin etkilenmediğini, onlarla bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadığını, arkadaşlarının ona sosyal destek verdiğini ve birbirlerine daha sıkı bağlandıklarını anlatmakta ve bunu şu şekilde

izah etmektedir;

“okula gittiğim zaman arkadaşlarımın hepsi yanıma geldiler, bana destek oldular ve başsağlığı dilediler. Birbirimize daha fazla bağlandık. Onlarla hiçbir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.”

Görüşmeye katılan Burcu ise; kayıp sonrası okula dönüşünde arkadaşlık ilişkilerinde bir değişiklik yaşanmadığını ve onlarla herhangi bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadığını anlatmakta ve bunu şöyle özetlemektedir;

“okula gittiğim zaman çok yakın arkadaşlarım ve öğretmenlerim yanıma gelip başsağlığı dilediler. Onlarla da hiçbir şekilde bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.”

Diğer bir katılımcı Osman, kayıp sonrası yas döneminin arkadaşlık ilişkilerini olumsuz yönde etkilemediğini ve eskisine nazaran çok daha iyi olduğunu anlatmakta ve bunu şöyle özetlemektedir;

“Annemin öldüğünü duyan arkadaşlarım eve geldiler. Bana destek falan oldular okula gittiğim zamanda bu destek ve ilgi devam etti.”

Görüşmeye katılan Sinem ise, kayıp sonrası okula dönüşünde arkadaşlarının ona başsağlığı dilediğini ve bu kayıp durumuna üzüldüklerini söyleyerek ona destek çıktıklarını anlatmakta ve bunu şöyle ifade etmektedir;

“Okula gittiğim zaman annemin öldüğünü duyan öğretmenlerim ve arkadaşlarım yanıma gelerek bana başsağlığı dilediler. Üzüldüklerini belirttiler. Onlarla herhangi bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.”

Kayıp yaşantısından sonra okula dönüşünde Umut, kayıp sonrası yas döneminin arkadaşlık ilişkilerini olumsuz yönde etkilemediğini, arkadaşlarının ona psikolojik olarak destek verdiğini söylemekte ve bunu şu şekilde dile getirmektedir;

“Öğretmenlerim ve arkadaşlarım annemin ölümünden sonra eve geldiler destek falan oldular okula gittiğim de de aynı şekilde karşıladılar.”

4.4.3 Okul yönetimi/ rehberlik hizmetlerinin müdahaleleri

Yapılan çalışmada kayıp yaşayan katılımcıların kayıp sonrası okula dönüşlerinde okul rehber psikolojik danışmanlarının katılımcı Osman, Ayşe, Süleyman, Simge ve

Salih'in kayıp yaşantıları ile yakından ilgilenip onları okula ve derslerine motive ederek müdahale ettikleri belirlenmiştir. Umut ve Sinem'e ise okul müdürü ve öğretmenlerin teselli edici sözlerle ve destekleyici davranışları ile müdahale ettikleri saptanmıştır. Katılımcı Burcu'ya ise gerek okul rehber psikolojik danışmanlarının gerekse okul müdürü ve öğretmenlerin başsağlığı dilekleri dışında hiçbir şekilde müdahale etmedikleri, Tanem'e ise, okul müdürünün onu odasına çağırdığını ve okulunu aksatmaması konusunda uyardığını, bunun dışında başsağlığı dilemediğini ve gerek okul yönetiminden gerekse okulun rehber psikolojik danışmanından bir destek görmediği saptanmıştır. Katılımcı İbrahim'e ise, sınıf öğretmenin ve rehber öğretmenin sadece başsağlığı dilediğini, müdür muavinin ise onun toparlanması, okula adapte olması ve okula devamlılığını sağlaması için ona nasihatler ve kendinden örnekler verdiğini belirtmektedir.

Okulun rehber psikolojik danışmanlarının müdahalesi kayıp yaşayan katılımcıları derslerine ve okula motive ederken, okul müdürü ve öğretmenlerin kayıp gençlere teselli edici ve destekleyici davranışları ile müdahale ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla okul müdürü ve öğretmenlerin müdahalesi ile okul rehber psikolojik danışmanlarının müdahalesi arasında farklılık olduğu saptanmıştır. Görüşmeye katılan katılımcılara yapılan müdahale şekilleri aşağıda belirtilmiştir.

İbrahim, kayıp yaşantısından sonra okula dönüşünde sınıf öğretmenin ve rehber öğretmenin sadece başsağlığı dilediğini, müdür muavinin ise onun toparlanması, okula adapte olması ve okula devamlılığını sağlaması için ona nasihatler ve kendinden örnekler verdiğini belirtmekte ve bunu şöyle anlatmaktadır;

“Sınıf öğretmenim ve rehber öğretmenim sadece başsağlığı dilediler. Müdür muavinim beni odasına çağırdı işte nasihatler vererek biraz da olsa okula devamlılığını sağladı ve kendimi toparlamamda büyük etkisi oldu.”

Görüşmeye katılan Simge, kayıp yaşantısından sonra okula dönüşünde okul yönetiminin ve okul psikolojik danışmanının onu çok samimi bir şekilde karşıladığını ve onun kayıp yaşantısı ile yakından ilgilendiklerini belirtmekte ve bunu şöyle ifade etmektedir;

“okula gittiğim zaman öğretmenlerim bana baş sağlığı dileğinde bulundular. Özellikle öğretmenlerim teker teker beni teselli etmeye çalıştılar. Bir de okuldaki rehber

öğretmenim 1 yıl süreyle haftanın belli günleri benimle görüşme yaparak kendimi toparlamama yardımcı oldu. Onlarla herhangi bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım. '

Görüşmeye katılan bir diğer katılımcı Salih, kayıp yaşantısından sonra okula dönüşünde öğretmenleri özellikle rehber öğretmeni tarafından teselli edici sözlerle ve samimi bir şekilde karşılandığını ve bu durumla kısa sürede ve sağlıklı bir şekilde başa çıkması için onunla yakından ilgilendiklerini söylemekte ve bunu şu şekilde anlatmaktadır;

“okula gittiğim zaman, öğretmenlerim tarafından özellikle de rehber öğretmenimiz tarafından teselli edici ve samimi bir şekilde karşılandım. Onlarla Herhangi bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım. ”

Diğer bir katılımcı Tanem ise, kayıp yaşantısından uzun bir süre sonra okula dönüşünde okul müdürünün onu odasına çağırdığını ve okulunu aksatmaması konusunda uyardığını, bunun dışında başsağlığı dilemediğini ve gerek okul yönetiminden gerekse okulun rehber psikolojik danışmanından bir destek görmediğini anlatmakta ve bunu şöyle izah etmektedir;

“okula gittiğim zaman, okul müdürü beni odasına çağırıp, okulumu aksatmamam konusunda beni uyardı. ”

Kayıp yaşayan bir diğer katılımcı Süleyman kayıp yaşantısından sonra sos çocuk köyünde olduğundan dolayı okul rehberlik hizmetlerinden ve okul yönetiminin bir yardım alamadığını anlatmakta ve bunu şöyle izah etmektedir;

“kayıp yaşantısından sonra tekrar eski okuluma gitmedim. Çünkü eski okulum köydeydi. SOS çocuk köyünde yaşamaya başladıktan sonra eğitim aldığım okul değişti. ”

Ayşe, kayıp sonrası yas döneminde okuldaki bütün öğretmenlerinin ve okulun rehber psikolojik danışmanının ona başsağlığı dilemesinin yanı sıra özellikle okulun rehber psikolojik danışmanının onun kayıp yaşantısı ile ilgili derslerine ve okuluna motive olması konusunda destek verdiklerini anlatmakta ve bunu şu şekilde izah etmektedir;

“okula gittiğim zaman öğretmenlerimin hepsi yanıma geldiler, destek çıktılar ve başsağlığı dilediler. Birbirimize daha fazla bağlandık. Ayrıca okuldaki rehber

öğretmenim yanıma gelip kayıp yaşantıyla ilgili benimle konuşup beni rahatlatmaya çalıştı. Onlarla hiçbir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.’’

Burcu ise, kayıp sonrası yas döneminde okula dönüşünde okuldaki öğretmenlerinin, müdürün ve rehber psikolojik danışmanının sadece başsağlığı dilediklerini bunun dışında kayıp yaşantısı ile ilgilenmediklerini anlatmakta ve şöyle dile getirmektedir;

‘‘okula gittiğim zaman çok yakın arkadaşlarım ve öğretmenlerim yanıma gelip başsağlığı dilediler. Onlarla da hiçbir şekilde bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.’’

Görüşmeye katılan Osman ise, kayıp yaşantısından sonra öğretmenlerinin ve okul psikolojik danışmanının cenaze evine gelip başsağlığı dilediklerini, ona her yönde destek çıktıklarını ve okula dönüşünde de bu desteğin devam ettiğini belirtmekte ve bunu şöyle özetlemektedir;

‘‘Annemin öldüğünü duyan öğretmenlerim eve geldilerdi zaten bana destek falan oldular okula gittiğim zamanda bu destek ve ilgi devam etti.’’

Diğer bir katılımcı Sinem ise, kayıp sonrası okula dönüşünde öğretmenlerinin ve rehber öğretmenin sadece başsağlığı dilediklerini belirtmekte ve bunu şöyle anlatmaktadır;

‘‘Okula gittiğim zaman annemin öldüğünü duyan öğretmenlerim yanıma gelerek bana başsağlığı dilediler. Üzüldüklerini belirttiler. Onlarla herhangi bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.’’

Umut ise, kayıp sonrası yas döneminde öğretmenlerinin ve rehber öğretmenin kayıp yaşandığı ilk günlerde cenaze evini ziyaret edip, onun yanında olduklarını, ona destek çıktıklarını ve okula dönüşünde ise aynı desteğin devam ettiğini anlatmakta ve bunu şöyle ifade etmektedir;

‘‘Öğretmenlerim annemin ölümünden sonra eve geldiler destek falan oldular okula gittiğimde de aynı şekilde karşıladılar.’’

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın sonuçlarına yer verilmiş, sonuçlar doğrultusunda öneriler getirilmiştir.

5.1 Sonuçlar

Bu araştırma KKTC’de ebeveynlerinden birini ya da herikisini de kaybetmiş çocuklarda ve ergenlerde kayıp sonrası yas döneminin ruh sağlıklarına ve eğitim hayatlarına etkilerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Yapılan araştırmada ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenlerin kayıp sonrası yas döneminin eğitim süreçlerine ve ruh sağlıklarına nasıl yansıdığı, yas süreci ile nasıl başa çıktıkları, kaybın çocuk ve ergenlere kim tarafından ve nasıl anlatıldığı ve kayıp sonrası yas döneminde okul yönetimi ve rehberlik hizmetlerinin müdahalelerinin ne şekilde olduğu incelenmiştir.

Yapılmış olan çalışmada ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenlere kaybın kendilerine birinci derecede yakınları tarafından, ikinci derecede yakınları tarafından ve yakınları sayılmayan diğer şahıslar tarafından anlatıldığı, bazı katılımcıların ise kayıp esnasında ebeveynlerinin yanında bulunarak ebeveynlerinin kaybını gördükleri belirlenmiştir. Kayıp yaşantısı, katılımcılara ikinci derecede yakınları tarafından ya da yakınları sayılmayan diğer kişiler tarafından anlatılması onların yas tutma süreçlerini olumsuz yönde etkilediği ve kayıp esnasında ebeveynlerinin yanında bulunan katılımcıların ise psikolojik yıkım yaşadıkları saptanmıştır.

Ebeveyn kaybı yaşayan katılımcıların tümünün kayıptan sonra hem fiziksel (Tükenme,güç kaybı), hem bilişşsel (kabullenememe, inanmama), hem davranışsal (uyku ve iştah düzensizliği, ağlama), hemde duygusal tepkiler gösterdikleri saptanmıştır. Bu tepkilerin, bazı katılımcılarda yoğun olarak görüldüğü ortaya çıkmış, ve bu durum onların gerek yaşam dengelerinin gerekse gündelik yaşamlarının bozulmasına neden olduğu saptanmıştır.

Bunun yanı sıra yas sürecinde ortaya çıkan olumuz duygularla başetme, zorlu bir deneyim olmakta ve bu durumdaki çocuk ve ergenlerin bu yas dönemini sağlıklı atlatabilmeleri için dış etmenlerin desteğine ve yardıma ihtiyaç duydukları saptanmıştır.

Bu çalışmada çocuk ve ergenlerin kaybettikleri ebeveynlerini, yetişkinlere nazaran daha sık ve daha uzun süre düşünükleri ve ebeveyn kaybının çocuk ve ergenleri hem ruhsal ve hem de akademik başarıları açısından etkilemekte olduğu saptanmıştır (Papalia ve Wendkos, 1987).

Bazı çocuk ve ergenlerin ebeveynlerinin ölümünden sonra ölen ebeveynlerin rolünü üstlenmek zorunda kaldıkları ve ölen ebeveynlerinin yerini aldıkları belirlenmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin bir kısmında okul başarılarında düşüş yaşandığı, dikkat ve konsantrasyonlarının azaldığı ve babasını kaybeden çocuk ve ergenlerin akademik başarıları üzerinde daha etkili olduğu, derslere katılımlarının azaldığı ve sosyal aktivitelerle daha az ilgilendikleri ortaya çıkmıştır.

Katılımcılar, kayıp yaşantıları ile başa çıkabilmek için, bir kısmın yardım alarak bir kısmının ise yardım almadan yas dönemi ile kendi kendilerine başa çıkmaya çalıştıkları saptanmıştır. Yardım alarak başa çıkmaya çalışan katılımcıların, yardım almadan kendi kendilerine başa çıkmaya katılımcılara nazaran yas dönemini daha kolay ve daha sağlıklı atlatabildikleri ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların kayıp sonrası okula dönüşlerinde bazı katılımcıların arkadaşlık ilişkilerinin etkilenmediği bazı katılımcıların ise arkadaşlık ilişkilerinin olumsuz yönde etkilendiği saptanmıştır. Arkadaşlık ilişkileri etkilenmeyen bireylerin genellikle arkadaşlarından sosyal destek gören bireyler oldukları ortaya çıkmış, arkadaşlık ilişkileri olumsuz yönde etkilenen bireylerin ise arkadaşlarından sosyal destek görmeyen bireyler oldukları saptanmıştır.

Yapılan çalışmada kayıp yaşayan katılımcıların kayıp sonrası okula dönüşlerinde bazı katılımcılara okul rehber psikolojik danışmanın müdahale ettiği, bazı katılımcılara ise okul müdürü ve öğretmenlerin müdahale ettiği saptanmıştır. Okul rehber psikolojik danışmanların müdahalesi, katılımcıların kayıp yaşantıları ile yakından ilgilenme ve bu durumda olan öğrencileri okula ve derslerine motive etme şeklinde olduğu saptanmıştır.

Okul müdürü ve öğretmenlerin müdahalesi ise; teselli edici ve destekleyici yaklaşımlar şeklinde olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma Türkiye’de yapılmış olan çalışma sonuçlarıyla birbirlerini destekler nitelikte olduğu ortaya çıkmıştır (Warren, 2005).

5.2 Öneriler

Araştırmacı tarafından yapılmış olan bu çalışmada KKTC’de ebeveyn kaybı yaşayan çocuk ve ergenler, kayıp sonrası yas döneminde ortaya çıkan olumsuz duygularla başetme sürecinde zorlu bir deneyim yaşamakta ve yas dönemini sağlıklı bir şekilde atlatabilmeleri için dış etmenlerin desteğine ve yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle bu durumda olan çocuk ve ergenlerin bu dönemi sağlıklı bir şekilde atlattı ve ileriki yaşamlarını da sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için uzmanlarca gereken önlemlerin alınmasının gerekliliğini beraberinde getirmektedir (Worden, 2001). Okul ortamı çocuk ve ergenlerin kendi yaşamakta oldukları evlerinden sonra en fazla zaman geçirdikleri bir yer olduğundan dolayı okul yönetimi ve okullarda çalışmakta olan rehber psikolojik danışmanlara ve öğretmenlere çeşitli görevler düşmektedir.

5.2.1 Ebeveyn Kaybı Yaşamış Çocuk Ve Ergenlere Öneriler

Ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenler, kayıp sonrası yas döneminde yaşadıkları olumsuz duygular ile başa çıkmak için öncelikle yaşanan bu olumsuz duyguların normal olduğunu kendilerine anımsatmaları psikolojik danışmanlar tarafından önerilmektedir. Bu durumda olan çocuk ve ergenler sosyal destek olarak okulda çalışan öğretmenlerden, rehber psikolojik danışmanlardan ve arkadaşlarından yardım istemeyi, bununla birlikte hobilerini yapmayı, sporu ve fiziksel alıştırma ile rahatlamayı denemeleri de psikolojik danışmanlar tarafından önerilmektedir (Owen, 2007).

5.2.2. Psikolojik Danışmanlara Öneriler

Okullarda çalışmakta olan Psikolojik Danışman ve Rehber öğretmenler bu noktada bu öğrencilerin psikolojik durumlarını yakından takip etmeli ve artık ebeveynlerinin olmadığını anlamalarına yardımcı olmaları ve bu duruma uyum

sağlamalarına dönük çalışmalar yürütmeleri önemli olabilmektedir (Owen, 2007). Bununla birlikte ebeveynleri olmaksızın çevreye yeniden uyum gösterebilmelerine yardımcı olmak ve bu öğrencilerin okula ve derslerine olan ilgi ve motivasyonlarını artırıcı şekilde yaklaşımları, okuldaki sosyal aktivitelere yönlendirilmeleri, sosyal ilişkilerinde oluşabilecek yıkımların (içine kapanıklık, sosyal aktivitelere olan ilginin azalması) önüne geçebilmektedir. Bunun yanısıra çocuk ve ergenlerin kayıp sonucunda yaşayabileceği olumsuz duygulardan kurtulabilmeleri amacı ile bireysel danışma hizmetleri sunmak, bu öğrencilerin duygusal durumlarını anlayabilmek, sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri bakımından önemli olabilmektedir.

Ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenlere yönelik grupla psikolojik danışma çalışmaları, onların yaşantılarını normalleştirmeleri, yaşadıkları sorun ve problemleri birbirleri ile paylaşarak kendilerini yalnız hissetmemeleri bakımından faydalı ve rahatlatıcı olabilir.

5.2.3. Ailelere Öneriler

Ailelerin travma ve etkileri konusunda bilgilendirilmesi, kayıp yaşantısından sonra hayatta kalan ebeveynlerin ya da diğer aile üyelerinin karşılaşılabilecekleri zorlukları en düşük seviyede tutabilmesi ve bu zorluklarla başa çıkabilmeleri açısından önemli olabilir. Bu nedenle ailelere anne-baba eğitimi programları düzenlenilmesi, okullarda aile bilgilendirme seminerleri düzenlenmesi ve bununla birlikte medya aracılığı ile ebeveyn kaybının çocuk üzerinde yaratacağı etkilerle ilgili olarak bilgilendirici programların yapılması araştırmacı tarafından önerilmektedir. Ayrıca ebeveynlere yönelik hazırlanacak seminer, toplantı ve önleme çalışmaları ile, bu konunun farklı yaş gruplarında nasıl algılandığı, ölümün nasıl açıklanması gerektiği, bir ölüm yaşanması durumunda ailenin vermesi gereken tepkiler gibi konularda yardımcı olunabilir. Böylece kayıp yaşayan çocukların bu süreci daha kolay atlatabilme şansı olabilir.

5.2.4. Okul Yönetimi Ve Öğretmenlere Öneriler

Okul yönetimi ve öğretmenlerin, bir kayıp sonrasında çocukların kendilerini güvende hissetmeleri bakımından kayıp ve etkileri konusunda bilgilendirilmeleri,

ebeveyn kaybı yaşamış öğrencilerin kendilerini derslerine daha iyi verebilmeleri için bu öğrencilere karşı daha itinalı ve özverili biçimde yaklaşımlarının faydalı olabileceği düşünülmektedir. Bunun yanısıra bu gibi öğrencilerin sosyal aktivitelere katılımını artırmak maksadıyla ailelerini bilgilendirmek ve aile ile yapılacak olan bu koalisyonun faydalı olabileceği düşünülmektedir.

5.2.5. Araştırmacılara Öneriler

KKTC’de ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin hayatta kalan ebeveynlerinin ve üniversite öğrencilerinin ruhsal durumlarına etkilerinin ne şekilde olduğu, yas sürecinin üniversite öğrencilerinin eğitim süreçlerini nasıl etkilediği bunun dışında üniversite öğrencilerine yönelik yas danışmanlığı konusunda araştırmaların bulunmaması, konu üzerinde bilimsel boşluğun varlığını ortaya koymaktadır. Ebeveyn kaybından sonra gerek üniversite öğrencilerine gerekse hayatta kalan ebeveynlere daha kolay yardım edebilmek adına ülkemizde bu konu ile ilgili araştırmaların yapılmasının gerekliliğine inanılmakta ve araştırmacı tarafından bu boşluğun doldurulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- American Psychiatric Association.: (1994) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV), American Psychiatric Association, Washington D.C
- Avigdor Klingman and Esther Cohan (2004) School based systematic interventions for trauma.
- Carey, S. : (1985) Conceptual Change in Childhood. Cambridge Mass: MIT Pres.
- Çileli, M.: (2004) Ölüm, Gelişim Psikolojisi İçinde, 6. Baskı, Ankara: İmge Kitapevi.
- Cohen JA, BernettW, Dunne JE.: (1998) Practice parameters for the assessment and treatment of children and adolescents with posttraumatic stress disorder.
- Corr, C.A. and Corr, D. M.: (1996) Handbook of Childhood Death and Bereavement. New York: Springer
- Hüseyin Kuşcu.: (1991) Türkçe Sözlük, AS Matbaacılık.
- Deits, B.: (2004) Life after Loss, Published by Lifelong Books.
- De Spilder, S (1987) The Last Dance: Encounter Death and Dying. Palo Alto: Mayfield Pub. Co.
- Dora Black (1997) Psychological trauma: a developmental approach.
- Drench, Meredith. : (2003) "Loss, Grief and Adjustment", Magazine of Pysical Therapy.
- Dyregrov, A. : (2000) Çocuk, Kayıplar ve Yas. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Eileen Helen Jones (2001) Bibliotherapy For Bereaved Children: Healing Reading.
- Eubanks, S. (2006) Death and Dying, Greenhaven Press.

- Frankl, V.E.: (1996) Duyulmayan anlam ığlığı-Psikoterapi ve Humanizm. (ev: S. Budak).Ankara.
- Freud S.: (1917) Mourning and Melancholia, Yas ve Melankoli İng ev R Uslu ve O Berksun (1997), Kriz Dergisi, 1(2) s 98-103
- Freud, Sigmund.: (1999) Sanat ve Edebiyat. (ev: E. Kapkın, A.T. Kapkın). Payel Yayınevi, İstanbul.
- Fromm, Eric.: (1995) Sahip Olmak ya da Olmak. (ev: A. Arıtan). Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- Gençtan, Engin: (1990) Varoluş ve Psikiyatri. Remzi Kitapevi, İstanbul .
- Gençtan, Engin.: (2005) Psikanaliz ve Sonrası. İstanbul: Metis Yayınları.
- Green BL, Grace MC, Vary MG, Kramer TL, Gleser GC, Leonard AC.: (1994) Children of disaster in the second decade: a 17 year follow-up of Buffalo Creek survivors.
- Healing trauma Peter A. Levine (2008) What is Trauma? Marshall Houts – 1982
- John Holland (2001) Understanding Children's Experiences Of Parental Bereavement.
- Judith A. Cohen,Anthony P. Mannarino and Esther Deblinger (2006) Treating trauma and traumatic grief in children and adolescents.
- Karaca, Faruk.: (2000) Ölüm Psikolojisi. Beyan yayınları, İstanbul.
- Dr. Arif Albayrak: Trafik Kazaları Hayat Tketiyor, **Kibrisgazetesi**, (19 Ağustos 2009).
- Kostenbaum, P.: (1998) Ölme Yanıt Var mı? ev.: Yılmaz Akgnl. İstanbul: Mavi Yayınları.
- Lindemann E (1994) Symptomatology and Management of Acute Grief.

- Mestçioğlu, Ö. ve Sorgun, E. (2003). Travmatik yas. İçinde Aker T. ve Önder M.E. (Ed.), Psikolojik Travma ve Sonuçları. İstanbul: SUS Yayınları, Epsilon Reklamcılık.
- Morgan, J. D. : (1995) Living Our Dying and Our Grieving: Historical and Cultural Attitudes, in Dying: Facing the Facts.
- Nader K, Pynoos RS, Fairbanks LA, Frederick C. : (1990) Children's PTSD reactions one year after a spinner attack at their school.
- Nadeau, W. J. : (1998) Families Making Sense of Death. SAGE Publications, Inc.
- Nagy, H. M.: (1965) The Child's View of Death, The Meaning of Death, ed. Herman Feifel, New York, McGraw-Hill Book.
- Noppe, C. ve NOPPE, D. L.: (1997) Evolving Meanings of Death During Early, Middle, and Late Adolescence, Death Studies.
- Onur, Bekir. :(2006) Gelişim Psikolojisi. İmge Kitap Evi Yayınları, Ankara.
- Owen, D.: (2007) Ölüm Bir Okulu Ziyaret Ettiğinde: Ani ve Beklenmedik Kayıp Durumlarında Yapılabilecek Okul Temelli Müdahaleler, Ankara.
- Papalia, E. D. ve SALLY Wendkos Olds, S. W.: (1987) A Child's World, New York: McGraw-Hill Book.
- Sack WH, Clarke G, Him C.: (1993) A 6 year follow-up study of Cambodian refugee adolescents traumatized as children.
- Scheeringa MS, Zeanah CH, Drell MJ, Larrieu JA.: (1995) Two approaches to the diagnosis of posttraumatic stress disorder in infancy and early childhood.
- Terr LC. : (1991) Childhood traumas. an outline and overview.
- Thomas, Kenneth R. and Siller, Jerome.: (1999), "Object Loss, Mourning, and Adjustment to Disability" Psychoanalytic Psychology.
- Wahl, C. W.: (1959) The Fear of Death, in The Meanin of Death, Ed.: Herman Feifel.

Warren, J.: (2004) Facing Death. New York: Oxford University Press.

Worden, J.W. (2001) Grief Counselling & Grief Therapy: A Handbook for the Mental Health Practitioner.

www.soscocukkoyudernegi.org.tr

Yanbastı, G. : (1990) Kişilik Kuramları. Ege Üniversitesi yayınları, İzmir

Yalom, Irwin.: (2000) Varoluşçu Psikoterapi.

Yalom, Irwin. : .(2001) Varoluşçu Psikoterapi. Kabalcı yayınevi,İstanbul.

Yıldırım A. Ve Şimşek H.: (2005) ‘Nitel Araştırma Yöntemleri’. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zhang, Arina.: (1998) Grief and Loss. Australia: Sydney Marling Collage.

Ek 1. Ebeveyn Kaybı Ve Kayıp Sonrası Yas Süreci bilgi Formu

Bu form, bir yüksek lisans tez çalışmasının gereği olarak yapılması düşünülmüş, ebeveyn kaybı ve kayıp sonrası yas süreci hakkında bilgi vermek amacıyla sunulmuştur. Bu bilgilendirme formunu lütfen dikkatlice okuyunuz. Yeterince açık olmayan ya da daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduğunuz konular hakkında araştırmacı Demet Karakartal ile iletişime geçebilirsiniz.

Bilgilendirme formunu okuyup, bu önemli çalışmaya yaptığınız katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Demet Karakartal

Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen

(demkrtl@hotmail.com)

(0533 836 60 16)

Dr. Özhan Öztuğ

Tez Danışmanı

Yakın Doğu Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Lefkoşa, KKTC

1- Bu araştırmanın amacı nedir?

Her çocuk ebeveyn ölümü karşısında duygusal, fiziksel ve davranışsal tepkiler gösterebilmektedir. Bu tepkilere normal yas tepkisi adı verilebilir. Bu tepkiler çocuğun yaşına, kişiliğine ve çevrenin etkisine bağlı olabileceği gibi kaybedilen kişiyle olan ilişkisine göre de değişiklik gösterebilir. Bu araştırmanın amacı, K.K.T.C’de birinci derecede kayıp yaşayan çocuk ve ergenlerin kayıp sonrası yas döneminin eğitim hayatlarına ve ruhsal durumlarına etkilerini incelemektir.

2- Araştırmayı oluşturan basamaklar nelerdir?

- Katılımcılarla onların tercih ettikleri bir ortamda yaklaşık yarım saat sürecek teke tek bir mülakat yapılacaktır. Bu araştırmadan elde edilecek sonuçların bilimsel yayınlarda veya konferanslarda sunulması amaçlanmaktadır. Katılımcıların kimlikleri ve kendilerini deşifre edecek bilgiler gizlilik ilkesi gereğince saklı tutulacaktır.

3- Bu araştırmada yer almak zorunda mıyım?

Bu araştırmada yer alma zorunluluğu yoktur. Katılıp katılmamak sizin tercihinize bırakılmıştır.

4- Araştırmaya kimler katılabilir?

Araştırmaya K.K.T.C’ de ilk ve ortaöğretim kurumlarından birinde eğitim aldığı dönemde ebeveynlerinden birini ya da her ikisini de kaybetmiş 18 yaş ve üzeri bireyler katılabilir.

5- Bu araştırmada yer almanın avantajları ve dez avantajları nelerdir?

Bu görüşme sonrasında anlattıklarınız sonucunda rahatlamanız avantajdır. Ancak bu anlatacaklarınız sizi o günlere döndüreceğinden dez avantaj olacaktır.

6- Katılmak için ne yapmalıyım?

Katılmak için, (0533 836 60 16) telefon numarasından ya da (demkrtl@hotmail.com) adresinden araştırmacı Demet Karakartal'a ulaşmanız gerekmektedir.

Ek 2. Mülakat Formu

İyi günler. Ben Demet Karakartal. Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin bireylerin eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma yapıyorum ve bu konuda sizinle görüşmek istiyorum. Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken, görüştüğüm bireylerin gerçek kimliklerini raporuma kesinlikle yansıtmayacağım. Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum. Bunun sizce bir sakıncası var mı? Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum. Şimdi sizin sormak istediğiniz birşey var mı?

A- GİRİŞ SORULARI

1- Bana kendinizden bahseder misiniz ?

İsim	Yaş	Eğitim Durumu
Soyisim	Cinsiyet	Meslek

2- Daha önce hangi okullarda öğrenim gördünüz?

3- Okul yıllarınızı nasıldı? Arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz ile ilişkileriniz nasıldı? Üzücü ve sevindirici anlarınız nelerdi?

4- Ebeveyninizi kaybetmenizin nedeni neydi?

5- Ebeveyninizi hangi tarihte kaybettiniz?

6- Ebeveyninizi kaybettiğiniz tarihte siz kaç yaşındaydınız?

7- ANA SORULAR

- 7- “Ebeveynizin öldüğünü nasıl öğrendiniz? O sırada yanında mıydınız yoksa size biri mi söyledi? Eğer biri söylediyse, size nasıl açıkladı?”
- 8- “Ebeveynizin öldüğünü gördüğünüz/öğrendiğiniz anı anlatır mısınız? Neler yaşadınız?”
- 9- “Ebeveyninizi kaybettiniz zaman, herhangi bir fiziksel problem yaşadınız mı? Ne gibi problemler yaşadınız? (örneğin; uyku ve yeme problemleri, baş ağrısı, baş dönmesi, tansiyon düşmesi, yükselmesi...)
- 10- Ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman ne tür duygular yaşadınız? (örneğin; şok, öfke, kaygı, suçluluk).
- 11- Ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman bilişsel olarak tepkileriniz nelerdi?(örneğin; sürekli olarak ölen kişiyle geçirdiğiniz zamanları düşünme, kayba inanmama,kafa karışıklığı,görsel ve sesli hallüsinasyonlar)
- 12- Bu kayıp yaşantısından ne kadar süre sonra okula gitmeye başladınız?
- 13- Neden.....sonra okula gittiniz?
- 14- Okula gitmediğiniz bu süre içerisinde neler yaptınız?
- 15- Okula gittiğiniz zaman öğretmenleriniz ve arkadaşlarınız sizi nasıl karşıladı?(örneğin; size karşı tutumları ne oldu?,onlarla kaynaşma sıkıntısı yaşadınız mı?) Siz nasıl karşılanmayı bekliyordunuz?
- 16- Derslerinizde herhangi bir motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne gibi bir eksiklik yaşadınız?
- 17- Derslerinizde herhangi bir düşüş yaşandı mı? Yaşandıysa ne gibi bir düşüş yaşandı?
- 18- Ödev yaparken ya da ders çalışırken ebeveynlerinizden yardım alır mıydınız? Aldıysanız hangi ebeveyninizden yardım alırdınız?
- 19- Peki ebeveyninizin ölümü ödev yapma ya da ders çalışma konusunda herhangi bir eksiklik yarattı mı?
- 20- Bu kayıp yaşantısı ilerideki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi? (örneğin; başarılarınız düştü mü?)
- 21- Kayıp yaşantısından sonra, bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız? (örneğin;rehberlik hizmeti aldınız mı? Aldıysanız nasıl bir hizmet aldınız?). Almadıysanız neden almadınız?

Ek 3. Mülakat Süreci

	Şub.	Ma.	Nis.	May.	Haz.	Tem.	Ağ.	Ey.	Ek.	Kas.
Literatür taraması	X	X	X							
Mülakat formunun hazırlanması				X						
Pilot çalışmanın gerçekleştirilmesi				X						
Görüşme Formundaki Soruların Yeniden Düzenlenmesi					X	X				
Mülakatın Gerçekleştirilmesi							X			
Elde Edilen Verilerin Çözümü								X	X	X

Ek 4. Örnek Mülakatlar

GÖRÜŞME -1 DEŞİFRE

D.K: İyi günler

İBRAHİM: İyi günler

D.K: Nasılsınız?

İBRAHİM: Sağolun siz nasıl?

DK Teşekkür ederim iyiym bende. Öncelikle size kendimden bahsedeyim ismim demet karakartal Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin bireylerin eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma yapıyorum ve bu konuda sizinle görüşmek istiyorum. Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğüm bireylerin gerçek kimliklerini raporuma kesinlikle yansıtmayacağım. Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum bunun sizce bir sakıncası var mı?

İBRAHİM: Hayır yoktur.

DK: Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum şimdi sizin sormak istediğiniz birşey var mı?

İBRAHİM: Şimdilik yok.

DK: Bana kendinizden bahseder misiniz?

İBRAHİM: İsmim İbrahim Alayköyde ikamet etmekteyim. 23 yaşındayım evliyim bir çocuğum var. Geçimimi güvenlik kuvvetlerinde uzman çavuş olarak görev yaparak sağlıyorum.

DK: Daha önce hangi okullarda öğrenim gördünüz?

İBRAHİM: Alayköy ilkokulu, bayraktar ortaokulu ve lefkoşa türk lisesi.

DK: Peki okul yıllarınız nasıldı? Arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz ile ilişkileriniz nasıldı?

İBRAHİM: Babamın ölümünden önce notlarım çok iyiydi. Babamı kaybettikten sonra okula ilgim azaldığından notlarım çok düşmüştü. Arkadaşlarım ve öğretmenlerimle ilişkilerim iyi ve kaynaşmış durumdaydı öğretmenlerim tarafından sevilen bir öğrenciydim.

DK: Peki ebeveyninizi kaybetmenizin nedeni neydi?

İBRAHİM: Trafik kazası

DK: Ebeveyninizi hangi tarihte kaybetmiştiniz?

İBRAHİM: 1999 Yılında

DK: Ebeveyninizi kaybettiğiniz tarihte siz kaç yaşındaydınız?

İBRAHİM: 13 yaşında

DK: Ebeveyninizin öldüğünü nasıl öğrendiniz? O sırada yanındamıydınız? Yoksa size biri mi söyledi?

İBRAHİM: Hayır yanında değildim. Okuldan geldim. Eve geldiğimde evde bir kalabalık vardı. Birşey olduğunu anladım. Zaten annem, nenem evde ağlıyorlardı. Kardeşlerim küçük olduğu için onları evden uzaklaştırdılar. Halam, ben kapıdan girdiğimde yanıma geldi. Babamın bir trafik kazası geçirdiğini ve hastahane olduğunu söyledi. Fakat benim 'tamam hastahaneye gidelim babamı görmek isterim'diye ısrar etmem üzerine babamın öldüğünü bana açıkladı.

DK: Peki bunu size nasıl açıkladı?

İBRAHİM: Alıştırma alıştırma işte konuşamaz şimdi, ağırdır, yarın gideriz ben tabi gidelim diye ısrar ettikçe baban öldü artık hastahaneye gitmenin bir anlamı yoktur şeklinde bir açıklama yaptı.

DK: Peki ebeveyninizin öldüğü anı anlatırmısınız? Neler yaşadınız?

İBRAHİM: Öğrendiğim zaman üzuldüm. Dizlerim titredi, dizlerimin bağı çözüldü tabi kabul etmek de istemedim. Büyük bir psikolojik yıkım yaşadım.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman fiziksel olarak ne tür problemler yaşadınız?

İBRAHİM: Uzun zaman uyku problemi yaşadım, iştahsızdım yemek yiyemezdim bu şekilde.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman ne türduygular yaşadınız?

İBRAHİM: Bir anda kabullenmekte zorluk çektim. Zamanla kabul ettim tabi bunu. İleriye dönük kaygılar yaşamaya başladım. Tabi 13 yaşındaki bir çocuk bunları düşünebilir. İşte ailem nasıl geçinecek, kardeşlerim nasıl okuyak yönünde bende bir kaygı oluştu.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman bilişsel olarak tepkileriniz nelerdi? (örneğin; sürekli olarak babanızla geçirdiğiniz zamanlarını düşünmek, kafa karışıklığı, görsel ve sesli hallüsinasyonlar v.b).

İBRAHİM: İlk birkaç yıl bunları düşünmek istemezdim. Düşündüğüm zaman kötü olurum. Bu da kabul etmek istemediğimden dolayıydı. Fakat daha sonra birkaç yıl geçtikten sonra aradan, o anları zaman zaman gözden geçirdim.

DK: Peki bu kayıp yaşantısından ne kadar süre sonra okula gittiniz?

İBRAHİM: 1 hafta sonra

DK: Neden 1 hafta sonra okula gittiniz?

İBRAHİM: Okula gitmek istemezdim. İlk günlerde gerek cenaze gerek mevlitler gerekse annemin durumu olsun bunlardan dolayı zaten bende de okula gidecek pek bir durum yoktu. O yüzden gitmek istemedim. Hatta bir haftanın sonunda da teyzemin ısrarı üzerine okula gitmek zorunda kaldım.

DK: Okula gitmediğiniz bu süre içerisinde başka neler yaptınız?

İBRAHİM: İşte evde oturduk, cenazeye gittik, babamın mevlitleri okutuldu. Evde anneme yardımcı oldum. Çünkü annemin birşey yapacak pek bir durumu yoktu.

DK: Anladım. Peki okula gittiğiniz zaman öğretmenleriniz ve arkadaşlarınız sizi nasıl karşıladı? Onlarla kaynaşma sıkıntısı yaşadınız mı?

İBRAHİM: Sınıf öğretmenim ve rehber öğretmenim sadece başsağlığı dilediler. Bunun dışında pek bir yardımları olmadı. Arkadaşlarımdan bir kısmı sadece başsağlığı dilediler. Müdür muavinim beni odasına çağırdı işte nasihatler vererek biraz da olsa okula devamlılığımı sağladı ve kendimi toparlamamda büyük etkisi oldu. Arkadaşlarımla kaynaşma sıkıntısı yaşadım onlarla ilişkilerim kopmuştu. Onlar birbirleri ile sohbet ederken, oynarken ben yalnız başıma bir kenara çekilmeyi tercih ettim.

DK: Peki siz nasıl karşılanmayı bekliyordunuz?

İBRAHİM: Yani öyle ya da böyle karşılanayım diye bir beklenti içerisinde değildim.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısı ileriki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi?

DK: Derslerinizde herhangi bir motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne gibi bir eksiklik yaşadınız?

İBRAHİM: Evet yaşadım. Öğretmen ders anlatırken, ben babamın ölümünü düşünüyordum. Eve gittiğimde ders çalışmak yerine annem ve kardeşlerimle vakit geçirmek istiyordum.

DK: Derslerinizde herhangi bir düşüş yaşandı mı? Yaşandıysa ne gibi bir düşüş yaşandı?

İBRAHİM: Yaşadım. Derslerimde ilk dönem notlarım yüksekken ikinci dönem notlarım yarıya düşmüş hatta bir kaç dersten de kırık not almıştım.

DK: Ödev yaparken ya da ders çalışırken ebeveynlerinizden yardım alır mıydınız? Aldıysanız hangi ebeveyninizden yardım alırdınız?

İBRAHİM: Evet alırdım. Annem ilkokul mezunu olduğundan genelde ödevlerimi ve anlamadığım konuları babama sorardım o da bana yardımcı olurdu.

DK: Peki ebeveyninizin ölümü ödev yapma ya da ders çalışma konusunda herhangi bir eksiklik yarattı mı?

İBRAHİM: Babamın ölümü bu konuda büyük bir eksiklik yarattı.

DK: Bu kayıp yaşantısı ilerideki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi? (örneğin; başarılarınız düştü mü?)

DK: Kayıp yaşantısından sonra, bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız? (örneğin; rehberlik hizmeti aldınız mı? Aldıysanız nasıl bir hizmet aldınız?). Almadıysanız neden almadınız?

İBRAHİM: En başta okuyamadım. Kardeşlerimin büyüğü olduğum için babamın yapması gereken bazı sorumluluklar bana düşmüştü. Babam da olmadığı için bunları ben yapmaktaydım. Dolayısıyla eğitimim de bu şekilde yarım kaldı.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısından sonra bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız?

İBRAHİM: kayıpla başa çıkmak için ne bir psikolog, ne bir psikiyatristten yardım almadım. Ne de 'bu durumdayım, bana yardımcı olun' şeklinde bir talebim olmadı. Sadece kayıp yaşantısından sonra ailece içinde bulunduğumuz durumdan dolayı eve daha büyük biri gibi olarak yaklaştım.

DK: Anladım. Ee görüşmemizin sonuna geldik. Bu görüşmeye katıldığın için sana tekrar teşekkür ediyorum.

İBRAHİM: Ben teşekkür ederim.

GÖRÜŞME- 2 DEŞİFRE

DK: İyi günler

SİMGE: İyi günler

DK: Nasılsınız?

SİMGE :İyiyim siz nasıl?

DK: Teşekkür ederim iyiyim bende. Öncelikle size kendimden bahsedeyim ismim demet karakartal Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin bireylerin eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma yapıyorum ve bu konuda sizinle görüşmek istiyorum. Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğüm bireylerin gerçek kimliklerini raporuma kesinlikle yansıtmayacağım. Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum bunun sizce bir sakıncası var mı?

SİMGE: Hayır.

DK: Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum şimdi sizin sormak istediğiniz birşey var mı?

SİMGE: yok.

DK: Bana kendinizden bahseder misiniz?

SİMGE: İsmim Simge 19 yaşımdayım. Yakındoğu üniversitesinde okuyorum. Güzelyurtta kalıyorum.

DK: Daha önce hangi okullarda öğrenim gördünüz?

SİMGE: Yayla ilkokulu, Şehit Turgut ortaokulu ve güzelyurt kurtuluş lisesi.

DK: Peki okul yıllarınız nasıldı? Arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz ile ilişkileriniz nasıldı?

SİMGE: Okulu seven, arkadaşlarım ve öğretmenlerimle ilişkilerim iyi derslerimde başarılı biriydim halen de bu böyle devam etmektedir.

DK: Peki ebeveyninizi kaybetmenizin nedeni neydi?

SİMGE: Onkoloji hastası olması.

DK: Ebeveyninizi hangi tarihte kaybetmişiniz?

SİMGE: 2006 Yılında

DK: Ebeveyninizi kaybettiğiniz tarihte siz kaç yaşındaydınız?

SİMGE: 16 yaşında

DK: Ebeveyninizin öldüğünü nasıl öğrendiniz? O sırada yanındamıydınız? Yoksa size biri mi söyledi?

SİMGE: Babam ölümünden 1 hafta önce hastahaneye yatırılmıştı. Durumuda bayağı ağırdı. 1 hafta sürede hergün ziyaretine gittiğimizde biraz daha kötüleştiğini gözlerimle görüyordum. Bu duruma kendimi zaten alıştırmıştım. Yine ziyaretine gittiğimiz bir günde yanındayken öldü.

DK: Peki ebeveyninizin öldüğü anı anlatırmısınız? Neler yaşadınız?

SİMGE: babam gözlerini kapattığı zaman öldüğünü anlamıştım. Annem uykusu geldi deyip beni dışarıya çıkarmaya çalıştı. Ama ben yere yığılarak ağlamaya başladım. Kendimi kaybettiğimi ve bana sakinleştirici iğne yaptıklarını hatırlıyorum.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman fiziksel olarak ne tür problemler yaşadınız?

SİMGE: Uzun zaman uyku problemi yaşadım, iştahım kapandı 1 ay kadar da bu durum böyle devam etti. Daha sonra fiziksel olarak eski düzenime döndüm.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman ne tür duygular yaşadınız?

SİMGE: çok büyük bir üzüntü hali yaşadım ve ileriye yönelik umutsuzluğa düştüm.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman bilişsel olarak tepkileriniz nelerdi? (örneğin; sürekli olarak babanızla geçirdiğiniz zamanlarını düşünmek, kafa karışıklığı, görsel ve sesli hallüsinasyonlar v.b).

SİMGE: babamla küçüklüğümünden ölümüne kadar olan süre zarfında birlikte geçirdiğimiz anlar, her boşta kaldığımda gözümün önüne gelmektedir. Bazen kapı çaldığında bu kapının çalma saati, babamın işten geldiği anlara denk geldiği durumlarda kapıyı çalanın babam olduğu hissi içimde uyanmaktadır.

DK: Peki bu kayıp yaşantısından ne kadar süre sonra okula gittiniz?

SİMGE: 3 gün sonra

DK: Neden 3 gün sonra okula gittiniz?

SİMGE: babamın ölümünün ertesi günü cenazesi kaldırıldı. Ondan sonraki 2 gün de annemle birlikte evde kaldım. Gelen giden oldu o işlerle ilgilendim. Komşumuz psikolog olduğundan dolayı bana bir an önce okula devam etmemi, hayatın devam ettiğini, okula devam ederek kendimi toparlayacağım konusunda beni ikna etti bu nedenle babamın ölümünden 3 gün sonra okula döndüm.

DK: Anladım. Peki okula gittiğiniz zaman öğretmenleriniz ve arkadaşlarınız sizi nasıl karşıladı? Onlarla kaynaşma sıkıntısı yaşadınız mı?

SİMGE: okula gittiğim zaman öğretmenlerim ve arkadaşlarım bana baş sağlığı dileğinde bulundular. Özellikle öğretmenlerim teker teker beni teselli etmeye çalıştılar. Bir de okuldaki rehber öğretmenim 1 yıl süreyle haftanın belli günleri benimle görüşme yaparak kendimi toparlamama yardımcı oldu. Onlarla herhangi bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.

DK: Peki siz nasıl karşılanmayı bekliyordunuz?

SİMGE: öğretmenlerimin ve arkadaşlarımin beni karşıladıkları gibi karşılanmayı bekliyordum.

DK: Derslerinizde herhangi bir motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadınız mı? Yaşadıysanız ne gibi bir eksiklik yaşadınız?

SİMGE: Hayır yaşamadım.

DK: Derslerinizde herhangi bir düşüş yaşandı mı? Yaşandıysa ne gibi bir düşüş yaşandı?

SİMGE: Yaşanmadı.

DK: Ödev yaparken ya da ders çalışırken ebeveynlerinizden yardım alır mıydınız? Aldıysanız hangi ebeveyninizden yardım alırdınız?

SİMGE: Evet alırdım. Hem annem hemde babamdan yardım alırdım.

DK: Peki ebeveyninizin ölümü ödev yapma ya da ders çalışma konusunda herhangi bir eksiklik yarattı mı?

SİMGE: Babamın ölümünün ödev yapma ya da ders çalışma konusundaki eksikliğini annem telafi etti.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısı ileriki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi?

SİMGE: Babamın ölümünün derslerim üzerinde kötü bir etki yarattığına inanmıyorum. Çünkü depresyon halinden kurtulmak için zaten ben kendimi okula verdim. Bunun yanında psikolog olan komşumuz, okuldaki öğretmenlerim ve rehber öğretmenim yas sürecimi erken atlatmam konusunda yardımcı oldu. Bu yüzden okul hayatımda kariyer hayatımda kötü yönde etkilenmedi.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısından sonra bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız?

SİMGE: Bir yıl süreyle okulumdaki rehber psikolojik danışman ile görüşmeye gittim. Böylelikle bu durumla başa çıktım.

DK: Anladım. Ee görüşmemizin sonuna geldik. Bu görüşmeye katıldığın için sana tekrar teşekkür ediyorum.

SİMGE: Ben teşekkür ederim.

DK: İyi günler.

SİMGE: İyi günler.

GÖRÜŞME-3 DEŞİFRE

DK: İyi günler

SALİH: İyi günler

DK: Nasılsınız?

SALİH: İyi siz nasıl?

DK: Teşekkür ederim iyiym bende. Öncelikle size kendimden bahsedeyim ismim demet karakartal Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin bireylerin eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma yapıyorum ve bu konuda sizinle görüşmek istiyorum. Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğüm bireylerin gerçek kimliklerini raporuma kesinlikle yansıtmayacağım. Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum bunun sizce bir sakıncası var mı?

SALİH: Hayır yoktur.

DK: Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum şimdi sizin sormak istediğiniz birşey var mı?

SALİH: Şu an yok.

DK: Bana kendinizden bahseder misiniz?

SALİH: İsmim Salih. Doğancıda ikamet etmekteyim. 23 yaşındayım Lefke Avrupa Üniversitesi ziraat fakültesi 4. Sınıf öğrencisiyim.

DK: Daha önce hangi okullarda öğrenim gördünüz?

SALİH: Barış ilkokulu, Şht. Turgut ortaokulu ve Güzelyurt Kurtuluş lisesi.

DK: Peki okul yıllarınız nasıldı? Arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz ile ilişkileriniz nasıldı?

SALİH: Okul yıllarım iyi sayılırdı. Arkadaşlarım ve öğretmenlerimle ilişkilerim iyi ve kaynaşmış durumdaydı öğretmenlerim tarafından sevilen bir öğrenciydim.

DK: Peki ebeveyninizi kaybetmenizden nedeni neydi?

SALİH: Onkoloji hastası olması.

DK: Ebeveyninizi hangi tarihte kaybetmiştiniz?

SALİH: 1999 Yılında

DK: Ebeveyninizi kaybettiğiniz tarihte siz kaç yaşındaydınız?

SALİH: 13 yaşında

DK: Ebeveyninizin öldüğünü nasıl öğrendiniz? O sırada yanındamıydınız? Yoksa size biri mi söyledi?

SALİH: Hayır yanında değildim. Bana amcam söyledi.

DK: Peki bunu size nasıl açıkladı?

SALİH: Annem ve babam, babamın tedavisi için türkiyeye gitmişti ve ordan babamın ölümün haberi geldi. Ben de ablamla birlikte amcamlarda kalıyordum. Babamın öldüğü gün, amcam birileri ile telefonda konuşuyordu. Amcam gözleri bir dolu bir şekilde yanımıza gelerek babamın ölüm haberini bize verdi ve babanızı kaybettik dedi.

DK:Peki ebeveyninizin öldüğü anı anlatırmısınız? Neler yaşadınız?

SALİH: babamın öldüğünü öğrenince ablam çığlık atarak ağlamaya başladı ben de o an çocukluk halimden olsa gerek babamın ölümüne üzölmek yerine, ablamın yere yatıp ağlamasıyla ilgileniyordum. Tabi daha sonra ben de ağlamaya başladım.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman fiziksel olarak ne tür problemler yaşadınız?

SALİH: fiziksel olarak bir problem yaşamadım.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman ne tür duygular yaşadınız?

SALİH: ilk anda bir şok durumu yaşadım. Ardından da babam bizi bırakıp diye gibisinden öfke halleri olduğunu hatırlıyorum.

DK:Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman bilişsel olarak tepkileriniz nelerdi? (örneğin; sürekli olarak babanızla geçirdiğiniz zamanlarını düşünmek, kafa karışıklığı, görsel ve sesli hallüsinasyonlar v.b).

SALİH: babamın öldüğüne inanmak istemedim ve kafa karışıklığı halleri yaşadım.

DK: Peki bu kayıp yaşantısından ne kadar süre sonra okula gittiniz?

SALİH: 1 hafta sonra

DK: Neden 1 hafta sonra okula gittiniz?

SALİH: cenazenin gelmesi 2 gün sürdü. 1 gün cenaze işlemleri sürdü. 2 gün arka arkaya, daha sonra da 6 boyunca ablamla birlikte teyzemin tanıdığı bir psikoloğa görüşmeye götürüldük. Beni zaten okula gitmeye ikna eden de psikolog oldu.

DK: Anladım. Peki okula gittiğiniz zaman öğretmenleriniz ve arkadaşlarınız sizi nasıl karşıladı? Onlarla kaynaşma sıkıntısı yaşadınız mı?

SALİH: okula gittiğim zaman, öğretmenlerim ve arkadaşlarım tarafından özellikle de rehber öğretmenimiz tarafından teselli edici ve samimi bir şekilde karşılandım. Onlarla Herhangi bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.

DK:Peki siz nasıl karşılanmayı bekliyordunuz?

SALİH açıkcası benimle bu kadar ilgileneceklerini beklemiyordum. Benimle yakından ilgilenmeleri, beni şaşırttığı gibi onlara daha fazla bağlanmamı da sağladı.

DK: Derslerinizde motivasyon ve konsantrasyon eksikiği yaşadınız mı? Yaşadınızsa ne gibi bir eksiklik yaşadınız?

SALİH: Hayır yaşamadım.

DK: Derslerinizde herhangi bir dűřű yařandı mı? Yařandıysa ne gibi bir dűřű yařandı?

SALİH: Yaşanmadı.

DK: Ödev yaparken veya ders çalışırken ebeveynlerinizden yardım alırmıydınız? Aldıysanız hangi ebeveyninizden yardım alırdınız?

SALİH: Yardım alırdım. Genelde annem yardım ederdi.

DK: Peki ebeveyninizin ölümü ödev yapma ya da desr çalışma konusunda bir eksiklik yarattı mı?

SALİH: Eksiklik yaratmadı.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısı ileriki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi?

SALİH: ilerideki kariyer hayatımı etkilediğine inanmıyorum.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısından sonra bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız?

SALİH: kayıp yaşantısından sonra bulunduğum durumla başa çıkmak için ablamla birlikte teyzemin arkadaşı olan psikolog ile 6 ay boyunca seanslara katıldım. .

DK:Anladım. Ee görűşmemizin sonuna geldik. Bu görűşmeye katıldıđın için sana tekrar teřekkűr ediyorum.

SALİH:Ben teřekkűr ederim.

DK:İyi günler.

SALİH:İyi günler.

GÖRÜŞME-4 DEŞİFRE

DK: İyi günler

TANEM: İyi günler

DK: Nasılsınız?

TANEM: İyiyim siz nasılınz?

DK: Teşekkür ederim iyiym bende. Öncelikle size kendimden bahsedeyim ismim demet karakartal Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin bireylerin eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma yapıyorum ve bu konuda sizinle görüşmek istiyorum. Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğüm bireylerin gerçek kimliklerini raporuma kesinlikle yansıtmayacağım. Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum bunun sizce bir sakıncası var mı?

TANEM: Hayır yoktur.

DK: Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum şimdi sizin sormak istediğiniz birşey var mı?

TANEM: Şu an yok.

DK: Bana kendinizden bahseder misiniz?

TANEM: İsmim Sanem. 24 yaşındayım ortaokul mezunuyum.

DK: Daha önce hangi okullarda öğrenim gördünüz?

TANEM: Tatlısu ilkokulu, geçitkale ortaokulu.

DK: Peki okul yıllarınız nasıldı? Arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz ile ilişkileriniz nasıldı?

TANEM: Fazla bir okul hayatım olmadı. Ortaokuldan sonra okulu bıraktım. İlkokul eğlenceli geçti. Öğretmenlerim ve arkadaşlarımla ilişkilerim iyiydi.

DK: Peki ebeveyninizi kaybetmenizden nedeni neydi?

TANEM: Trafik kazası.

DK: Ebeveyninizi hangi tarihte kaybetmiştiniz?

TANEM: 1999 Yılında

DK: Ebeveyninizi kaybettiğiniz tarihte siz kaç yaşındaydınız?

TANEM: 14 yaşında

DK: Ebeveyninizin öldüğünü nasıl öğrendiniz? O sırada yanındamıydınız? Yoksa size biri mi söyledi?

TANEM: Hayır yanında değildim. Bana bunu annem söyledi.

DK: Peki bunu size nasıl açıkladı?

TANEM: Babam her akşam 5:00 gibi işten eve gelirdi. Olay günü saat 6:30 oldu babamı beklerken eve polisler geldi. Bende abim ve kardeşimle birlikte yemek yiyorduk. Annem polislerle konuşurken ağlamaya başladı. Bize döndü ve babamın öldüğünü söyleyerek ağlamaya devam etti.

DK:Peki ebeveyninizin öldüğü anı anlatırmısınız? Neler yaşadınız?

TANEM: babamın öldüğünü öğrenince ağlamaya başladım.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman fiziksel olarak ne tür problemler yaşadınız?

TANEM: Geceleri uykularımın bölündüğünü ve iştahımın kapandığını hatırlıyorum.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman ne tür duygular yaşadınız?

TANEM: Babamı kaybettiğim zaman geleceğe dönük kaygı içerisine girdim. Bunun yanında suçluluk duygusa kapıldım. Çünkü babam bize bakmak için işe gidiyordu bundan dolayıda kendimi suçlu hissettim.

DK:Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman bilişsel olarak tepkileriniz nelerdi? (örneğin; sürekli olarak babanızla geçirdiğiniz zamanlarını düşünmek, kafa karışıklığı, görsel ve sesli hallüsinasyonlar v.b).

TANEM: Sürekli olarak babamla geçirdiğimiz zamanlar aklıma gelmekteydi.

DK: Peki bu kayıp yaşantısından ne kadar süre sonra okula gittiniz?

TANEM: 15 gün sonra

DK: Neden 15 gün sonra okula gittiniz?

TANEM: Okula gitmek istemiyordum. Zaten diğer kardeşlerimde 15 gün sonra okula gitti. Zaten annemde okula gitmek için ısrar etmedi. Köyün muhtarının ısrarı üzerine okula gittik.

DK: Anladım. Peki okula gittiğiniz zaman öğretmenleriniz ve arkadaşlarınız sizi nasıl karşıladı? Onlarla kaynaşma sıkıntısı yaşadınız mı?

TANEM: okula gittiğim zaman, arkadaşlarım başsağlığı diledi. Okul müdürü ise beni odasına çağırıp, okulumu aksatmamam konusunda beni uyardı. Arkadaşlarımla kaynaşma sıkıntısı biraz yaşadım. Eskiye nazaran bir uzaklaşma yaşadım.

DK:Peki siz nasıl karşılanmayı bekliyordunuz?

TANEM: daha sıcak ve samimi karşılanmayı bekliyordum.

DK: Derslerinizde motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadınız mı?

TANEM: Herhangi bir konsantrasyon ve motivasyon eksikliği yaşadığıma inanmıyorum.

DK: Derslerinizde bir düşüş yaşandı mı? Yaşandıysa ne gibi bir düşüş yaşandı?

TANEM: Evet yaşandı. Ders notlarım büyük oranda düştü.

DK: Ödev yaparken veya ders çalışırken ebeveynlerinizden yardım alırmıydınız? Aldıysanız hangi ebeveyninizden yardım alırdınız?

TANEM: Evet alırdım. Ödev ve derslerime babam yardım ederdi. Babam okulumla ilgilenirdi.

DK: Peki ebeveyninizin ölümü ödev yapma ya da ders çalışma konusunda bir eksiklik yarattı mı?

TANEM: Evet yarattı.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısı ileriki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi?

TANEM: olumsuz etkiledi. Zaten babamın ölümünden sonra okulu bıraktım ve kuaför yanına gidip meslek öğrenmeye karar verdim.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısından sonra bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız?

TANEM: Bu durumla başa çıkmak için herhangi bir yardım almadım. Yardım alacak ekonomik durumumda zaten yoktu. Başa çıkmak için kuaför yanında çalışmaya başladım. Kendimi işe ve aileme verdim bu şekilde.

DK:Anladım. Ee görüşmemizin sonuna geldik. Bu görüşmeye katıldığın için sana tekrar teşekkür ediyorum.

TANEM:Ben teşekkür ederim.

DK:İyi günler.

TANEM:İyi günler.

GÖRÜŞME-5 DEŞİFRE

DK: İyi günler

SÜLEYMAN: İyi günler

DK: Nasılsınız?

SÜLEYMAN: Teşekkür ederim iyiyim siz nasıl?

DK: Teşekkür ederim iyiym bende. Öncelikle size kendimden bahsedeyim ismim demet karakartal Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin bireylerin eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma yapıyorum ve bu konuda sizinle görüşmek istiyorum. Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğüm bireylerin gerçek kimliklerini raporuma kesinlikle yansıtmayacağım. Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum bunun sizce bir sakıncası var mı?

SÜLEYMAN: hayır.

DK: Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum şimdi sizin sormak istediğiniz birşey var mı?

SÜLEYMAN: Hayır yok.

DK: Bana kendinizden bahseder misiniz?

SÜLEYMAN İsmim Süleyman. Lise son sınıf öğrencisiyim. Güzelyurtta kalıyorum.

DK: Daha önce hangi okullarda öğrenim gördünüz?

SÜLEYMAN: Özgürlük ilkokulu ve Şehit Turgut ortaokulu.

DK: Peki okul yıllarınız nasıldı? Arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz ile ilişkileriniz nasıldı?

SÜLEYMAN: Okul yıllarım iyiydi. Halende iyi gidiyor. Arkadaş ve öğretmenlerimle ilişkilerim iyiydi ve şimdi de öyle.

DK: Peki ebeveyninizi kaybetmenizin nedeni neydi?

SÜLEYMAN: Trafik kazası.

DK: Ebeveyninizi hangi tarihte kaybetmiştiniz?

SÜLEYMAN: 1999 Yılında

DK: Ebeveyninizi kaybettiğiniz tarihte siz kaç yaşındaydınız?

SÜLEYMAN: 7 yaşında

DK: Ebeveyninizin öldüğünü nasıl öğrendiniz? O sırada yanındamıydınız? Yoksa size biri mi söyledi?

SÜLEYMAN: Hayır yanında değildim. Bana bunu okul müdürüm söyledi.

DK: Peki bunu size nasıl açıkladı?

SÜLEYMAN: Anne ve babamın trafik kazası yaptığı gün sabah beni okula bırakıp bir işlerini halletmeye gideceklerdi. Öğlen olduğu zaman beni okula almaya gelmediler. Ben onları beklerken okul müdürü beni yanına aldı. Anne ve babamdan başka aile bireyimizde olmadığından dolayı akşama kadar okul müdürünün evinde kaldım. Okul müdürüm bana Anne ve babamın bir trafik kazası geçirdiğini, yapılan tüm müdahalelere rağmen kurtaramadıklarını söyledi. Ve anne ve babamdan başka aile bireylerimin olmaması nedeniyle beni Sos çocuk köyüne yerleştireceklerini söyledi. Ve Akşam saatlerinde ise beni SOS çocuk köyüne götürdüler.

DK:Peki ebeveyninizin öldüğü anı anlatırmısınız? Neler yaşadınız?

SÜLEYMAN: Yaşımın küçük olmasından dolayı bir korku durumu içerisine girdim. Hatırladığım kadarıyla anne ve babamı isterim diye bağıryordum fakat ne çare?

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman fiziksel olarak ne tür problemler yaşadınız?

SÜLEYMAN: 1 ay doğru düzgün uyku uyumadığımı ve yemek yemek istemediğimi hatırlıyorum.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman ne tür duygular yaşadınız?

SÜLEYMAN: Sadece büyük bir korku yaşadım. İleride ne olacak ben ne olacak diye korkuyordum.

DK:Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman bilişsel olarak tepkileriniz nelerdi? (örneğin; sürekli olarak babanızla geçirdiğiniz zamanlarını düşünmek, kafa karışıklığı, görsel ve sesli hallüsinasyonlar v.b).

SÜLEYMAN: Anne ve babamın öldüğüne inanmıyordum. Geceleri uykumdan uyanıp evde olduğumu zannedip anne ve babama çağırıyordum.

DK: Peki bu kayıp yaşantısından ne kadar süre sonra okula gittiniz?

SÜLEYMAN: 3 gün sonra

DK: Neden 3 gün sonra okula gittiniz?

SÜLEYMAN: Çünkü bu 3 günü psikolog ile geçirdim.

DK: Anladım. Peki okula gittiğiniz zaman öğretmenleriniz ve arkadaşlarınız sizi nasıl karşıladı? Onlarla kaynaşma sıkıntısı yaşadınız mı?

SÜLEYMAN: Tekrar eski okuluma gitmedim. Çünkü eski okulum köydeydi. SOS çocuk köyünde yaşamaya başladıktan sonra eğitim aldığım okul değişti.

DK: Derslerinizde motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadınız mı?

SÜLEYMAN: Evet yaşadım. Fakat profesyonel yardım alarak bu durumu 4-5 ay gibi kısa bir sürede atlattım.

DK: Derslerinizde herhangi bir düşüş yalandı mı? Yaşandıysa ne gibi bir düşüş yaşandı?

SÜLEYMAN: Hayır yaşanmadı.

DK: Ödev yaparken ya da ders çalışırken ebeveynlerinizden yardım alırmıydınız?

SÜLEYMAN: Evet alırdım. Genelde babam yardım ederdi.

DK: Peki ebeveyninizin ölümü ödev yapma ya da ders çalışma konusunda bir eksiklik yarattı mı?

SÜLEYMAN: Hayır yaratmadı. Çünkü anne ve babamın ölümünden sonra SOS çocuk köyü velayetine alındım. Orda ders çalışırken bize yardımcı olan öğretmenlerimiz vardı.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısı ileriki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi?

SÜLEYMAN: Pek etkilemedi çünkü okuluma devam ettim.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısından sonra bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız?

SÜLEYMAN: Bu durumla başa çıkmak için sos çocuk köyündeki psikologdan yardım aldım ve bu yardım halen devam etmektedir.

DK: Anladım. Ee görüşmemizin sonuna geldik. Bu görüşmeye katıldığın için sana tekrar teşekkür ediyorum.

SÜLEYMAN Ben teşekkür ederim.

DK:İyi günler.

SÜLEYMAN:İyi günler.

GÖRÜŞME-6 DEŞİFRE

DK: İyi günler

AYŞE: İyi günler

DK: Nasılsınız?

AYŞE: Teşekkür ederim iyiym siz nasıl?

DK: Teşekkür ederim iyiym bende. Öncelikle size kendimden bahsedeyim ismim demet karakartal Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin bireylerin eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma yapıyorum ve bu

konuda sizinle görüşmek istiyorum. Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğüm bireylerin gerçek kimliklerini raporuma kesinlikle yansıtmayacağım. Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum bunun sizce bir sakıncası var mı?

AYŞE: Hayır sakıncası yok.

DK: Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum şimdi sizin sormak istediğiniz birşey var mı?

AYŞE: Hayır.

DK: Bana kendinizden bahseder misiniz?

AYŞE: İsmim Ayşe. Üniversite öğrencisiyim. Güzelyurtta kalıyorum.

DK: Daha önce hangi okullarda öğrenim gördünüz?

AYŞE: Özgürlük ilkokulu ve Şehit Turgut ortaokulu ve Güzelyurt Ticaret Lisesi.

DK: Peki okul yıllarınız nasıldı? Arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz ile ilişkileriniz nasıldı?

AYŞE: Okul yıllarım iyiydi. Başarılı bir öğrenciydim. Arkadaş ve öğretmenlerimle ilişkilerim iyi, sıcak ve samimiydi.

DK: Peki ebeveyninizi kaybetmenizin nedeni neydi?

AYŞE: Kalp Krizi.

DK: Ebeveyninizi hangi tarihte kaybetmiştiniz?

AYŞE: 2002 Yılında

DK: Ebeveyninizi kaybettiğiniz tarihte siz kaç yaşındaydınız?

AYŞE: 13 yaşında

DK: Ebeveyninizin öldüğünü nasıl öğrendiniz? O sırada yanındamıydınız? Yoksa size biri mi söyledi?

GÖRÜŞMECİ: Hayır yanında değildim. Bana bunu hemşire söyledi.

DK: Peki bunu size nasıl açıkladı?

AYŞE: Okuldan eve gittim. Olayın olduğu gün annem komşudaydı. Benim eve geldiğimi görünce o da kalkıp eve geldi. Eve geldiği zaman sarhoş gibiydi. Tabi kaç gün öncesinden de kolum uyuşuyor gibi şeyler söylerdi. Terliyordu ona ne olduğunu sordum ama cevap bile veremedi. Ben komşulara çağırmaya başladım. Onlarda ambulansı aradılar. Ambulans gelene kadar annemin başında bekledik. Bu arada babam da acilen

işini bırakıp eve geldi. Ambulans geldi annemi aldı ve babamla birlikte ambulansın arkasından hastahaneye gitmek için yola çıktık. Yolda giderken ambulansın srenlerini kıstığını gördüm. Ancak hiçbir şey anlamamıştım. Hastahaneye vardığımızda ambulanstaki hemşire yanımıza geldi. Babama ve bana dönerek annemi kaybettiğimizi söyledi.

DK:Peki ebeveyninizin öldüğü anı anlatırmısınız? Neler yaşadınız?

AYŞE: O an şok oldum. Bu gerçek olamaz diye durumu inkar ettim. Babama sarılarak ağlamaya başladım.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman fiziksel olarak ne tür problemler yaşadınız?

AYŞE: Günlerce, aylarca uyku ve yemek yeme sorunu yaşadım. Aşırı kilo kaybettim.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman ne tür duygular yaşadınız?

AYŞE: Çok üzüldüm, şok yaşadım geleceğe yönelik endişelerim oldu ve aşırı bir özlem duydum.

DK:Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman bilişsel olarak tepkileriniz nelerdi? (örneğin; sürekli olarak babanızla geçirdiğiniz zamanlarını düşünmek, kafa karışıklığı, görsel ve sesli hallüsinasyonlar v.b).

AYŞE: Sürekli olarak annemle geçirdiğim zamanlar aklımdaydı ve hayali evdeydi sanki ve ben onunla konuşuyordum.

DK: Peki bu kayıp yaşantısından ne kadar süre sonra okula gittiniz?

AYŞE: 1 hafta sonra

DK: Neden 1 hafta sonra okula gittiniz?

AYŞE: Cenazenin kaldırılması, mevlitlerin okutulması ve cenaze evi ziyaretleri dolayısıyla 1 hafta sonra okula gittim.

DK: Anladım. Peki okula gittiğiniz zaman öğretmenleriniz ve arkadaşlarınız sizi nasıl karşıladı? Onlarla kaynaşma sıkıntısı yaşadınız mı?

AYŞE: okula gittiğim zaman öğretmen ve arkadaşlarımdan hepsi yanıma geldiler, destek çıktılar ve başsağlığı dilediler. Birbirimize daha fazla bağlandık. Ayrıca okuldaki rehber öğretmenim yanıma gelip kayıp yaşantımla ilgili benimle konuşup beni rahatlatmaya çalıştı. Onlarla hiçbir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.

DK:Peki siz nasıl karşılanmayı bekliyordunuz?

AYŞE: Beni karşıladıkları şekilde karşılanmayı bekliyordum.

DK: Derslerinizde motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadınız mı?

AYŞE: Evet yaşadım. Ama kısa sürede atlattım. Bunu da psikolog yardımı olarak kısa sürede atlattım.

DK: Derslerinizde bir düşüş yaşandı mı?

AYŞE: Yaşanmadı.

DK: Ödev yaparken veya ders çalışırken ebeveynlerinizden yardım alırmıydınız?

AYŞE: Evet babamdan yardım alırdım.

DK: Peki ebeveyninizin ölümü ödev yapma ya da ders çalışma konusunda bir eksiklik yarattımı?

AYŞE: Hayır bir eksiklik yaratmadı.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısı ileriki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi?

AYŞE: Pek etkilemedi çünkü düzenli olarak bir psikolog ile görüşmelere devam ettim. Okula motive olmam konusunda ve okumam konusunda bana destek verdi.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısından sonra bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız?

AYŞE: Bu durumla başa çıkmak için psikolog ile düzenli olarak seanslara katıldım bunun dışında doğa yürüyüşleri yaptım ve babama daha fazla bağladım.

DK: Anladım. Ee görüşmemizin sonuna geldik. Bu görüşmeye katıldığın için sana tekrar teşekkür ediyorum.

AYŞE: Ben teşekkür ederim.

DK: İyi günler.

AYŞE: İyi günler.

GÖRÜŞME-7 DEŞİFRE

DK: İyi günler

BURCU: İyi günler

DK: Nasılsınız?

BURCU: Teşekkür ederim iyiyim siz nasıl?

DK: Teşekkür ederim iyiyim bende. Öncelikle size kendimden bahsedeyim ismim demet karakartal Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin bireylerin eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma yapıyorum ve bu

konuda sizinle görüşmek istiyorum. Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğüm bireylerin gerçek kimliklerini raporuma kesinlikle yansıtmayacağım. Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum bunun sizce bir sakıncası var mı?

BURCU: Hayır bir sakıncası yok.

DK: Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum şimdi sizin sormak istediğiniz birşey var mı?

BURCU: Hayır yok şimdilik.

DK: Bana kendinizden bahseder misiniz?

BURCU: İsmim Burcu. Girmede kalıyorum. Lise mezunuyum. 21 yaşımdayım. Şu an çalışmıyorum.

DK: Daha önce hangi okullarda öğrenim gördünüz?

BURCU: 23 nisan ilkokulu ve Anafartalar ortaokulu ve Anafartalar Lisesi.

DK: Peki okul yıllarınız nasıldı? Arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz ile ilişkileriniz nasıldı?

BURCU: Okul yıllarım fena sayılmazdı. Arkadaş ve öğretmenlerimle ilişkilerim de iyiydi.

DK: Peki ebeveyninizi kaybetmenizin nedeni neydi?

BURCU: Onkoloji hasatası olmasıydı.

DK: Ebeveyninizi hangi tarihte kaybetmiştiniz?

BURCU: 2002 Yılında

DK: Ebeveyninizi kaybettiğiniz tarihte siz kaç yaşındaydınız?

BURCU: 14 yaşında

DK: Ebeveyninizin öldüğünü nasıl öğrendiniz? O sırada yanındamıydınız? Yoksa size biri mi söyledi?

BURCU: Hayır yanında değildim. Bana bunu teyzem açıkladı.

DK: Peki bunu size nasıl açıkladı?

BURCU: Annemin öldüğü gün okuldaydım tenefüse falan çıkmıştık. Okul müdürümüz yanıma geldi ve benimle konuşmak istediğini söyledi. Odasına gittik. Odasına girdiğimde teyzem orda oturmuş beni bekliyordu. Birşey olduğunu anladım. Teyzem bana döndü ve ağlayarak anneni kaybettik dedi

DK:Peki ebeveyninizin öldüğü anı anlatırmısınız? Neler yaşadınız?

BURCU: Annemin hasta olduğunu ve bu hastalığın ölümle sonuçlanacağını biliyordum. Kendimi zaten yavaş yavaş buna hazırlamıştım. Ancak haberi aldığım zaman bu duruma ne kadar kendimi alıştırsam da O an şok oldum. Ve teyzeme sarılarak ağlamaya başladım.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman fiziksel olarak ne tür problemler yaşadınız?

BURCU: Günlerce, uyku uyuyamadım ve doğru düzgün yemek yeğemedim ve sürekli olarak tansiyonumun düştüğünü hatırlıyorum.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman ne tür duygular yaşadınız?

BURCU: İleriye dönük kaygılarım oldu. İşte nasıl okuyacam ileride hayatım ne olacak gibi...

DK:Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman bilişsel olarak tepkileriniz nelerdi? (örneğin; sürekli olarak babanızla geçirdiğiniz zamanlarını düşünmek, kafa karışıklığı, görsel ve sesli hallüsinasyonlar v.b).

BURCU: Sürekli olarak annemle geçirdiğim zamanlar aklımdaydı ve hastalık durumunda kendimi ne kadar alıştırsamda annemin öldüğünü uzun bir süre kabullenmekte zorluk çektim.

DK: Peki bu kayıp yaşantısından ne kadar süre sonra okula gittiniz?

BURCU: 20 gün sonra

DK: Neden 20 gün sonra okula gittiniz?

BURCU: Cenazenin kaldırılması, evdeki mevlitler nedeniyle 20 gün sonra okula gittim. Zaten annemi kaybettikten sonra okula gitmek istemiyordum hiç içimden okula gitmek gelmiyordu. Ancak babamın zoruyla 20 gün sonra okula gittim.

DK: Anladım. Peki okula gittiğiniz zaman öğretmenleriniz ve arkadaşlarınız sizi nasıl karşıladı? Onlarla kaynaşma sıkıntısı yaşadınız mı?

BURCU: okula gittiğim zaman çok yakın arkadaşlarım ve öğretmenlerim yanıma gelip başsağlığı dilediler. Onlarla da hiçbir şekilde bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.

DK:Peki siz nasıl karşılanmayı bekliyordunuz?

BURCU: Bu şekilde karşılanmayı bekliyordum.

DK: Derslerinizde motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadınız mı?

BURCU: Evet yaşadım. Okulda ders esnasında annemle geçirdiğim zamanları düşünürdüm.

DK: Derslerinizde bir düşüş yaşandı mı?

BURCU: evet yaşadım. Notlarımda belirgin oranda bir düşüş oldu. Bunun yanısıra derslerime devamsızlık durumum oldu.

DK: Ödev yaparken veya ders çalışırken ebeveynlerinizden yardım alırmıydınız?

BURCU: Evet alırdım. babamdan yardım alırdım.

DK: Peki ebeveyninizin ölümü ödev yapma ya da ders çalışma konusunda bir eksiklik yarattımı?

BURCU: Hayır bir eksiklik yaratmadı.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısı ileriki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi?

BURCU: Kötü etkiledi. Çünkü içimden derslerime çalışmak, ödev yapmak gelmiyordu bu yüzden derslerimde düşüş yaşandı. Ancak öğretmenlerim durumumu bildikleri için derslerimden beni kendi gönül rızaları ile geçirdiler.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısından sonra bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız?

BURCU: Bu durumla başa çıkmak için kimseden bir yardım almadım. Zaten okuldaki rehber öğretmenimden ya da başka birinden böyle bir talep de gelmedi açıkcası bende böyle bir talepte bulunmadım çünkü okuldaki rehber öğretmenimizin yaptığı işte öss sınavları, okullara yerleştirmeler falandı. Bu yüzden bende yanına gidip benim kayıp yaşantımla ilgilenin demedim. Ölümün herkesin başına gelebileceğini ve hayatının kuralı olduğunu düşündüm ve böylece başa çıkmaya çalıştım.

DK: Anladım. Ee görüşmemizin sonuna geldik. Bu görüşmeye katıldığın için sana tekrar teşekkür ediyorum.

BURCU: Ben teşekkür ederim.

DK: İyi günler.

GÖRÜŞMECİ: İyi günler.

GÖRÜŞME-8 DEŞİFRE

DK: İyi günler

OSMAN: İyi günler

DK: Nasılsınız?

OSMAN: Teşekkür ederim siz nasıl?

DK: Teşekkür ederim iyiym bende. Öncelikle size kendimden bahsedeyim ismim demet karakartal Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin bireylerin eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma yapıyorum ve bu konuda sizinle görüşmek istiyorum. Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğüm bireylerin gerçek kimliklerini raporuma kesinlikle yansıtmayacağım. Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum bunun sizce bir sakıncası var mı?

OSMAN: Hayır yok.

DK: Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum şimdi sizin sormak istediğiniz birşey var mı?

OSMAN: Hayır.

DK: Bana kendinizden bahseder misiniz?

OSMAN: İsmim Osman. Güzelyurtta kalıyorum. Lise öğrencisiyim. 16 yaşımdayım.

DK: Daha önce hangi okullarda öğrenim gördünüz?

OSMAN: Barış ilkokulu ve Güzelyurt Türk Marif Koleji.

DK: Peki okul yıllarınız nasıldı? Arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz ile ilişkileriniz nasıldı?

OSMAN: Okul yıllarım iyiydi, başarılı bir öğrenciydim ve bu başarı halen devam etmektedir. Arkadaş ve öğretmenlerimle ilişkilerim de iyiydi.

DK: Peki ebeveyninizi kaybetmenizin nedeni neydi?

OSMAN: Kanser hastası olması.

DK: Ebeveyninizi hangi tarihte kaybetmiştiniz?

OSMAN: 2006 Yılında

DK: Ebeveyninizi kaybettiğiniz tarihte siz kaç yaşımdaydınız?

OSMAN: 13 yaşımda

DK: Ebeveyninizin öldüğünü nasıl öğrendiniz? O sırada yanındamıydınız? Yoksa size biri mi söyledi?

OSMAN: Hayır yanında değildim. Bana annemin öldüğünü kız kardeşlerim açıkladı.

DK: Peki bunu size nasıl açıkladı?

OSMAN: Okuldan eve geldim. Eve geldiğimde evde bir kalabalık vardı. Ablalarım, babam, halalarım ve teyzelerim hepsi ağlıyordu. Eve girdiğimde ablalarım hemen yanıma geldi bana sarıldılar ve annemizi kaybettiğimizi söylediler.

DK: Peki ebeveyninizin öldüğü anı anlatırmısınız? Neler yaşadınız?

OSMAN: Çantamı bırakıp, evin arka avlusuna çıkıp saatlerce ağladım. Annem beni neden bırakıp gitti diye bağırdım ama hiç bir faydası yoktu.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman fiziksel olarak ne tür problemler yaşadınız?

OSMAN: Günlerce, uyku uyuyamadım ve yemek yeğemedim böyle..

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman ne tür duygular yaşadınız?

OSMAN: Çok üzıldüm, çok ağladım, uykudan ağlayarak uyandığımı ve annem beni bırakıp gitti diye bağırdığımı hatırlarım.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman bilişsel olarak tepkileriniz nelerdi? (örneğin; sürekli olarak babanızla geçirdiğiniz zamanlarınızı düşünmek, kafa karışıklığı, görsel ve sesli hallüsinasyonlar v.b).

OSMAN: Sürekli olarak annemle geçirdiğim zamanlar hep aklıma gelirdi. Şimdi bile yalnız kaldığım zaman aklıma gelmektedir.

DK: Peki bu kayıp yaşantısından ne kadar süre sonra okula gittiniz?

OSMAN: 3 gün sonra

DK: Neden 3 gün sonra okula gittiniz?

OSMAN: Cenazenin kaldırılması, evdeki mevlitler ve evdeki karmaşıklık nedeniyle 3 gün sonra okula gittim.

DK: Anladım. Peki okula gittiğiniz zaman öğretmenleriniz ve arkadaşlarınız sizi nasıl karşıladı? Onlarla kaynaşma sıkıntısı yaşadınız mı?

OSMAN: Annemin öldüğünü duyan arkadaşlarım ve öğretmenlerim eve geldilerdi zaten bana destek falan oldular okula gittiğim zamanda bu destek ve ilgi devam etti.

DK: Peki siz nasıl karşılanmayı bekliyordunuz?

OSMAN: Bu şekilde karşılanmayı bekliyordum.

DK: Derslerinizde motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadınız mı?

OSMAN: Annemin ölümünün ilk birkaç ayında motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadım. Fakat bunu kısa sürede atlattım.

DK: Derslerinizde bir düşüş yaşandı mı?

OSMAN: Yaşanmadı.

DK: Ödev yaparken veya ders çalışırken ebeveynlerinizden yardım alırmıydınız?

OSMAN: Evet. Genelde bu konuda babam yardımcı olurdu ve halen oluyor.

DK: Peki ebeveyninizin ölümü ödev yapma ya da ders çalışma konusunda bir eksiklik yarattımı?

OSMAN: Herhangi bir eksiklik yaşamadım.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısı ileriki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi?

OSMAN: Annemin ölümünden sonraki ilk 1 yıl derslerimde düşüş yaşandı. Ama öğretmenlerimin desteği ve ilgisi ile daha sonra kendimi toparladım ve şimdi derslerim ve notlarım iyi durumda.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısından sonra bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız?

OSMAN: Bu durumla başa çıkmak için birinden yardım almadım. Kaybın olduğunu öğrenen öğretmen ve arkadaşlarımin desteği ve nasihatleri ile kendimi toparlamaya çalıştım.

DK: Anladım. Ee görüşmemizin sonuna geldik. Bu görüşmeye katıldığın için sana tekrar teşekkür ediyorum.

OSMAN: Ben teşekkür ederim.

MÜLAKATCI: İyi günler.

OSMAN: İyi günler.

GÖRÜŞME-9 DEŞİFRE

DK: İyi günler

SİNEM: İyi günler

DK: Nasılsınız?

SİNEM: Teşekkür ederim iyiyim ya siz nasılsınız?

DK: Teşekkür ederim iyiyim bende. Öncelikle size kendimden bahsedeyim ee ismim demet karakartal Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin bireylerin eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma yapıyorum ve bu konuda sizinle görüşmek istiyorum. Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğüm bireylerin

gerçek kimliklerini raporuma kesinlikle yansıtmayacağım. Görüşmeyi izin verirsiniz kaydetmek istiyorum bunun sizce bir sakıncası var mı?

SİNEM: Hayır yok.

DK: Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum şimdi sizin sormak istediğiniz birşey var mı?

SİNEM: Hayır.

DK: Bana kendinizden bahseder misiniz?

SİNEM: İsmim Sinem. 26 yaşımdayım. Lise mezunuyum. Şu anda çalışmıyorum.

DK: Daha önce hangi okullarda öğrenim gördünüz?

SİNEM: Yayla ilkokulu, Şht. Turgut ortaokulu ve Güzelyurt kurtuluş lisesi.

DK: Peki okul yıllarınız nasıldı? Arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz ile ilişkileriniz nasıldı?

SİNEM: Annemin ölümüne kadar iyiydi. Arkadaş ve öğretmenlerimle ilişkilerim çok iyiydi. Samimiydik.

DK: Peki ebeveyninizi kaybetmenizin nedeni neydi?

SİNEM: Onkoloji hastası olması.

DK: Ebeveyninizi hangi tarihte kaybetmiştiniz?

SİNEM: 5 kasım 1999 yılında

DK: Ebeveyninizi kaybettiğiniz tarihte siz kaç yaşındaydınız?

SİNEM: 16

DK: Ebeveyninizin öldüğünü nasıl öğrendiniz? O sırada yanındamıydınız? Yoksa size biri mi söyledi?

SİNEM: Hayır yanında değildim. Bana annemin öldüğünü babam söyledi.

DK: Peki bunu size nasıl açıkladı?

SİNEM: Beni telefonla arayarak annemin ağırlaştığını ve hastahaneye gitmemiz gerektiğini söyledi. Daha sonra eve gelip beni aldı ve hastahaneye gittik. Hastahaneye gittiğimiz zaman annemin yattığı odanın önünde bir kalabalık vardı. Nenemler, halamlar, teyzemler falan hepsi ağlıyorlardı. Ben ne olduğunu açıkcası anlamaya çalıştım. Daha sonra yanıma babam gelerek bana anneni kaybettik şeklinde bir açıklama yaptı.

DK:Peki ebeveyninizin öldüğü anı anlatırmısınız? Neler yaşadınız?

SİNEM: Öncelikle şoka girdim. Hemen annemin yattığı odanın kapısını açtım. İşte o yatakta yatıyordu üzerinde bir örtü vardı. Örtüyü kaldırdım ve gerçekten ölüm ölmediğine baktım. Kaldırıp baktıktan sonra işte öldüğünü anladım. Ağlamaya başladım bu kadar.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman fiziksel olarak ne tür problemler yaşadınız?

SİNEM: evet yaşadım. 1-2 ay uyku düzensizliği, iştahım kesilmişti. Küçük yaşlardan beri benim mikrenim olduğu için mikrenim arttı bunlar...

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman ne tür duygular yaşadınız?

SİNEM: İlk önce bir şok yaşadım. Gerçekten annemin öldüğüne inanmak istemedim. İsyan ettim neden benim diye falan böyle.

DK:Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman bilişsel olarak tepkileriniz nelerdi? (örneğin; sürekli olarak babanızla geçirdiğiniz zamanlarını düşünmek, kafa karışıklığı, görsel ve sesli hallüsinasyonlar v.b).

SİNEM: Onunla birlikte geçirdiğim anlar gözümün önüne gelirdi.

DK: Peki bu kayıp yaşantısından ne kadar süre sonra okula gittiniz?

SİNEM: Yaklaşık 1 hafta sonra

DK: Peki Neden 1 hata sonra okula gittiniz?

SİNEM: İlk önce işte cenazenin kaldırılması oldu. Okutulan mevlitler arkasından taziye gelen misafirler falan bu yüzden bir hafta sonra okula gittim.

DK: Anladım. Peki okula gittiğiniz zaman öğretmenleriniz ve arkadaşlarınız sizi nasıl karşıladı? Onlarla kaynaşma sıkıntısı yaşadınız mı?

SİNEM: Okula gittiğim zaman annemin öldüğünü duyan öğretmenlerim ve arkadaşlarım yanıma gelerek bana başsağlığı dilediler. Üzüldüklerini belirttiler. Onlarla herhangi bir kaynaşma sıkıntısı yaşamadım.

DK:Peki siz nasıl karşılanmayı bekliyordunuz?

SİNEM: Bu şekilde karşılanmayı bekliyordum.

DK: Derslerinizde motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadınız mı?

AYŞE: Evet yaşadım. Ama kısa sürede atlattım. Bunu da psikolog yardımı olarak kısa sürede atlattım.

DK: Derslerinizde bir düşüş yaşandı mı?

SİNEM: Kendimi derslere veremediğim için notlarım düştü.

SİNEM: Evet yaşadım. Annemin ölümünden sonra ev işleriyle de ilgilendiğim için okula olan motivasyon ve konsantrasyonum bozuldu

DK: Ödev yaparken veya ders çalışırken ebeveynlerinizden yardım alırmıydınız?

SİNEM: yardım almazdım.

DK: Peki ebeveyninizin ölümü ödev yapma ya da ders çalışma konusunda bir eksiklik yarattımı?

SİNEM: Hayır bir eksiklik yaratmadı.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısı ileriki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi?

SİNEM: Liseye kadar ancak okuyabıldım. Ee çünkü babamın ve benden yaşça küçük bir erkek kardeşimin olması ve onlara bakacak kimsenin olmaması ve işte evde annemin yapması gereken işlerin başka birinin olmaması nedeniyle ben yapmak zorundaydım. Ve liseden sonra onlara bakmak için okuyamadım.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısından sonra bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız?

SİNEM: Bu durumla başa çıkmak için herhangi bir yerden bir yardım almadım. Yani kendi kendime bu hayatın bir gerçeğidir, her insan doğduğu gibi ölür de düşünerek başa çıkmaya çalıştım öyle da oldu yani. Ama Kayıp olmasaydı belki üniversiteyi bitirmiş bir meslek sahibi olabilirdim tabi.

DK: Anladım. Ee görüşmemizin sonuna geldik. Bu görüşmeye katıldığın için sana tekrar teşekkür ediyorum.

SİNEM: Ben teşekkür ederim.

DK: İyi günler.

SİNEM: Güle güle.

GÖRÜŞME-10 DEŞİFRE

DK: İyi günler

UMUT: İyi günler

DK: Nasılsınız?

UMUT: İyiyim siz?

DK: Teşekkür ederim iyiyim bende. Öncelikle size kendimden bahsedeyim ee ismim demet karakartal Yakın Doğu Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık

bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Ebeveyn kaybı sonrası yas sürecinin bireylerin eğitim hayatlarını ve ruhsal durumlarını nasıl etkilediği ile ilgili bir araştırma yapıyorum ve bu konuda sizinle görüşmek istiyorum. Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacaktır. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken görüştüğüm bireylerin gerçek kimliklerini raporuma kesinlikle yansıtmayacağım. Görüşmeyi izin verirseniz kaydetmek istiyorum bunun sizce bir sakıncası var mı?

UMUT: Hayır.

DK: Bu görüşmenin yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum şimdi sizin sormak istediğiniz birşey var mı?

UMUT: Şimdilik yok.

DK: Bana kendinizden bahseder misiniz?

UMUT: İsmim Umut. Güzelyurtta oturuyorum. 26 yaşındayım. Lise mezunuyum. Şu anda çalışmıyorum.

DK: Daha önce hangi okullarda öğrenim gördünüz?

UMUT: Yayla ilkokulu, Şht. Turgut ortaokulu ve Güzelyurt kurtuluş lisesi.

DK: Peki okul yıllarınız nasıldı? Arkadaşlarınız ve öğretmenleriniz ile ilişkileriniz nasıldı?

UMUT: Okul yıllarım iyiydi lise 2'ye kadar derslerim iyiydi. Lise 2'nin birinci döneminde annemi kaybedince derslerimde ani düşüş oldu. Arkadaşlarım ve öğretmenlerimle ilişkilerim iyiydi. İçli dışlıydık.

DK: Peki ebeveyninizi kaybetmenizin nedeni neydi?

UMUT: Böbrek yetmezliği.

DK: Ebeveyninizi hangi tarihte kaybetmiştiniz?

UMUT: 1999 yılında

DK: Ebeveyninizi kaybettiğiniz tarihte siz kaç yaşındaydınız?

UMUT: 16 yaşındaydım.

DK: Ebeveyninizin öldüğünü nasıl öğrendiniz? O sırada yanındamıydınız? Yoksa size biri mi söyledi?

UMUT: O sırada yanındaydım. Elimi tutuyordu. Ve sonra doktor geldi. İğne yaptı. Daha sonra annemi makinelerin bulunduğu alt kata aldılar düzelecekmiş gibi ama annem orda vefat etti.

DK:Peki ebeveyninizin öldüğü anı anlatırmısınız? Neler yaşadınız?

UMUT: Tabiki şok oldum, üzüldüm, ağladım böyle yani.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman fiziksel olarak ne tür problemler yaşadınız?

UMUT: Uyku düzensizliği oldu, yemek yeğemedim iştahım kesildi bu kadar.

DK: Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman ne tür duygular yaşadınız?

UMUT: Üzüldüm.

DK:Peki ebeveyninizi kaybettiğiniz zaman bilişsel olarak tepkileriniz nelerdi? (örneğin; sürekli olarak babanızla geçirdiğiniz zamanlarını düşünmek, kafa karışıklığı, görsel ve sesli hallüsinasyonlar v.b).

UMUT: Annemle geçirilen zamanları düşünürdüm.ilk anda ölümüne inanmak istemedim. Ondan sonra zaten inanmak zorunda kaldım. Çünkü hayat devam eder.

DK: Peki bu kayıp yaşantısından ne kadar süre sonra okula gittiniz?

UMUT: 10 gün sonra okula gittim. Onu da zaten gitmek istemezdim.

DK: Peki Neden 10 gün sonra okula gittiniz?

UMUT: Annemin vefatı ile uğraştık, aile bireylerimizin, arkadaşlarımın ve öğretmenlerimin başsağlığı için eve gelmesi bu kadar

DK: Anladım. Peki okula gittiğiniz zaman öğretmenleriniz ve arkadaşlarınız sizi nasıl karşıladı? Onlarla kaynaşma sıkıntısı yaşadınız mı?

UMUT: Öğretmenlerim ve arkadaşlarım annemin ölümünden sonra eve geldiler destek falan oldular okula gittiğimde de aynı şekilde karşıladılar.

DK:Peki siz nasıl karşılanmayı bekliyordunuz?

UMUT:Böyle.

DK: Derslerinizde motivasyon ve konsantrasyon eksikliği yaşadınız mı?

UMUT: Hayır yaşamadım.

DK: Derslerinizde bir düşüş yaşandı mı?

UMUT: Evet yaşandı. Sınav dönemi derslerime annemle birlikte çalışırdım. Annemin ölümü de notlarıma yansdı.

DK: Ödev yaparken veya ders çalışırken ebeveynlerinizden yardım alırmıydınız?

UMUT: Evet annemden yardım alırdım.

DK: Peki ebeveyninizin ölümü ödev yapma ya da ders çalışma konusunda bir eksiklik yarattımı?

AYŞE: evet yarattı. Annemin ölümü bu konuda bende bir eksiklik yarattı çünkü annem küçük yaştan itibaren benim derslerimle yakından ilgilenirdi.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısı ileriki kariyer hayatınızı nasıl etkiledi?

UMUT: Olumsuz yönde etkiledi. Notlarım düştü. Zaten önümde askerlik falan vardı. Okumak yerinede askere gitmeyi tercih ettim.

DK: Anladım. Peki bu kayıp yaşantısından sonra bu durumla başa çıkmak için neler yaptınız?

UMUT: Kimseden bir yardım almadım. Bu durumu sadece kabullendim.

DK: Anladım. Ee görüşmemizin sonuna geldik. Bu görüşmeye katıldığın için size tekrar teşekkür ediyorum.

UMUT: Ben teşekkür ederim.

DK: İyi günler.

UMUT: İyi günler.